

*Feliks Tolm
Tall. pedagoogium
1928-29.*

Pedagoogika ajaloo loengute konspekt.

1. Pedagoogika ajaloo aine ja ülesanne

Pedagoogika ajaloo aineks on kasvatusliste aadete ja paleuste areng aastasadade jooksul.

Nagu kõik siin ilmas sünnib, kasvab, õitseb, annab elu uutele võsudele, siis kahaneb ja sureb, nii on lugu ka kasvatusliste aadete ja paleustega: ajade voolul ühed tekivad, teised kaovad, muuduvad vaated kasvatuslisele sihile ja selle abinõudele lapse, kui kasvatusobjekti peale jne. Kogu see protsess vajab ja väärib tundmist ning uurimist. Arusaadav, et pedagoogika ajalugu ei suuda jälgida üksikuid vaateid ühe või teise küsimuse üle, vaid peab piirduma nende õpetustega, mis on välja kujunenud terveks süsteemiks.

Sellepärast võisk ka öelda, et pedagoogikaajaloo aineks on kasvatussüsteemide arengisluug.

2. Pedagoogika ajaloo õppimise tähtsus

Pedagoogika ajaloo õppimine on soovitatav mitmel põhjuseil:

- 1/ Ta rahuldab meie loomulikku huvi orienteeritud olla pedagoogidele lähedalseisvate küsimuste suhtes.
- 2/ Võimatu on aru saada oleviku vooludest mineviku tundmiseta, sest iga vool ka kõige moodsam, juurdub ikka minevikus.
- 3/ Teiste mõtetega tutvumine annab hoogu enese mõtetele, sunnib neid järele kaaluma, juhib mõtted tihti sellele, mis muidu oleks jäänud silmade vahele, vähendab upsakust ja kasvatab ettevaatlikkust.
- 4/ Ta laiendab silmaringi, sest harilik ringkond, kellega meie kokku puutume ja mõtteid vahetada suudame, on kaunis piiratud, kuna pedagoogika ajaloos astume kontakti paljude teiste, isegi geniaalse te pedagoogidega, kuuleme nende mõtteid, näeme nende püüdmisi, märkame nende vigu. Iseenesestki mõista lahendab see silmaringi ja teeb mõneski suhtes isiklikud katsed tarbetuiks.
- 5/ Pedagoogika ajaloos silmitseme meie pedagoogilisi vaateid kindlasti väljakujunenud süsteemidena, see aga omakord õpetab meid süstematiseerima oma mõtteid ja vaateid, mis on väga tähtis, sest see kogu mõjude süsteem on otsustav laste kasvatuses, mitte üksik samm. Üksik samm iseenesest võib mõjuda sageli üsna pahasti, kui ta ei ole kooskõlas teistega. Isegi paha süsteem on parem kui süsteemi puudus.

3. Pedagoogika ajaloo jagunemine

Iga ajalooliselt arenev protsess jaguneb loomulikult mõnedesse järkudesse. Pedagoogika ajalugu jagatakse harilikult 3 järku:

1. Antiik pedagoogika - Kristuse sündimiseni.
2. Kristuse õpetuse ilmunisest - ärkanise ajani / I saj. ja Kesk-
aeg/
3. Arkamisajast meie ajani / Renessansi ja reformatsiooni aja
järk "uusaeg", valgustussajang ja 19 sajang/.

Euroopa pedagoogika ajaloo kursused algavad Kreekamaaga, sest 1/ siin ilmus esimesena kasvatus teooria, 2/ ta on geneetilises ühenduses meie arenguga, kuna hommikumaa seisab meist palju kaugemal, kuigi ta mõju Euroopa vaadetele ei saa eitada.

Antiik pedagoogika

Patriarhaalne kasvatus Kreekamaal enne V sajangut.

Selle ajajärgu iseloomustavad jooned :

1/isik ei esine isiksusena, vaid terviku osana, 2/ei ole teooriat, vaid praktika, traditsioonide edasikandjaks on rändavad lauljad-rapsöödid, 3/kasvatustavad mõjudid:

a/ usk, b/muusika : mäng gitarrel, laul, tants, c/gümnaastika : jook, odaviske, keta pildumine, hüppamine, maadlemine.
d/ Luule : müütid, Homeri ja Hosiööde teosed.

Sparta kasvatusviis.

Sparta asub Euphrati jõel Peloponeesi poolsaarel. Ta tekkis toorlaste sõjalaagrist. Sparta riiklise korra ja kasvatussüsteemi korra loojaks oli Likurg.

Kasvatuse sihiks oli kasvatada sõdureid, isamaa kaitsjaid. Kogu kasvatus sõndis riiklises korralduses, mille hoolsaiks järelevalvajaiks olid pedonomid.

Laps ei omandanud sündimisega veel eluõiguse, vaid ta vaadati järele, kas on küllalt tugev, vannitati isegi viinas, et katsuda tervist.

Ainult need, kes tegid katsed õnnelikult läbi, omandasid eluõiguse, hidurad surmati.

7 aastani jäeti laps ema hoolde, kuid ema ei tohtinud teda hellitada. Siis anti ta asutusse, kus ülalpidu oli riigi poolt. Distsipuliin ja kord olid väga karedad.

18-20 aastased nooredmehed moodustasid kadettide klassi, puht sõjalise iseloomuga.

20-30 aastani kestis praktiline sõjaline kasvatus. Alles 30 aast tunnistati inimene täisealiseks.

Kasvatuse põhihooned.

Keha karastamine : ujumine jões, kerged riided, kehv toit, peksmine valu vastu karastamiseks, sõja tantsud, üksluine muusika, lakooniline kõne, lugupidamine vanemate vastu.

Naiselt nõuti ka füüsilist kasvatust ning keha karastust, et saaksid tugevad emad.

Iga vanem kodanik võis karistada noort ema.

Atheena kasvatusviis.

Atheen asus Attikas Egei mere kaldal. Loodus ilus, kauplemine hõlbus. Sellest tekkis huvi : 1/hariduse, 2/vabaduse, 3/iluduse vastu. Kasvatussüsteemi ja riigikorra loojaks on S o l o n / V I /.

Laps kasvis 7 aastani ema hoolde. Õrn kasvatusviis : hällid, hällilaulud, mängud : loto, kivikesed, pall, hobused, vankrid, loomad. Abiks emadele olid pedagoogid - lapsehoidjad orjadest, kes saatsid lapsi kooli ja jalutama.

7 aastast saadeti laps grammatisti kooli / eraettevõtte / viiletsa sisseseadega, tihti uulitsanurgal või turuplatsil /.

Siin õpiti lugema, kirjutama vahatud lauakesel ning kirjandust. Tarvitusel olid lugemikud, kust loeti, deklameeriti, ümber jutustati jne.

Gitarristi koolis, kus nooremad lapsed paralleelselt õppisid, õpetati laulma ja mängima. Ei püütud mitte artiste valmistada, vaid saavutada üldist musikaalsust: laulma rahvuslikke-religioöseid ja seltskondlikke-patriotilisi laule, osa võtma koorist ja oskada iseisvalt akkompanimendi saatel lihtsaid laule laulma. Atheenlased hindasid laulu kui moraali faktori ja üleva naudingu hallikat.

Palestral / 14-16 a. / poisid õppisid võimlema ja sportima : pallimängud, ujumine, maadlus, jook, hüpe, keta ja oda, sellele

jägrnesid sõjaharjutused. Võimlemist hinnati ka kui moraalset faktori, "ta kasvatab mehisust ja kindlust", enese üle valitsemist.

Gümnaasium oli kõrgemaks koolikursuseks, kus õpiti aritmeetikat, astronoomiat, geomeetriat, filosoofiat ja seaduse tundmist.

Naisi te kasvatuse oli vilets. Tütred õppisid emadelt käsitööd, majapidamist ja komblust, ei õpetatud laulma isegi mängima. Võimlemisest osa ei võetud. Olid kahvatud ja hoolitsesid ainult näolapikese eest: tarvitusel oli puuderdamine ja värvimine.

Üldideaaliks oli Kalokagatia - iludus ühenduses häädusega. Distsipliin oli ka Atheenas väga karm. Kehaline karistus oli harilikuks nähtuseks.

Kreeka mõtteteadlased.

Pythagoras. Ta on tuntud filosoofia ajaloos omapärase mõtlejana. Tema ettekujutuse järele on maailm harmooniline üksus, kus isegi üksikasjades valitseb harmoonia, mille määrab mõõt ja arv.

Ilmaehitus põhjeneb arvudel, sellepärast ka arv on kõigil ilmingute aluseks. Nii kui arvud annavad kombineerida, nii ka asjad liitudes sünnitavad igasugu kombinatsioonid. Kogu ilm koosneb paljudest kombinatsioonidest.

Inimene on lüli üldisest harmooniast. Ta elu ülesanne ja kohus on suurendada harmooniat ja kõrvaldada disharmooniat. Seda võimaldab talles asiolu, et ta loomult kehastab arvu, mõõtu ja harmooniat.

Kõik inimese püüded, tahted peavad liituma harmoonias, kogu elu korraldus peab olema harmooniline. Perekonnas - suhetes mehe, naise, vanemate ja laste vahel. Üksikud - perekonnad peavad looma harmoonilise seltskonna. Edasi - harmoonia peab valitsema seltskonna üksuste vahel, kes moodustavad liituses riigi, rahva.

Suurim harmoonia peab aga valitsema inimeste ja jumalate vahel.

Parin inimene on see, kes suudab luua kooskõla eneses ja suhteis välisilmaga. Tihti aga rikutakse harmoonia. Kasvatuse ülesanne on hävitada disharmooniat ja luua harmooniat.

Kasvatustelised faktorid on matemaatika ja muusika.

Muusikas kehastub harmoonia kõige ideaalsemalt. Kooskõla on rütmiline ja heliline. Muusika loob meeleolu, kus tunded ja tahted hakkavad helisema kooskõlas. Ta distsiplineerib ihasid ja viib tundeelu kooskõlla mõistusega ning tahtega.

Matemaatikas on korrapärasus kõige paremini kehastatud. Matemaatika õpetab ümber käime arvudega, nende järele ilminguid koordineerima, ta ei salli korratust. Ta distsiplineerib mõistust, arendab loogilist mõtlemist.

Kõrgemaks teaduseks peab Pythagoras kosmoloogiat, füüsikat ja arvulist sümboolikat / trigonomeetria - kõrgem matemaatika/. Ka igapäises elus peab valitsema kord. Hommikul peab inimene kokku seadma päevakorra - töökava - ühtuti harutama, kas kõik on tehtud, mis päevakorras ette nähtud.

Pythagorase kasvatuse põhimõte.

Harmoonia olgu ihu ja hinge vahel, mõistuse, tunde ja tahte vahel, vanemate ja laste vahel, kõigi inimeste vahel, et nad elaksid armastuses ja sõpruses ja lõpuks inimeste ja jumalate vahel.

Sofistid.

Sofistid mängisid Kreeka kasvatusteaduses suurt osa.

Nad ilmusid ajaloo näitelavale VI sajangul - Atheena õitsval majandusjärgul. Sofist tähendab tark. Nad olid õpetajad ja õpetasid

ja õpetasid tarkust. Nende hulka kuulusid : retoorika, dialektika, kodanikuteadus ja entsüklopeedia.

Sofistid olid teravad arvustajad, nad arvustasid traditsioone, moraali, riiklist elu jne. Esinesid arvustajatena - skeptikutena. Kuid ise ei pakkunud midagi uut. Nende põhiväide : tõde pole ilmas kõik on relatiivne; kõige mõõduks on inimene, tema ise määrab ära, mis on tõsi, mis on vale. Ainultsee on tõde, mis tõeks peetakse, absoluutset tõde pole ilmas - on vaid relatiivne tõde.

Tähendab tähtsamaks tarkuseks on retoorika. Kes oskab hästi rääkida, sel on ikka õigus.

Teiseks tähtsaks õppeaineks on dialektika - vaidluskunst. Mõlemaid, niihästi retoorikat kui dialektikat kasutati rahva koosolekutel.

Nad olid elukised, sellepärast leidus ka hulk õppehümulisi.

Kuid kõneleja peab tundma ka kodaniku tarbeid, õigust, kohtupidamist ja nii edasi. Seda võimaldas entsüklopeedia õpetus.

Sofistid leidsid suure poolehoidu. Sofism arenes hullustuseni. Sellele hullustusele tekkis opositsioon. Neid süüdistati noorsoorikkumises, jumalate teotamises ja riigielu lõhkumises jne. Sofistide pähe sai ka Sokrates surma.

Sofistid avaldasid siiski mõju kasvatusel. Kasvatus kujuned mitmekesisemaks. Tekkisid uued õppeviisid. Muusikas võeti tarvitusele keerulisemad instrumendid. Selle mõjul nõrgenes aga füüsiline kasvatus. Kogu kasvatusesüsteem mõjub teoreetiliseks. Püüdi ilu ja teaduse järele tumestub, ülivõimu omab intellektualism.

S o k r a t e s .

Sokrates lõi huvitavad kontseptsioonid mõtteteaduse alal ja andis viljakad ideed kasvatusteaduses.

Ta sündis aastal 469 Atheenas kujuri pojana. Alles huvitatud isa elukutsest, pidi ta alguses ka selle omale vaama. Kuid kaldus hiljem õpetaja kutsele. Ta elas ajajärgul, mil olid sofistid mõõduandvad. Ka tema esines õpetajana, nagu sofistki. Välistunnuste järelle ei erinenud ta tegevus sofistide omast, sisuliselt aga täiesti. Kuid ta õpetusest ei saanud aru, peeti sofistiks, jumala teotajaks, noorsoorikkujaks ja mõisteti surma.

Ta välimus oli inetu, kuid vaimne pilt lõpmata ilus. Vaatamata sellele, et teda süüdistati ülekohtuselt, suutis ta valitseda enese üle : ta oli jumalakartlik, õiglane, parim inimene. Kuigi sõbrad meelitasid teda põgenema vanglast, ei põgenenud ta mitte surma eest ta austas riigikorda ega astunud üle selle seadustest, isegi sel juhul mitte, kui need tema vastu eksisivad.

Piirjooned sofistide ja Sokratese vahel.

Sofistid olid suured skeptikud, kõike eitajad. Nad purustasid traditsioonid, ei suutnud ise aga millegagi neid asendada.

Kuid üks positiivne külg oli neil ometigi : sofistid oma targustega andsid tõuke uutele otsimistele. Neist välja võrdudes, ütleb Sokrates, et üldsunduslikud hüved ja normid on olemas. Sofistide väitele : " kui oleksid need normid, siis jagaksid kõik, kuna ilmas valitseb lahkmeel " - vastab Sokrates, et nad lahkuminekuks on vaid näivad : alguses paistab, et inimene on kahel arvamisel, asjasse süvenedes kaovad lahkkelid.

Välisilm ei huvitanud Sokratest . Tema huvi piirkonda moodustasid eestkätt moraali ja õiglusenormid.

Kus on tee nende normide leiuks? Peab süvenema, ütleb Sokrates, tunnetama iseennast, siis leiame normid, . Ei ole kahtlust, et normid

on, et neid võib leida, ja nende järele tegutseda. Sokrates väitis veel enam : kes teeb head, ei suuda teha halba. Iga inimene, kes teeb paha, teeb seda sellepärast, et see näib talle heana. Kui inimene põhjalikult asjasse tungib, hästi järele mõtleb, siis ei või ta teha paha. Paha sünnib siis, kui inimeste teadmised puudulikud on. Kuidas inimene leiab õigusenorme? Ka nende normide allik peitub meis eneses. Parim abinõu on tõugata küsimusega sisemisele süvenemisele. Sokrates ise tarvitas üksnes seda abinõu oma õpilaste suhtes, küsimuste kaudu püüdis ta neid viia mõistete arusaamisele. "Antud on tema aforismid : "Ma tean ainult üht, et mitte midagi ei tea". "Minule ei ole antud tõe sünnitada, et mitte tõe sünnitada aidata". "Minu amet on sarnane minu ema ametile, tema aitab sünnitada hihalikke lapsi - mina tõe".

Sokratese õppemeetod on kuulus ja kannab ta enese nime. See meetod oli palju parem sofistide meetodist, sest ta pani õpilasi aktiivselt töötama, kuna sofistide metoodika jättis õpilase passiivseks.

Sokratese teened pedagoogikas :

Sokratese õpetusest leiame kolm väljakat mõtet :

1/Haridus tuleb seest, mitte väljast.

2/Parem küsida kui jutlustada, küsimuste kaudu jõutagu probleemide lahendamiseni.

3/Opetust tuleb alata lähtudes harilikudest igapäevastest küsimustest, nähtustest ja sündmustest, nagu seda tegi näiteks Ksenofontika, alates juttu nõnda : Kust ostetakse jahu ? - Turult. Aga võid ? - Samuti. Aga kuhu minna kui tahta targaks saada ? - Ei tea. Sammu mu järele....

Plato / 427 - 347 ant.Cr./

Plato võrsus aristokraat perekonnast ja saavutas tolleaaja parima hariduse. 20 aastaseks saavutamiseks ta Sokratesega, kes avaldas ta peale sügava mõju. Siit peale jäi Plato Sokratese õpilaseks ja oli seda kuni surmani. (Sellele järgnes rännak, 9 aastat oli ta Sokratese seltskonnas. Sellele järgnes rännak, et tutvuneda ilmaga ja ilmavaadetega. Ta rändas Kreekas, Egiptuses, Sizilias, Itaalias. 10 aastalise rännaku järele jõudis ta tagasi Atheena ja avas seal kooli ühe jõuka kodaniku Akadeemi aiad. Plato asutatud kool oli sellepärast tuntud nime all akadeemia. Selle järele nimetatakse kõrgemat haridust ka praegu akadeemiliseks hariduseks.

Plato ilmavaade ja õpetus

Plato, kui filosoof, on tuntud väga omapärase ilmavaate loojana. Plato arvamise järele on maailm vaid tõsise ideaalse ilma varju peegeldus. Asjad siin maise ilmas on aina ideed ilmutused. Seda häitab ja tõendab meile nimelt asiolu, et kõik siin maise ilmas on hääbuv ja muutuv. Tõsine ilm on kuskil mujal ideede valas. Ideed reguleerivad maise ilmaelu ja annavad vormi asjadele.

Inimese olemasolu ilmas.

Plato : Inimene kannab eneses ideed, see on hing. Keha on maise ilma osa, ta on hääbuv, kuna hing on pärit ideaalsest ilmast. Inimene koosneb neist kahest osast. Hing satub rännakul maise keha kui vangitorni, viibib siin mõni aeg ja vabaneb surmaga tagasi minnes ideede ilma.

Hing tunneb maise kehas oma päritolu mujalt, mille tunnuseks on igatsused ülima järele. Maine lõbu rahuldab vaid hetkeks.

Tunnetamine, mõistuse omandamine ja õppimine sünnib kiirelt. Laps omandab mõne aasta jooksul palju teadmisi. Plato väitab, et see on vaid meeleletuletus, sest hing on juba kõike näinud ideelises ilmas. Kehha sattudes on ta vaid kõik põrutuse tõttu unustanud, teadmised on temas tumenenud, kuid pikapeale kohastel tõugetel kerkitvad nad uuesti meelde.

Õppimine pole uue omandamine, sest see ei võiks siis nii kiiresti ja kergelt sündida.

E l u s i h t .

Plato vaade elusihile on järgmine : inimene püüdku vabane-
da maisest orjusest, et jõuda vabana ja puhtana idee ilma. Vabastajaks on surm, Parim isik on ideeliste püüetega.

Plato pedagoogilised vaated.

Plato hindab kõrgelt kasvatust. Inimene kasvatuseta sarnaneb röövlomale. Ideaalne osa inimeses ei suuda omaette võidule pääseda, kuna elu siht on võidu saavutus ideaalsele osale, siis peaks kasvatus abiks võtma. Kasvatus on kindlamaks ja õiglasemaks teeks elusihile. Et saavutada võitu ideaalsele osale - peab sisehõlma voorusi, millistest tähtsamad on neli :

1/Möödukus - himude taltsutamine, enese valitsemine.

2/Mehisus - julgus, vahvus, eneseohverdus.

3/Tarkus - mitte teadmiste rohkus, vaid elu kogemused, mitte õpetatud isik, vaid tark inimene

4/Õiglus.

Kasvatuse teostamine olgu riigi ülesanne. Plato arvates oli kasvatus Spartas parem kui Athhenas. Kasvatussüsteem peab konstrueeritama seltskonna kohaselt. Seltskonnad on aga isik, kirjutatud suurte tähtedega. Nii nagu kehaosal on oma funktsioon ja inimene funktsioneerib hästi, kui aga orgaan on korras, nii nagu inimesel Plato arvates koosneb kolmest osast : tundeline, tahteline ja mõistusline, millelele vastavad kolm voorust : enesevalitsemine, mehisus ja tarkus, nii peab ka vastavalt sellele riigis olema kolm seisust :

1/Rahvas / käsitöölised, põllumehed, kaupmehed/, kellede peavooruseks on möödukus.

2/Sõdurid - kaitsevägi, kellede peavooruseks on vahvus.

3/Administratorid, kellede voorus olgu tarkus.

Kõikide nende üle seisavad seaduseandjad - õiglusekandjad, kes püüavad teostada kõige kõrgemal määral harmooniat, maksma panna ideelist osa, saavutada kõrgema ideelise ilma sihte. Nende peavooruseks on õigus.

Kasvatuse konstruktsioon.

Ka siin on Platol omapärased ning utoopilised mõtted. Ta tunnistab lapsed riigi omaks. Vanematearmastuse peab ta pahede paheks. Selle tagajärjel tekki-
dagi õigluse-
ta isik, nagu varanduse
päranded jne.

Ükski vanem ei pea tundma oma last. Kõik lapsed olgu ühel määral armsad. Sellega oleks saavutatud üldine perekondlik vaim ja oleks kaotatud egoism. Soovitav, et riigi liikmed oleks jõulised. Sellepärast loob riik määrused, et lapsed võrsuksid korralikudes kodudes, korralikkudeks kodanikkudeks. Plato pooldab Sparta kasvatust viisi ja elutegevuse järelkatsumist. Tarvis kutsuda ellu ka abiellumisseadused. / Kel lubatud abielluda, kel mitte/.

1. Kasvatuse asted.

Kuni 6 aastani on lapsed kodudes, nõnda, et iga ema saab kasvatada võõra lapse. Tol ajal peab pakkuma lapsele mitmekesiseid mänge, jutte, üldse häid muljeid. Riigil on õigus vahele segada igal juhul.

II. aste.

Laps koolis. Grammatisti ja gitarristi kool. Sunduslik koolis käia kuni 16 aastani. Selle aja jooksul õpitakse tundma muusikat, kehaosade taltsutamist, matemaatikat ja luulet. Plato ei pidanud sündsaks võtta luule hulka Homeroose ja Hesioodese luuletöid, mis näisid talle ebakõlbulistena.

16 aastast on esimene sorteerimine, kes ei suuda oma vaimuomaduste poolest edasi õppida, moodustavad "rahva", tööliste klassi. Teised jätkavad õppimist.

III.aste.

Gümnaasiumis kuni 20 aastani, millele liituvad veel sõjaharjutused. Eksami sooritamise lõpetab jällegi üks osa õppimise ja moodustab kaitsväe, kuna teine andekam osa jätkab õppimist.

IV.aste.

Kuni 30 aastani. Selle aja jooksul omandatakse süstemaatilised teadmised mitmesuguste teadmiste uurimisel. Sellele järgneb kolmas sorteerimine. Osa lõpetab õppimise moodustades ametnikkude klassi, andekad õpivad veel edasi.

V.aste.

Kuni 35 aastani. / dialektika - filosoofia / Neist võrsuvad seaduseandjad. Kuni 50 aastani on nad seaduseandluse tegevuses, siis anduvad filosoofiale.

Edasijõudmine põhjeneb vaimuannetel, mitte varanduslisel seisukorral. Naine oli vaid nõrgem mees, sellepärast on ühine kasvatusüsteem mõlemale soole.

See kontseptsioon on omapärane, veetlevate momentidega nagu sotsiaalsete pahede kaotamine ja õigluse loomine. Kuid ta vaateil on ka negatiivseid külgi:

1/Isikuvabaduse eitamine - isik sulab kollektiivsusse, kuna ometi vabadusinstinkt on sügavaim instinkt.

2/Põlglik vaade rahvale - rahvas vaid tööriist.

3/Perekondlise elu eitamine, alistamine riigikontrollile, kuna Nietzsche ütleb: ema pole nõudnud iialgi tasu lapse kasvatuse eest, ta teeb seda armastusest lapse vastu, palgaline ei tööta aga iialgi nii kui ema.

4/Filosoofiline asketism, millest võrsus mungaseisus, kloostrielu.

A r i s t o t e l e s / 384 - 322 ante Cr /

Aristoteles astus 18 aastast Plato õpilaseks ja oli sellena 20 aastat. Lõpetades õppimise Plato juures, oli ta Aleksander Makedoniuse õpetajaks 13 aastat. Peale selle asus Aatheenale ja asutas seal kooli, kuhu kogus rohkesti õpilasi. Tema teoste hulk pole vähem kui Platol, sealjuures aga mitmekesisem. Tema on kirjutanud filosoofia, loogika, loodusteaduse ja füüsika alal. Aristoteles erineb tuntuvalt oma ilmavaates Platost. Kuna Plato on idealist ja teoreetik, kes arvestab vähe reaalsusega, on Aristoteles läbi ja läbi realist.

Mis kujutab endast ilm Aristotelese vaate järel?

Plato väitis, et asjad ilmas pole tõsised reaalsused, tõeline reaalsus on vaid ideeilm, sinna ilm on vaid ideede kahvatu vari. Aristoteles eitab Plato väidet, ta ütleb, et Plato teeb siin juures vea

Kust võtab ta ideeilma? See polegi muud, kui meie tuntud maine ilm. Kust on näiteks võetud inimese idee? Ei kusagilt mujalt kui maiselt inimeselt, poleks Plato inimest näinud, poleks ta teadnudki jutustada sellest ideest.

Mis on siis tõeline realiteet? Aristotelese vaadete järele on selleks vorm, mis teeb aine asjaks. Seega sidaldub siinses maises ilmas kogu reaalsus, pole vaja oletada mingit ülemeelelist ideede ilma.

I n i m e s e o l e m a s o l u .

Plato vaate järele koosneb inimene kahest omapärasest substansist: hääbuvast kehast - maisest osast ja edasielilitsevast hingest-ideest. Aristotelese järele aga koosneb inimene kui kõik orgaanilised olevused - kehast ja teda vormivast vaimust. Võtke üks neist ära ja enam pole inimest. Seega toetub vaimutegevus kehale - ja ümberpöörduvalt. Aristoteles väidab, et organismide vahel on teatav vahe - taimed, inimesed, loomad - kuid see oleneb nende hingeomadusist. Taimede hing on lihtne, tal on ainult elu tungid. Loomade hingele on omased aistingud, kujutlused, tahtmused ja instinktiivne tegevus. Inimhingele on peale kõige muu omane veel mõistus, ta on ühtlasi surematu ja olenematu kehast.

E e t i l l i s e d v a a t e d .

Kuna Plato arvates elu tähtsamaks ülesandeks on läheneda ideeilmale, võtab Aristoteles teise positsiooni.

Ta jätab ideelise ilma kõrvale ja tahab leida elu sihi maises ilmas. "Kõrgeim hüve seisab kõige inimtegevuse alade täielisemas arengus" - nii vormuleerib ta elusihhi.

Aristoteles jaotab eluvõorused kahte ossa:

1/ Tahte võorused - alamate jõudude alistumine mõistusele harjutamise teel / meie kasvatus/.

2/ Tunnetusvõorused - tarkus, jumalanägemine. Intellektuaalne jõud peaks arenema selles suunas, et inimene omandaks tarkuse. Inimene ärgu olgu kõikteadja, vaid tark elule.

Kasvatus sündigu riiklises kasvatusasutuses, kuna esialgne kasvatus olgu ema kätel. Seltskond on Aristotele järele parim haridusline kestus, sest "I n i m e n e o n s e l t s k o n d l i n e o l e v u s".

Puhtpedagoogilised vaated.

Kasvatuse ülesanne on mõistuse täieline arendamine õppuse teel ja tahete arendamine harjutamise teel.

Kasvatustahendid: 1/ füüsiline kasvatus - see peab algama kohe sünnilt toitmises, pärast vabais liigutuses, mänges.

2/ Intellektuaalne ja kõlbline kasvatus - tähtsamad faktorid on mitmesugused teadmised. Kõlbline kasvatus sündigu seltskonnas. "oores eas laste mängud, jutud ja laste kaaslased. Kaaslast ei tohi võtta orjade hulgest.

Õppuse algus ja korraldus.

Aristoteles soovitatav alata õppust 7 aastaselt. Seni on laps ema hooles. Aristoteles on rahul tolleaegsete Atheena koolidega, lahkumine on vaid õppeaineis. Tähtsamaks peab ta ajalugu. Kui praktiline realist, seltskonna austaja, arvab ta, et inimese minevik, pakub meile kõigile rohkem huvi ja on parimaks kasvatuslikeks õppeaineks. Teisele kohale asrtab ta filosoofia kui distsipliini väga tähtsa mõistuse arendamiseks. Filosoofia all mõisteti sel ajal üldteadust, mis teeb tegemist kõige ilmavaatelistel küsimustega.

Aolmandale kohale asetab ta retoorika, kui aine, mis õpetab ühiskonnas ülesastumist. Et kõne annaks resultaate, selleks andis ta välja loogika - mõtlemist regulleriva distsipliini. Ka muusika on tähtis tundeelu arendamiseks. Matemaatika aga pole Aristotele arvates kuigi tähtis distsipliin, sest ta ei paku midagi sisuliselt.

Kasvatuse Roomas.

Roomlasil polnud erilist kalduvust kunsti ja teaduse vastu. See oli põlluharija rahvas, kes hoidis ühes käes atra ja teises mõõka. Itaalia maapind on soodne põllupinnaks, sest asjate ei nimetata Itaaliat Euroopa aiaks. Roomlaste kasvatusviisis leiame vähe originaalseid mõtteid. See on äärmiselt traditsiooniline, eriti vanemal ajalärgul.

Kasvatus patriarhaalsel ajalärgul.

Ena mängis roomlaste kasvatuses peaosatähtsamat rolli. Tähtsamaks voorusteks, mida hinnati, olid: lugupidamine vanemate vastu, kodumaa armastus, jumalaaustus ja häbelikkus. Cato ajas Manliuse senatist välja, sest ta suudles naist tütre nähes. Iseloomustav on Vato ütetus: Ma armastan enam neid, kes punastavad, kui neid, kes kahvatavad. Häbelikkuse puna on vooruse õis.

Rooma rahvas oli jumalakartlik. Siin oli samuti maksev poliitism kui Kreekas, kuid siiski suure erinevusega. Kreeklased olid kergema iseloomuga kui roomlased, nõnda ka nende jumalad. Roomlased aga kartsid oma jumalaid. Sellepärast õpiti hoolega neid teenima ja paluti aukartuses neilt nõu igapäevaseid toiminguid. Õppusid otsekoheselt mõttes hooliti vähe, õpiti lugema, kirjutama, osalt ka arvutama, kuid seda mõistsid vähesed. Kõik see õpetus oli pereisa ülesandeks. Kui pereisa ei mõistnud õpetada, puudus seegi õpetus.

Hiljem tekkisid Kreeka mõjul samasugused koolid kui Kreekaski. Hinnati eriliselt praktilisi oskusi: põlluharimist, viinaväljal töötamist, mõõgatarvitamist. Ka niisuguste tööde õppimiseks puudusid õppeasutused. Põlluharimist omandati isaksalt, sõjakunsti sõjakäijailt, administratiivkohuste täitmist otse elust. Jõukamad kodanikud, kes tahtsid, et nende laps saaks tähtsamale kohale, saatsid nad tähtsamate riigitegelaste juurde õppima. Igal tähtsamal isikul oli salkkond noori saatmas. Need jälgisid ta elu kodus, kohtus ja rahvakoosolekul. Pärast hakkab avalduma Kreeka mõju. Grammatika ja retoorika tungivad sinna. Kreeklased õpetlased avavad Roomas koolid. Retoorikat hinnati väga kõrgelt, sest demokraatliku riigikorra juhtivale kohale võib pääseda varsti osav kõnemees. Peale mainitud distsipliinide õpetati veel astronoomiat, muusikat ja vähen matemaatikat. Kogu õppus kandis praktilist iseloomu. Kreeklane õppis teadust teaduse pärast - kunsti kunsti pärast. Roomlane õpi nii palju, kui võrd tal elus seda vaja, et kasulik olla riigile, isamaale. - nii kirjutas Cicero iseloomustades Rooma kasvatust.

1/Elementaar kool - õpiti lugema, kirjutama ja arvutama grammatist juures.

2/Grammatikuse kool - Kreeka kool ja kirjandus, poeetide teosed.

3/Oraatori kool - retoorika ja dialektika.

Distsipliin polnud Kreekas pehme, kuid Roomas oli ka veel karmim. Alaliselt olid tarvitusel scutika, ferula, virga: kepp, malk, vits. Kooliolud olid alguses halvad sellepärast, et koolide avajad olid Kreekamaalt sisse rännanud juhusteotsijad. Pealegi ei toetanud

seltskond kooles. Õpetajate seisukord oli vilets, tasu väikene. Keda jumalad vihkasid, selle tegid nad pedagoogiks" - räägiti Roomas.

G u i n t i l i a n u s / 42 - 118/.

Rooma pind ei soetanud niipalju kasvatusteadlasi kui Kreeka. See asiolu on seletatav sellega, et roomlased olid praktilised inimesed, kuna kreeklased rohkem teoreetikud, kuid üksikuid isikuid leidis siiski, kellel ei puudunud huvi kasvatusteadliste küsimuste vastu, nagu Cicero, Horatius, Guintilianus. Tähtsan neist on Guintilianus. Ta avaldas oma mõtted teoses : Institutio oratorica.

Tema põhimõtted :

1 Lapse eest hoolitsemine algatagu esimesest elupäevast. Lapsele valitagu head hoidjad ja õpetajad, kel on kõlbline eluviis ja ilus, selge keel, sest kasvataja tüme ja segane jutt ühes halva eluviisiga võib rikkuda ka lapse keele ja kõlbluse.

2 Vanemad saatku lapsi kooli, ärgu kartku sealjuures lapse kõlbluse langemist, sest kui laps tuleb kodust rikkumata, siis pole seda rikut ka vaja karta koolis. Kool aga võrreldes koduga suudab anda palju parema hariduse, sest

a/avalikule koolile on kergem leida head õpetajat kui see kodus on võimalik.

b/laps suudab paremini alal hoida oma iseseisvuse kui viibides kodus alaliselt ühe isiku mõju all.

c/laps harjub julgelt liikuma ja rääkima hulga isikute keskel.

d/omandab häis kooli sõpru ja õpib pingutama oma jõudu võitluste mõjul.

III Kasvatuses hoolitsetagu eeskätt südamehariduse eest, sest Pectus est, quod disertos facit - süda loob kõnemehe. Hinnatagu lapse individuaalseid omadusi. Ei ole vaja lapsi ülekoormata tööga, vaid antagu vahel puhkust mängude nõol. Peetagu mõõtu kiituses ja laitudes. Ei tohi tarvitada ihunuhtlust, sest keegi ei saa targaks löökide mõjul, kui ta ei alistu mõistlikule mõjule, kes alistub sellele, ei vaja lööke.

IV. Õpetaja peab olema kõlbliselt eeskujuks. Ta peab oskama isataoliselt ühendada valjust armastusega, peab olema leidlik-taktiline, heameelega vastama lapse küsimustele.

V. Keeleõpetus seisku õpetuse esikohal, mille ülesandeks pole mitte üksnes õpetada rääkima selgelt / õieti/, lugema, kirjutama, vaid ka paremate kirjanikkude töid tundma. Keeleõpetust algatagu Kreeka keele õpetamisega, sest võõra keele kaudu tunneb laps kõige paremini oma keele iseäraldusi.

Grammatika on vaid siis kasulik, kui tema läbi lähene-takse keelele. Eriti kasulik on kirjanikkude tööde arvustav lugemine. Edasi õpetatagu muusikat ja retoorikat, kui väga tarvilikku ainet kõnemehele.

VI Metoodikassoovitab ta kolme põhiprintsiipi :

a/imitatio - järelaimamine.

b/ars - teoreetilised seletused.

c/exercitatio - harjutamine.

Õpetus sündigu aegapidi ja põhjalikult. Sest ruttamine ebatäpsus ja pealiskaudsus annavad halvad tagajärjed.

K r i s t u s e a j a j ä r k

Eriti Kreeka ilmavaate põhitoon oli hele, sest kreeklased olid rõõmsad, julged ja vahvad. Spartlased ja atheenlased harrastasid

keha kulruuti, ka Rooma kodaniku ideaal oli niisugune. Kuid sellele elurõõmsale ilmavaatele, mis peegeldub ka isegi nende rahvuste mütoloogias, tõuseb Aasiast vastu vool, mis kutsub esile uue kõlblise hindamise..., kes ja munesid tõe järele, keda taga kiisatakse, kes otsivad jumalariiki. See mõte oli alguses täiesti võõras Rooma ja Kreeka seltskonnale, kuid ta raiub omale peagi tee. Kristlaste arv kasvab alatasa. Loobutakse pidudest, toredatest riietest, sest haritlased eraldusid teistest kodanikkudest täiesti oma eluviisides. Nad lepivad musta kuuega, mis muutub pärast mungakuueks. Käivad palvetamas, hoolitsevad armetute ja viletsate eest. Kristuse õpetus leidis poolehoidu kõige kiiremini alamais rahvakihtides. Kuid pärast sai ta domineerivaks igalpool.

Kristuse õpetus esimesel sajanguil.

Iga roomlane ja kreeklane oli niivõrd hinnatav, kuivõrd suutis ta tasu tuua riigile. Kristuse õpetus on aga teistsugune.

I g a e l u o n k a l l i s .

"Tulge minu juure kõik näljased ja abitarvitajad, mina tahan teid lohutada". Jumal hoolitseb iga inimese eest. Inimene muutub absoluutseks väärtuseks. Kõik on jumala ees üheväärsed, kõik orjad ja vabad mehed ja naised. See oli Rooma õpetusele täiesti uudis. Kristuse õpetus sisaldab eneses kolm pedagoogilist aadet:

1/Varjupaigad vanadele ja nõrkadele.

2/Kõik on hariduse väärt.

3/Kasvatus olgu individuaalne.

Elusiht : Elusihiks pole enam maine lõbutsemine, vaid jumalariigi otsimine. Muutub ka vaade inimese iseloomule. Kreekas ja Roomas hinnati eestkätt mõistust, Kristuse õpetuses jõutakse aga tagasi Pythagorase õpetuse juure : tähtis pole ainult tark olla, vaid tähtis on, et inimene kannaks südames armastust. Intellektuaalse hariduse asemele südame- ja tahteharidus.

Pedagoogilised teosed puudusid esimesil sajanguil. Kristuse õpetust võis rahvas kuulda vaid kirikuidade sumst, kelledest oleksid tähtsamad :

1. J o h a n n e s K u l d s u u .

Laste kasvatajaks olgu vanemad. Usk olgu õpetuses esikohal, mis kasvatab lapse iseloomu. Õpetus alaku vara ja sündigu aegamööda ning laste arenemise kohaselt.

2. V a s s i l i u s S u u r .

Tema ülistab kloostris kasvatusviisi. Kool olgu internaad, mille juhatajaks suuremeelne, vilunud, isaliku südamega isik. Kristusi tarvitatagu tagasihoidlikult. Kuna esimesed kristlased eitasid antikultuuri, kui paganate kultuuri, oli Vassilius, kes ise oli saanud antiikhariduse, selle poolt, toonitades siiski, et õnnistusele viib lõpuks vaid pühakiri.

3. G r i g o r i u s .

Ka tema kui suure haridusega isik pooldab ilma liku hariduse tähtsust.

Tähtsam kirikuidadest oli aga :

4. A u g u s t i n u s / 354 - 430/.

Ta ilmutas teoses - De ordine-korrast - milles ta määrab kindlaks õppeained : grammatika, retoorika, dialektika, matemaatika, muusika ja astronoomia. Samad distsipliinid olid ju ka Kreekas ja Roomas, kuid erinevuseks on siin see asiolu, et kõiki

neid teadusi peab kroonima teoloogia.

Metoodilised põhimõtted ta õpetuses.

Teoloogiat tuleks alata piibliloo juttudega. Jutustus olgu huvitav, läbi põimitud küsimustega ja jutu kombinatsioon olgu niisugune, et ta ärataks huvi ja armastust Jumala vastu. Enne tundi on vaja luua kohane meeleolu, siis läheb töö edukalt. Tunnis tuleb siduda käsitatavat ainet tuntuga. Õpetaja meeleolu olgu rõõmus, Õpetaja olgu kannatlik ja arvestagu õpilaste omadustega.

K o o l i d

Esimisel sajanguil kiusati kristlasi. Nende vaimuelu sündis maaaluseis kirikuis. Sellepärast on terve Room praegu täis maaaluseid koopaid, mida nimetatakse k a t a k o m b i d e k s .

Koosviibimised peeti pimedas. Õpetajaiks oli preester ja käsitati evangeeliumi. Peale jutluse oli katehisaatsia - usudogmade õpetus, kirjutamine, lugemine, arvutamine, mis sarnaneb meie leeõpetusele. Paremates oludes tekkisid juba kirikud maa peale. Kristlased asutasid kirikukooli. Õpetaja pidi õpetama usuõpetust, palveid, piiblilugu, kirjutamist ja arvutamist oma koguduse liigetele. Aineõpetajaiks olid kirikuteenrid.

K l o o s t r i d .

Antiik ilm ei tundnud kloostri elu. Nüüd aga tunti vajadust nende järele. Asutati ühiselumaja, kuhu kogusid need, kes tahtsid end pühendada usuelule. Kloostrid asusid üksikutes kohtades, tihti kõrbeis. Kloostrid olid kaheksad :

1. Naiskloostrid nunnadele ja

2. Meeskloostrid - munkadele.

Mungad ja nunnad pidid loobuma abielust - maisest elust.

Et usuline tung oli suur, siis tekkis kloostreid suurel arvul. Kloostrisse astudes ohverdasid inimesed oma varanduse kloostriks, nii et need õige rikkaks muutuvad. Kloostrid muutuvad ka haridustsentrumiteks. Siin õpitakse haigeid ravitsema jne. Tekivad kloostrikoolid, millede lõpetajad saavad kirikuteenijateks. Kloostrikoolides arenevad pikapeale seminarid.

P i i s k o p p i d e k o o l i d .

Nende koolide juhatajaiks olid piiskopid, kes asutasid mainitud koolid oma majja. Need, kes tahtsid saada kõrgemaks kirikuametnikuks õppisid seal. Tihti polnud neil kindlat tunnikava, siiski tõid need koolid ka omal määral kasu. Piiblilugu, palved, salmid ja pühade isade tööd olid siin õppeaineks. Need kristlikud koolid erinevad antiikaja koolidest sellepolest, et nad on enam kasvatuslisemad kui koolid. Tähtsal kohal siin on usuline element. Kristlikus koolis oli õpetaja õpilastega alati kontaktis, nad sünnitasid ühise pere. Kuna antiikilmas vaid üksikute ainete koolid olid, kus õpetaja isik määras kooli sisu. Siin õpitakse ühes koolis kõiki aineid. Pealegi on kool ühiskondline ettevõtte, kuna antiikajal oli ta eraettevõtte. Õpetus oli koolis maksuta.

Kristlaste kasvatus ja koolid keskajal.

Domineerivaks ilminguks Euroopale saab varsti see, mis pidas võitlust eelmisel sajanguil, et saada legaalseks, s.o. Kristuse õpetus.

Kristlased võtavad võimu oma kätte, mitte ainult seltskonnas, vaid kogu riigis, majanduselus. Kristlaste võim kujuneb viimati nii suureks, et isegi kuningad ja keisrid nende sõna mõjul valitse-

jaiks saavad, mis ilmutas ennast reljefselt paavsti võimuse. Ehitati suurepäraseid kirikuid jne.

Kristuse õpetust on mõistetud mitmetel aegadel mitmet moodi. Keskajal rõhutati eestkätt a s k e t i s m i - maine elu lõbudega pole väärt, tõsine elu on taevas, seal vabaneme ihust, liha orjusest. Kes tahtis hingeõnnistust, jättis maise elu, läks kloostri, et paluda jumalat. Abielu kohta oli maksev järgmine vaade: abielu on hea, kuid parem on sellest vaba olla. Kes on abielus, muretsseb, kuidas teha hääd abielule, kes on vaba, võib täiesti anduda jumalateenistusele. Sellepärast kirikuteenrid ei tohtinud abielluda.

Ideaalseks inimeks peetakse isikut, kes ütleb lahti maise elust, ei abiellu, ei hoolitse isa ega ema eest, kel pole varandust ega muud lõbu, kui jumala teenimine. Mungad, preestrid, saavad inimideaalideks, tunnistatakse pühadeks. Ilmalikud vastu - pidi on patused.

Nii saabud kaks liiki rahvast. Ilmalikud käivad õnnistust saamas ja pattu kahjatsemas vaimulikkude juures, ning pühad isad nõudsid sõnakuulmist rahvalt. Tuletati meelde sõnu: "Sõnakuulmine on meelega parem kui ohvri toomine".

Need, kes olid domineerival kohal kõikidel aladel, surusid oma pitsati ka koolidele. Suurima osa kooli moodustas sel ajal kirikukoolid, kloostrikoolid - tähendab vaimulikud. Isegi ülikoolid olid vaimulikkude valve all, et neis ei õpetataks midagi ketserlikku. Juhtivad osa mängivad skolastid - koolimehed.

Keskaja kooli võib liigitada nelja rühma:

- 1/Kiriku ehk kihelkonna kool.
- 2/Kloostrikoolid, mis jagunesid omakorda kahte gruppi:
 - a/ shola exterior - ilmalikele, b/shola interior - vaimulikele.
- 3/Ülikoolid.
- 4/Linnakoolid.

Kiriku ja kloostri koolid.

Need koolis ei erine palju üksteisest. Oppeainena püsivad Augustiini määratud trivium ja quatrivium. Peaõppeaineks oli muudugi teoloogia. Ajalugu ja looduslugu ei hinnatud. Kõike arvati piiblist õppida võivat, pealegi kardeti loodusloo ketserlikke õpetusi.

Aine kasutus.

Kogu keskaeg valitses iseäralik meetod. Käsitlemine oli puht teoreetiline, raamatuline, passiivselt omandamine. Igal ainel olid oma teatud autoriteedid, kellele tõttu püüst pähe õppida. Kõik õpetamine pidi olema kooskõlas usuõpetusega, see oli kõige kriitikumiks. Iga teine õpetus pidi andma end tuletada usuõpetusest dedusere.

Oppekeeleks tunnistas kogu Euroopa ladinakeele, ka kõik tolle aja kirjandus oli selles keeles. Oldi veendunud, et jumalasõna võib väljendada vaid ladina ja kreeka keeles. Sellega käis käsi-käs ka paavstiaustus. Taheti kasvatada lugupidamist kiriku vastu: "Rahvale arusaamatus keeles püüti näidata midagi salapäraselt. "Pater noster" kõlas ju nii salapäraselt, pühalikult. Sellepärast ka piiblit ei tõlgitud rahva keele. Kui M. Luther seda tegi, tõusis suur torm. Piibel oli vaid kirikuistade tarvis al taril, et ta pühadusega oleks ümbritsetatud.

D i s t s i p l i i n .

Koolis nõuti sõnakuulmist kõige karmimate abinõudega. Olid mitmesugused ergutusviisid: vitsad, lollimüts, kindel järjestus klassis edasijõudmise järel, aukeeringitused - preemiad, mis anti hea õppimise eest. Niisuguste abinõudega virgutati lapsi korrale. See ajajärk on kasvatusteaduses üks tumedamaist. Leidus ka mõni positiivne külg - vaieldusõhtud, koolipeod, müsteeriumite mängimine.

L i n n a k o o l i d .

Linnakoolid asutati linnade poolt. Neis koolides õpetati rohkem niisuguseid aineid, mis olid kasulikud kaupmeestele, nagu aritmeetika, grammatika, looduslugu. Õppejõududeks olid ka siin vaimulikud, kuid regime oli natuke pehmem.

R ü ü t l i k a s v a t u s .

Rüütliid võrsudes maa aristokraatiast, mängisid keskajal väga tähtsat osa, olid nn. maaperemehed. Nad pidasid tihti võitlust ka vaimulikkudega. Et aga vaimulikud tugevasti olid organiseeritud, siis ei saanud rüütliid tihti nende vastu. Enamasti katsusid nad sõbralikult läbi saada ja kaitsta teinetesit vaenlaste eest. Maade võitmisel olid rüütliid mõõgamehed, kuna vaimulikud - õnnistajad. Ristisõdade ajal olid ka mungad mõõgamehiks. Rüütlite eraelu erines märksa vaimulikkude omast. Neil polnud asketism nõnda suureks voorseks. Nad sõid, jõid, lõutsesid ja püüdsid oma suurim patte pühvetamise läbi klostreis katta. Rüütliid ei põlanud ka abielu, vaid olid suured daamide austajad. Nad võitlesid isegi daamide auks, sõdades, turniiridel. Ka meelitusi toimetasid nad daamidele : sere-naadid, käesuudlused jne.

"Hing jumalala- elu kuningale, süda daamile, au iseendale " - oli nende lipukirjaks.

K a s v a t u s .

Rüütlikond ei suutnud kooli luua. Kasvatus sarnanes oma praktilise iseloomu poolest Rooma kasvatusale. Poisikese eas tulevane rüütliid pidi teenima mõnda kõrgeaulist daami, vanemaks saades asus ta mõne rüütliid teenistusesse kamupoisina, käis kaasas jahil, sõjas jne. Sealjuures õppis ta tarvitama mõõka, ratsutama, sõjakunsti, viisakust jne. Hinnatavate õppeainete hulka kuulus ka luule, osalt võõrad keeled, muu tarkus polnud neil kuigi kõrgelt hinnatud. Nii haritud ei leitud rüütliid hulgas kui vaimulikkude seas. Tihti leidus nende hulgas isegi kirjaoskamatuid.

Naiskasvatus keskajal.

Kristlik seltskond hoolitseb naiste eest rohkem kui antiik aja seltskond. Naised on meestega ühes koolis. Mõned on isegi haritudad kui mehed. Suuremat haridust saavutati kloostreis, kus olid n.n. internaadid / instituudid / tütarlastele.

R e n n a i s s a n c e ' i a j a j ä r k .

Keskaja suretav vaim kutsub peagi reaktsiooni, tekib murrang. Renaissance - uuestisünd, mis astub ägedasse võitlusesse kiriku vaimuga ja mõjuga. Võitlust kergendasid järgmised asjaolud :

I/Kirikuised olid omandanud rohkesti varandust, nii et võisid võistelda hiilguse poolest rüütliidtega. Aga hiilgava eluga unustasid vaimulikud ka kristliku elu lipukirjad. Paavsti hoovkond elas ülilõbusat elu, usk sakramentidesse oli kadunud ja preestrid suutsid vaevalt haeru pidada jumalateenistuse pidamisel.

II/Mõjuvate kohale kerkivad linnad, millede rikkus ja haridusline tasapind alatasta kasvab. Nad vaevalt sallisid vaimulikkude

iket ja olid ikka valmis võitlusesse astuma.

III. Rüütelkond, nähes kibiku langust, hoolitseb ka vähem kirikuisade eest.

IV. Euroopasse tuuakse antiik literatuuri, mis oli veel alles hoidunud. See sattub nüüd Itaaliasse ja levineb teistesse maadesse ja hakkab mõju avaldama. Rahvas loeb antiik teoseid, näeb elu minevikus, võrdleb omaga ja hakkab vihkama munga mütsi, ning igatseda elada rõõmsat elu, nagu antiik Kreekas. Elurõõmus kreeklane muutub nüüd kõrgemaks ideaaliks.

Tueaja põhijooned : 1/Püütakse vabaneda igasugustest autoriteetidest, maha kirik ja kirikhärrad dogmadega, maha Aristoteles, maha skolastika. Ka paavsti autoriteet tunnistatakse kõlkkuvaks, seda enam hakkab aga Plato huvitust pakkuma vaba mõtlemisega. 2/Inimisküsimusi tunnistatakse kõige väärtuslikumaks, tekib individuaalsi isiksusi.

3/Elu nauding tunnistatakse õigustatuks. Pole vaja taltsutada loomulikke tarbeid, neid peab vaid rahuldama. "Pole suurimat õnne maa peal, kui õnnelik elu".

S t u d i a d i v i n a /jumaliku õpetuse/ asemele asub

S t u d i a h u m a n a /ilmalik õpetus/.

Piibel heidetakse kõrvale, kuid kirjutatakse hoolsasti ümber Homeri teoseid, Homeruse, Hesiodese ja teiste autirite teoseid, millede järel isegi mungad maiad olid. Piibli asemele astub antiik literatuur. Kõiki huvitab ajalugu ja looduselugu. Metafüüsika asemele astub füüsika ja abstraktse asemele konkreetne. Et ajavaimus pöörang sündis, pidid muutuma ka kasvatuslikud vaated.

K a s v a t u s .

Keskaja kasvatus valmistas inimesi tulevasele õndsale elule, renaissance'i aegne kasvatus seab aga omale ideaaliks vaba, voolusliku, õnneliku isiku, vaba igasugusest ususurveist, riigisurvest jne. Vaba isik pole riigikodanik, vaid ilmakodanik. Kasvatustestideist ideist jooksis läbi internatsionaalne joon. Kreeka kombat kehalises kasvatuses pääsevad esiplaanile. Kaob asketism, inimene peab hakkama hoolitsema oma keha eest. Naine, kes oli keskajal kurjuse juur, saab nüüd seltskonna hingeks. Märitud ärkamine algab Itaaliast. Siit levib ta Saksamaale, kus omandab aga teistsuguse ilme, nimelt humanism muutub siin sotsiaalseks, kujunedes välja reformatsiooniks. Koolid paranevad tuntavalt võrreldes keskajaga. Ladina keel jääb küll õppekeeleks, kui tahetakse omandada "Kuldset" ladina keelt, rääkida kui Cicero, luuletada kui Ovidius, Virgilius ja Horatius. Koolis esimesel kohal on nüüd antiik literatuur, teisel kohal pühakiri. Peetakse isegi sõda barbaarse distsipliini vastu, nõutakse sanitaarseid kooliolulusid. Seni võisid kooli avada ainult vaimulikud, kuid nüüd tunnistatakse lubatuks ja soovituks ka eraalgatus.

R e f o r m a t s i o o n i a j a j ä r k .

Humanistiline eeltöö oli pinnaalustamiseks reformatsiooni liikumisele, mille eesvõitlejaks oli Martin Luther.

Reformatsioon läheb hoogsalt just sellepärast, et meelemuudatus sündis tervel frondil, kogu seltskond omandas uued vaated. Reformatsioon toob palju uut ka kooliellu ja kasvatuslistesse vaadetes. Uued põhimõtted, mis Lutheri õpetuses esinesid on järgmised : Koolis valitsegu hirmu asemele mõistlik sõnakuulmine. Kodune kasvatus eelnegu koolikasvatusele. Koolide ülespidamine jäägu seltskonna ja linnade hooleks, milles iga seltskonna liige

2. peab õpetust saama. Kooliõpetaja olgu aukohal, ladina keele kõrval olgu õppekeeleks emakeel. Suureks uudiseks oli see, et Luther tõlgib piibli saksa keele. Nii läheb piibel arusaadavas keeles rahva ja koolide kasutada. Agaraks Lutheri mõtete teostajaks oli M e l a n c h t o n.

3. Ta asutas kooles, valmistas ette õpetajaid ja kirjutas õpperaamatuid, millega teenis omale auhüüdnime "Praeceptor Germaniae" Saksamaa õpetaja.

J e s u i i d i d 1543

Jesuiidid löid omapärase kasvatussüsteemi, mis näitas kujukalt, et kasvatus on suureks jõuks inimesiksuse kujundamisel sest nemad oma kindlasihhilisestööga löid üsna uue ~~inimtüübi~~.

Jesuiitide orden asutati aastal 1543. Ordeni sihiks oli võitlus reformatsiooniga ning katoliku kiriku ja paavsti hiilguse restaureerimine, selle sihi saavutamiseks tarvitati jutlust, pihti ja kasvatust. Jutlustamiseks kasutati osavasti kiriku autoriteeti mitmel otse virtuooslistel võtteil, rahvast kirikusse meelitades. Piht oli salajane ning üksik. Pihtija ei julenud varjata südame saladusi, olid talle tõeliseks hingeliseks elamusiks. Sel ajal võis prester pihtija hinge otse avatuna näha, ja et hing eriti vastuvõtlik on sel momendil, siis võis sinna ka midagi panna. Seepärast kasutasid preestrid mõju avaldamiseks just heid hetkeid. Vaimulikud said pihti läbi teada, mis sündis nende ümber. Kogu ühiskonna elu oli nende teada kõigi pisemate ja suuremate saladustega. Veel paremini, kui pihti ja jutlust oskasid jesuiidid ära kasutada noorsoo kasvatust. Kõik oli siin peenelt läbimõeldud ja otstarbekohaselt korraldatud. Pedagoogika ajaloo kirjutajad tähendavad: "Õrdu koolid olid kahtlemata paremaks kasvatuskohiks". Kui keegi tahab tundma õppida kasvatus mõju, pruugub ainult korra pilku heita jesuiitide kooli. Jesuiite huvitas vaid kõrgem kiht, nad tahtsid valitseda üle maa valitsejate kaudu. Nende kuueaastalised kolleegid sarnanesid meie algkoolidele, nende normaal koolid - meie keskkoolidele, peale nende koolide olid neil veel ülikoolid ja vaimulikud seminarid. Saja aasta vältusel oli tekkinud 372 kooli, kuna 18 sajangul oli 612 kolleegiat, 157 normaal kooli, 24 ülikooli ja 200 vaimulikku kooli ehk missiat. Õpilaste arv tõusis mõnes kolleegias isegi üle 2000. Ordeni sulu- misel oli üldse 22000 pedagoogias tegevat liiget. Jesuiitide koolivõrk oli hõnda paisunud väga suureks organisatsiooniks.

Administratsioon. Ordeni juht ehk kindral oli eluaegne, tema asukoht oli Roomas. Orden jagunes provintsideks, provintsiaalidega eesotsas. Kolleegiumite juhtideks olid rektorid, neile allusid prefektid, õpetajad ja kasvatajad.

Õpilased jagunesid gruppideks, kellel olid omad ülemad. Grupid jagunesid oma korda paareks. Paari liikmed pidid valvama teineteise tegevust, kuid nii, et teine seda ei teadnud. Oma tegevusest pidi iga grupi liige raporteerima oma ülemale, grupi vanemale, see omakorda prefektile jne. Kes edasi ei teatanud, võttis vastutuse oma peale. Administratiivne vahekord oli hea. Nii oli Roomas kõik teada, mis sündis igas provintsis. Jesuiidid toovad koolikorralduses nähtavale midagi ennekuulmatat. Nad tahavad teha kooli meeldivaks. Neil on arusaamine, et vitsaga ei saa seda saavutada, kuid kuidas võidelda vääratuste vastu, mida koolis nii sageli juhtub? Jõutakse otsusele, et tuleb tegutseda mitte karistamisega, vaid profilaktikaga / ärahoidmisega/. Selleks seatakse sisse peenike järelvalve õpilastele, mis puutub

otse spioneerimiseks. Sel teel ei lastud ebasoovitavaid mõtteid teoks saadagi, nad hävitati juba idudena. Vitsu tarvitati erakordseil juhuseil ja selleks on eraisik, korrektoor. Ergutusabinõusid oli rohkesti : kõige pealt tegev võistlus õppimises ja muus. Kes langes madalamale kas õppimisega või moraalselt, paigutati ta kohe üks koht madalamale. Oli maksev peenike nummeeratsioon. Parematele õpilastele määrati kingitusi, anti lahendada auülesandeid jne. Keda ei saadud tööle virgutada auahnusega, seda mõjutati häbistustega : tolamütsid, eeslikõrvad jne. Need olid tugevad mõjutusabinõud, kuid palju humansemad neist, mis tarvitati tavaliselt tolleaegsetes koolides.

Õpetajate ettevalmistus. Antiik ja keskajal ei saanud õpetajad erilist ettevalmistust. Jesuiidid korraldavad esimestena kavalikku ettevalmistust. Et saada professoriks, oli vaja läbi teha kool, alamast astmest ülemani. Kõrgema kooli lõpetades, sai isik alles õpetaja kandidaadiks. Et saada täieõiguslikuks õpetajaks, pidi kandidaat veel töötama professori juhatusel, siis sai ta alles skolastikaks. Viie aasta pärast kaadjuutoriks ja 10 aasta pärast professoriks. Kooli pidi andma teadusliku baasi. "Õotamine kandidaadina andis pedagoogilise ettevalmistuse.

Oppeained. Jesuiitide töökava kooles ei erinenud suuresti humanistide kooli programmist. Ka neil algas õpetus grammatikaga ja lõppes dialektikaga, kuid hinnati väga teadmiste hulka. /Eru-ditsiooni/. Aga ka kehaline kasvatus ei jäänud silmapaari vahele. Võimlemine oli au sees. Ruumes pidi küllalt õhku ja valgust olema. Jesuiidid ei konkunud isegi annete palumiste eest, et teha kooli "mugavaks".

Jesuiitide õppemetoodid pakuvad palju huvitavat. Siin ülistatakse käsitamist elava sõna kaudu, kuna skolastikuil oli vaid surnud kiri. Jesuiidid nõudsid, et õpetus sünniks aegamööda ja põhjalikult. Kordamine esineb nende süsteemis tähtsa osana. Igapäeval korraldati nädala tööd. Ükskord kuus kuu töö ja ükskord aastas võeti kordamisele kogu aasta töö. Kõneaini ja mõttetervuse arenguks korraldati vaieldusõhtuid. "Õõrati tähelepanu õpetamise nägelikkusele - kaardid ja pildid olid tarvitusel.

Töö jaotuses hoolitseti selle eest, et õpilased poleks liiga koormatud : ennelõunat 3 tundi ja pärast lõunat 3 tundi.

Nii võime leida jesuiitide ideedes ja tesotamises palju positiivseid külgi, kuid ka negatiivsed küljed ei puudunud nende süsteemis. Neist võiksime nimetada :

- 1/et isik tuleb ohvriks tuua üldideele, ta peab olema kui kepp ülemuse käes. See oli isiksuse suretamine, inimväärtuste hävitamine.
- 2/Et sihi õigustab igasugu abinõu : kui siht on ülev, siis võib ta saavutamiseks tarvitada igasugu abinõusid. "At majorem dei gloriam" oli kõik lubatud. "Egu pidi tihti sündima, kuigi tegija südametunnistuse vasu oli, vastutus lasus ülema peal. Niisugune asi viis inimesed valimattusele abinõude suhtes. Ka koolides valitsevat spionasi võib niisuguseks paheks lugeda.
- 3/reservaatoe mentalis - lubati valetada ja anda isegi vandeid. Vanduja pidi aga mõttes omale ütleva, et see pole õige, siis oli ka südametunnistus puhas. Õpetati salaliseks, kavalaiks, sunniti kõlblisvastaseile tegudele. Nnede lipukiri, mida sisendati igalpool, kõlas nii : "Meie astume teie juurde kui koerad, haarame kui lõvid, et lennata kui kotkad". Jesuiitide ordeni negatiivsed küljed paljastati aegajalt nii, et see suluti aastal 1773.

Humanism ja Empiriko realism.

Humanism renaissanci ajajärgul asetaskohale inimese, isiku, tema tunnetuse, huvi ja õnne. Inimene sai tsentraalkohaks. Ta pidi leidma lohutust lugemises ja seda võisid anda vaid antiikkirjatööd. Heidetipilgud Rooma ja Kreeka kirjanikkude töödesse. Nende teosed astusid nüüd piibli asemele. Kuid see uus liikumine oli liigühekülgne. Ta töi lihtsalt ühe raamatu asemele teise, raamat muutus õppeallikaks. Ühed otsivad huvide rahuldust piiblist, teised antiikaja kirjanikkude töödest. Tähtsamaks õppeaineks jäi ikkagi filoloogia - kirjandus, grammatika, retoorika, dialektika. Viisugune oli see liikumine Itaalias, seda nimetati klassiliseks humanismiks. Itaalia mõjul kandus ta edasi ka Germaaniale. Teises maailmas, nagu Inglismaa, Prantsusmaa, Hispaania omandas see liikumine hoopis teise ilme - realistliku värvingu. Uue voolu esitajad eitaskid ka paavsti, kiriku autoriteete ja rääkisid, et meie peame otsima õpetust antiikkirjanikest, kuid sealjuures toonitaskid, et peame õppima ka loodust. Loodusest on vaja ammutada teadmisi, mitte verba, vaid res, verbalismi asemele realism. Humanistlikul põlvkonnal oli see mõte veel arglik, kuid leidis siiski uue mõtte pooldajaid, nendest esirinnas asub inglase Thomas More.

Thomas More.

More mängis tähtsat osa Inglise riigi elus, ta oli Heinrich VII ajal kantsleriks, kuid ta huvid ei piirdunud üksi riigieluliste küsimustega, vaid tungisid ka pedagoogikasse. Poliitilise töö kõrval oli ta mõtleja, teda huvitasid eriti sotsiaal-filosoofilised probleemid. Ta tähtsaim teos on:

Paremast riigikorrast uuel Utopia saarel.

Siin tahab ta esitada lugejale konkreetsele kujul oma poliitilisi, sotsiaalseid ja pedagoogilisi vaateid. Oige palju on selle teosel ühist Plato teosega "Republica" /Riik/. Siin samuti kui seal katsutakse kujutada ideaalset ühiskondlikku korda.

Mis puutub kasvatusesse, siis ei pea Thomas More selle ideaaliks õpetust, vaid kõlblist kasvatust. Eestkätt voorused ja kõlblus, siis alles teadmised. "Riigid hävinevad kodanikkude nõrkusist, aga nõrkused on halbade kõlblusreeglite resultaadid". Sellepärast riik peab sisendama kõlblisi vaateid. Inimene elagu ja püüdku lõbu saavutada, mis oleks kooskõlas looduseadustega, jälgides sealjuures terve mõistuse häält. Terve mõistus sisendab meisse armastust ja austust Jumala vastu, kellele meie võlgname tänu elu eest. Terve mõistus õpetab meid ka rõõmsasti elama ja käseb korraldada samasuguselt ka ligemise elu. Meie ei saa olla rõõmsad kui kaaskodanikud on õnnatud. Oieti korraldatud haridus viib meid selle sihi taotlemisele. Oige haridus seisab looduse ja asjade tundmaõppimises ja praktiliste sihtide kasutamises. On tarvis ammutada tarkust otsekohe loodusest, asjadest, mitte raamatuist. Iga Utopia saare elanik peab kõigist, mis elu vajab, kogunud olema. Elu vajab tarvete rahuldamist, seda nad peavad mõistma. Nad olgu osavad praktilises oskuses. Sellepärast on praktiline töö esikohal, tähtsam töö põllutöö. Selle töö läbi saame toitu. Iga Utopia saare elanik õpib noorelt: 1/ Põllutööd. Kuid tarvete rahuldamine sünnib ka käsitöö kaudu, sellel läbi peab õpima 2/ Käsitööd. Igaüks peab tege- ma töö oma võimete kohaselt. Kui lapsed ei taha võtta omaks vanemate tööd, siis saadetakse nad teise perekonda, kus nad vastavab- tööd õpivad. Igaüks peab õppima ka 3/ teadust. See on vaba aja kasulik ja mõistlik kasutamine. Teadus ei tohi muutuda puht teo-

reetiliseks. Nad ei pruugi teada dialektika peensusi, ei astro-
noomiat nagu vanad targad, aga nad mõistku tähtede liikumist kasu-
tada, ja seda omandavad nad põhjalikkude vaatluste varal, milledest
teevad järeldusi. Ka teised nähtused, nagu loodulised, ajalooli-
sed, omandatagu vaatluste varal.

More on väga radikaalne naishariduse suhtes. Kõik humanistid
pooldasid naisharidust, kuid More väljendab kindlasti : naiste
ja meeste vahel pole vahet. Mõlemad tehku ühesuguselt tööd ja ka-
sutagu ühtemoodi aega, mis neil vaba on. Sugu ei tohi teha
takistust elukutse valikul. Naised võivad ka preestriteks saada,
kuid tingimisel, et nad oleks lesed ja elatanud eas. Kui naised
oleksid ka vähem vastuvõtlikud kui mehed teaduse suhtes, siis
täiendagu nad end. Kui saak on hea, ei küsi seda keegi, kas oli
see mehe või naise külvatud, miks siis vahet teha hariduslikes
küsimuses. Haridus seltsis vocrusega on ülimaks varaks. Teadus voo-
ruseta teotab inimest.

Thomas More'i Utopia oli väga populaarne, laialt loetav teos.
Paljud ammutasid sel ajal sellest teosest vaimustust. Nende hulgas
väärivad erilist tähelepanu järgmised isikud, kes arendasid autori
mõtteid edasi :

1. Ludvig Vives - hispaanlane. Tema käis läbi Erasmi ja More'i
iga ning ilmus teosed : " De disciplina " ja " De anima et vita ".
Kui usutegelane vormuleerib ta elu sihti teisiti kui Moore : Elu
esimesel kohal olgu usulised mottivid. Kasvatus peab tegema inime-
se paremaks, usklikumaks, targemaks elu suhtes, usuliskõlblis-
kasvatuse ja otstarbekohase õpetuse kaudu. Kasvatuse siht on taot-
leda maapealist ja taevalist õnne. Kasvatuslisteks abinõudeks
on otstarbekohane õppematerjal ja raamatud, õpetaja eeskuju ja
mõistlik kooli atmosfäär.

Õ p p e a i n e d :

Õpetusobjektiks olgu asjad, mitte sõnad. Esikohal olgu need
ained, kus asjad käsitlel : looduslugu, matemaatika. Teisel
kohal juha keeleteadus. Ajalugu on ka teadus, mis väärib meie tä-
helepanu, kuid seal tuleb huvi juhtida enam rahuaja nähtustele kui
sõjaaja nähtustele. Õpilase isik peab saama uurimise objektiks.
Õpetajad tundku täpselt oma õpilasi. Ise loomu joonte tundmine
sündigu kogemusliste vaatluste varal. Selle õpetusega sai Vives
empiiriliseks pedagoogika mõttealgatajaks.

Teiseks Thomas More'i järelkäijaks võiks nimetada :
Peeter Ramust. Tema ei olnud ka tegelik koolimees, vaid arendas
ainult teoreetiliselt omi mõtteid. Ta rõhutab ka oma teosis, et
iga teaduse aluseks on loodus, kunst ja litteratuur on aina koo-
piad loodusest. Kui niisugused asugu nad teisel kohal. Ta nõuab
ülikoolide reformeerimist ja loodusteaduse fakulteedi asutamist.
Loodusteaduse alaosadest peab ta tähtsamaks : botaanikat, anatoo-
miat jne. Kõik õpetatagu katsete varal, mitte raamatust. Ta ei
eita ka keeleteadust ega litteratuuri, ka neil on oma tähtsus.
Aga siin käib ta iseteed eelmise ajaga võrreldes. Keel õpitagu
näidete kaudu, mitte reeglite kaudu. Tema oli esimene, kes ilmu-
tas filosoofilise teose " Dialectique " prantsuse keeles. Teos
ilmus aastal 1553.

Neist, kes valmistasid pinda järgnevale ajajärgule, oleks
nimetada kolmandaks Francois Rablee / 1523 - 1553/.

Rable' a oli mungaks frantsiskaanlaste ja benediktiinlaste
kloostris. Kuid mungaelu ei veetlenud teda. Ta astus välja ja

valis omale preestri elukutse. Kuid ka sellest loobus ta peagi. Üpib arstiteadust, andub aga lõpuks kirjanduslikule tegevusele. Oma kahe teosega võidab ta suure kuulsuse. Satüürlisist teosis annab ta surmavaid hoope skolastilistele kasvatusviisidele ja toob esile uued motiivid. Tema kuulsate satüürliste romaanide sisu on järgmine :

1. Pantagruelle . Selles teoses jutustab ta õpetlaste maast, kus tehakse eriskummalisi asju Näit. Ühed kolmepaari rebastega kündsid mere ääres liiva, teised pügasid eeslid ja said villa. Mõned heitsid võrgud õhku ja püüdsid vāhke.

11. Gargatua ja Pantagruelle on puht pedagoogiline teos. Pantagruelle, hiiglase Gargatua, isa kutsus oma pojale kasvatajaks skolastiku Oloferni. See laseb poisil aabitsa pähe õppida algusest lõpuni ja lõpust algusest. Sihuke õppimine nõuab 5 aastat ja 3 kuud aega. Edasi järgneb ladina grammatika õppimine, milleks kulub 16 aastat kuus kuud ja 2 nädalat. Arvuteadus nõuab 17 a. Vaba aeg kasutatakse messede kuulamiseks / kirikuteenistus/ mida oli 26-30 päevas. Ülejäänud aeg - magamiseks, söömiseks ja joomiseks. Nii vältas see kuni poeg 54 aast, vanaks sai, kuid ta oli selle õpatamisega veel rumalamaks muutunud kui ta enne õpetust oli. Siis kutsus isa uue kasvataja humanisti Panogradi. See püüab teostada ideaalset kasvatust ja saavutab ka head resultaadid.

Õpetaja ja ta kasvandik tõusevad nüüd ülesse hommikul kell 4. Kuni poiss riietub, loetakse talle pühakirja. Lühike palve ja juhlus peab aitama terveks päevaks. Siis astuvad nad välja taeva laotuse ja tähtede vaatlemisele. Edasi korratakse eelmise päeva tunnid, juhtides tähepanu praktilisele elu nõuetele. Sellele järgneb uue aine õppimine, kehaharjutused ja mängud kuni lõunani. Lõunalaual räägitakse toitade valmistamisest ja klassikute vaadetest selle kohta. Pärastlõunal on kaardimäng, muusika, laul, vehklemine ja jalutuskäik.

Õpilane võib vabalt hõõksa, ronida jne. Sealjuures vaadeldakse ka loodust, näiteks : linnu pesi, konnapoegi jne. võetakse osa põllutööst. Halva ilmaga õpitakse mitmesug. töökodades. Ohtul on veel päevamuljete süstematiseerimine. Ükskord kuus minnakse linnast rohelistesse terveks päevaks. Niisuguse kasvatusena muutub õpilane arukaks, sest ta omandab teadmisi arusaamisega. Õäeva kord on veetlev ja möödub mõnuga.

Õppeaineiks on : 1/ looduslugu, 2/keeled ? kreeka, ladina, hebrei, 3/ ajalugu, 4/ muusika, 5/ aritmeetika, 6/ geomeetria, 7/ arstiteadus ja 9/ pühakiri.

Moraalse kasvatusena aluseks on religioon ja normaalne töökas eluviis. Distsipliini saavutatakse koolis karistusega. Rable mõistab hukka tolleaaja distsipliini saavutamise viisid. Tema ütluse järel käidavat ümber paremini isegi vangidega kui lastega koolis.

Montaigne / 1533 - 1592/.

Montaigne oli tüübiline Prantsuse filosoof. Filosoofiliste küsimuste kõrval käsitas ta elavalt ja huvitavalt ka pedagoogilisi küsimusi ning teenis sellega aukoha pedagoogika ajaloos.

M. oli rikaste vanemate laps. Ta vanemad tahtsid korraldada oma poja kasvatust isemoodi, erinevalt tolleaaja kasvatusviisidest. Juba noorelt loodi lapsele mugavad elutingimused. Kui poisike magas, ei tohtinud keegi ta und segada, ainult muusika helidega tohtis teda äratada. Nii sai ta üsna õrta kasvatusena. Hiljem saadeti ta Bordeaux st maale vaesesse talukohta, et ta harjuks ka

lihtsate elutingimustega ja õpiks tundma lihtrahvast, kes vajab õpetkasi.

Selle kohta tähendab ta ise: "Isa tahtis, et ma püüaksin ennem nende poole, kes sirutavad abipaluvalt käe, kui nende poole, kes pööravad selja". Ta kasvatajaks palgati sihilikult saksa õpetlane - arst. Isa tahtis, et poeg õpiks ära ladina keele nii moodi, nagu tol ajal õpetati, vaid raamatuta, grammatiliste beeglite, nuudita ja nututa. M. õpetaja ei mõistnud prantsuse keelt, seepärast muutus ladina keel paratamata õppeaineaks ja seega sündis keele õppimine naturaalsel meetodil, tegeliku rääkimise kaudu. Kasvatajaks oli sihilikult arst, et ta kasvatuses arvestaks tervishoidlike nõudmistega.

Samuti sündis ka kreeka keele õppimine. Käänamine, pööramine ja muud grammatilised reeglid omandatakse mängudes. Et poeg omandaks ka süstemaatilise koolihariduse, anti poisil lõpuks paremasse kooli - Schola aquitanica. Seal möödunud aastad tutvustasid teda tolleaegse kooli süsteemiga jättes üsna eitava mulje järele. Hiljem omandab ta juriidilise hariduse ja saab Bordeaux linna-peaks. Auid administratiivne tegevus ei meeldi talle, mone aasta pärast lahkubki ta sellest tegevusest ja andub teaduslikule tööle. Montaigne on filosoofiliste kalduvustega isik, iseloomult vaatleja, elunõhtuste filosoofeerija.

Viimastel eluaastatel andubki ta omas mõisas kirjanduslisele tegevusele ja tema sulest ilmuvad ka mitmed teosed, kuid energilist tegevust ta just ei avalda. Aastal 1580 ilmub ta tähtsam teos "Essais".

M. suhtub elule kerge irooniaga, kuigi heatahtlikult. Mainitud teos on ainult väikene suleviske - katse, kuid järeltulev põlv hindas seda õige kõrgelt. Isegi Lock, Rousseau võlgnevad palju tänu Montaignele.

Montaigne'i kasvatuslikud vaated - kasvatuselise siht.

M. vaadete järele peab kasvatus arendama tervet mõistust, kinnitama kõlblist iseloomu ja seisma lähedal praktilisele elule. Ta vihkab tarikust, mis on rajatud mälule, enam kui rumalust, tunnistades ainult kasvatavat õpetust, millest pärastpoole Herbart kinni haarab. Kui õpetus ei tee lapse vaimu paremaks, siis mängigu ta parem palliga, seeläbi muutub vähemalt ta keha paenduvamaks."

Õpetuse meetodid:

Ka õpemetoodide suhtes on M. omapärased vaated - üsna lahkuminevad tolleaegseist, Ta nõuab, et

1/Õpetus olgu loov ja isetegev. Õpetaja ärgu rääkigu terve tunni üksi, et õpilastel jääks ainult korrata, mis nad kuulnud õpetaja suust, vaid võimaldagu õpilastele isetegevust.

2/Õppemetood olgu eluline. Laps ei pea mitte omandama teadmisi ainult raamatust, vaid kogu ilm olgu talle õpperaamatuks, sest raamatulised teadmised üksi omavad vähese väärtuse elus.

3/Võetagu juba noorelt ette õpereise kodumaale ja välismaile.

Sellega toonitab M. ekskursioonide tähtsust.

Õppematerjal

Esimesele kohale teaduste vallas asetab ta kõlblise filosoofia - ilma vaatlemise kõlblisest seisukohast. Tema arvates on filosoofia tõesündsad niihästi lastele kui ka täiskasvanutele. Lastele võib selgitada filosoofilisi mõtteid lihtsamalt, kuna täiskasvanuile sügavamalt, kindel on aga, et need tõesünd on kätte-

saadavad igale eale. Näiteks moraalne käsk : vale on halb. See tõde on kättesaadav ka lastele. Teisele kohale asetab ta ajaloo. Kuid ajaloo käsitlemisel tuleb laste tähelepanu juhtida kõlblikele elule, ega tohi piirduda kronoloogiaga - lihtsa sündmustiku õppimisega. Tähtis pole see, millal Kartaago langes, vaid tähtis on Kartaago elu ja põhjused, miks ta langes. Ainult niisugusel õppimisel on väärtus. Ajalugu peab meid ühendusse viima suurvaimudega minevikust.

Veel peab M. tarvilikuks loogikat, füüsikat, geomeetriat, retoorikat, Kreeka ja ladina keelt. Ta on esimene, kes toob esile mõtet, et keeli õpetatagu naturaalsel meetodil. Ka rõhutab ta, et tähtsal kohal olgu emakeel ning lähemal elavate naabrite keeled. Kõlbline kasvatus saavutatagu harjutuste kaudu, algades sellega esimesist elupäevist peale. Meie kõlblised pahed juurduvad meisse nooruspäevilt, sellepärast peab võitlema noorelt lapse valedikkuse ja isemeelsuse vastu, neid pahesid juba idudena hävitades. Kui seda noores eas ei tehta, siis on pärast seda juba raske teha.

Ka füüsilisele kasvatusel seab M. õige valjud nõuded üles. On vaja arendada kogu inimest, mitte keha või hinge, vaid juhtides neid kui paari hobuseid rakendatud ühe vankri ette. Sealjuures peab alati käima tervishoishiliste nõuete järgi, andes kehale parajal määral liigitusi. Ei tohi ka keha orjastada harjumusile, peab kasvatama nii, et ükski harjumus ei kasvaks nii tugevaks, et temast loobuda ei saaks. Eriti peab seda näpunäidet jõukam kiht silmas pidama, sest siin harjutatakse lapsed tihti ülimugavale elule.

D i s t s i p l i i n .

Saades ise pehme ja õrna kasvatusel peab Montaigne seda soovitava vaks ka teistele. Viibides kolleegiumis pani ta tähele sealset kasvatusviisi ja asus selle suhtes züüsti eitavale seisukohale, kuna seal ihunuhtlust harrastati. Järsult mõistab M. hukka vitsa nuhtluse. Vitsad teevad alatuks, vihaseks ja jonnakaks, süüdsam on ehtida klassi lilled ja lehtedega kui veriste vitsadega. Ma käseksin maalida seintele lõbu ja rõõmu - Flora ja Gratia. Iialgi ei pea karistatama vihas, ütleb ta, sest keegi ei kahtleks hukka mõista kohtunikke, kes oleks vihas hukka mõistnud kaebeluse, samuti ei kutsuks keegi ravitsejaks arsti, kes vihkab last. Enne kui karistada peab lugema kolm korda "Isa meie" palve. Siis möödub viha hoog, kuna viha hoos ei tunne inimene möötu. M. nõuab isegi, et lapsed ära võetaks vanemalt, kes neid peksavad.

Nii leiame palju originaalseid mõtteid M. teoses, milledest mitmed meie ajal otse aksioomiks on saanud.

B a c o n / 1561-1626/.

Bacon sündis Londonis. Õppis Cambridge ülikoolis õigusteadust Hiljem tutvunes Pariisis Ramuse ja Montaigne töödega. Jakob I valitsuse ajal sai kantsleriks. Kuid varsti pidi intriigide pärast sellelt kohalt lahkuma, sest teda süüdiatati altkäe maksu võtmises.

B. oli suur, kuid mitte geniaalne teadusemees. Ta sulest ilmus entsüklopeediline teos "Instuaratio magna" / suur ehitus/, mis koosneb kahest osast. Esimene osa sellest raamatust räägib üksikute teaduste arengist ja saavutustest, seda nim. "De dignitate et augmentis scientiarum". Teine osa räägib uuest meetodist teaduste omandamisel "Novum organon scientiarum".

Neis tõis pole pedagoogilisi küsimusi eriti kõne alla võetud, kuid B. võtab kogu teaduste arengu ja metodoloogia kriitika alla, mis alles hiljem pedagoogikale üle tuuakse ja siin tugeva tõuke annab uutele otsimistele. B. väidab, et endisaja teadused saananevad kujudele, mis on küll kaunid ja ülistatud, aga oma surnud oleku tõttu ei liigi paigast. Kuni 17 sajanguni polnud teaduse alal tõesti miskit liikumist. Keskaeg püsis piibli juures. Piiblit peeti vääramata tõellikaks kõigis küsimusis. Humanistid hindavad küll piiblit vähem, kuid seadsid omale selle asemele tõellikateks Kreeka ja Rooma teadusmehed. Nende töödes otsiti vastust igale küsimusele.

Bacon vaatleb lähemalt neid püüdeid ja leiab, et need on väga puudulikud. Üldse peab ta endised teadused elutuks, ta võrdleb neid kuivanud puuga.

Peagi hakkab ta põhjust otsima, miks on siis teadused oma eluvõime kaotanud ja jõuab otsusele, et põhjus peitub selles, et nad on muutunud puhtteoreetilisteks, kõrvale on jäetud elu väärtusline külg. Nad ainult uurivad ja vaatlevad, kuna vaatlemise praktiline otstarve pole tähelepanu leidnud.

Teadused on olnud kauniks ehteks elule, aga mitte kasulikkudeks aineteks. B. tahab muuta nad praktilisiks teadusiks. Kui siin tekib küsimus, mil kombel saab seda teha.

Kindel on, et inimesel on püüd looduse üle valitseda, looduse jõude panna oma teenistusse. Ka teadus peab sellele välja minema, et ta õpetaks inimest loodust kasutama, sest

L o o d u s a l l i u b s e l l e l e , k e s t e d a
t u n n e b , m õ i s t a b .

Siit selgub teaduse suur ülesanne, õpetada inimest loodust mõistma, loodust uurima. Siis alles muutub teadus praktiliseks, eluliseks. Siit teeb ka Bacon järelduse, mis inimene peab omandama : mitte teoloogia, eetika, metafüüsika, vaid füüsika peab olema alusmüüriks filosoofiale, siis võib ainult teadus muutuda eluliseks. Haridus ja teadus peavad olema inimesele vahendeiks looduse üle valitsemiseks. Inimvõim on võrdne inimeste teadusele, seepärast olgu ideaaliks pansofia - kõik teada. Kes teab enam, see võib ka enam. Eestkätt peab inimene teadmisi omandama loodusest. Looduse juure pääseb ta aga ainult uurimise kaudu. Kes loodust uurib, see võib ka looduse üle valitseda, tema tõlkija olla.

Bacon viskab ümber endise loogika. Ta süüdistab teaduste arenemiste seisumise just Aristotelest tema loogikaga, Aristotelese autiräteet oli raskeks tõkkeks ees, kuna arvati, et kõik mõtlemisseadused on Aristotelese loogikas kindlaks määratud. Mis oli neis loogika seadusis, tunnistati õigeks, mis aga seal ei esinenud, seda peeti võimatuks. Aristotelese loogika oli dedukeeriv. See oli hea skolastikuile, kes võtsid piiblist üldised väited ja neist tuletasid teisi - dedusere. Nii sugune tuletus peeti loogikapräraseks, ta tunnistati õigeks, kõik teised peeti valeks. Mõistusega opereerides võis tuletada tõtt.

Keskajal arvati isegi, et inimene võib teha küll mõtlemisel vigu. Kui aga oleks leitud reegliärane loogika masin, siis oleksid väited olnud täiesti vigadeta seega oleks tõeleidmine olnud kindlustatud. Katsutigi konstrueerida mõtlemismasinat. B. lükkab need vaated üsna ümber. Ta eitab Aristotelese dedektsiooni, mis oli vaid õnnetuseks inimsoole. Tähtis on i n d u k t s i o o n

aga mitte deduktiioon. Ainult üksikvaatlusist võime teha üldistusi, mis oleksid õiged. Deduktiioon on ajaviide, kuna induktsioon, üksikvaatlused viivad tõe juure. Üksikvaatlusel olgu esikohal uurimine, eksperiment, sest need on õiged teaduse allikad. Üksnes teadusline eksperiment võib viia teaduse uuele õitseajale. Teadusmees olgu aga objektiivne, kunagi mitte subjektiivne, ehk küll subjektiivsus hindamisel sagedamini esineb kui objektiivsus.

Baconi mõju oli suur. Eksperiment järjest hakkab teadusesse tungima, esiteks loodusteadusesse, siis ka vaimuteadustesse, nagu psühholoogiasse ja pedagoogikasse. Deduktiivse ratsionaalse pedagoogika asemele astub eksperimentaalne pedagoogika.

Seepärast peetakse ka B. eksperimentaal pedagoogika isaks. Tema näitas järeltulijatele tee, mida mööda võib pääseda loodussadade juurde, andis uue sihi, et tähelepanu ei pea juhtima raamatutele ja autoriteedile, vaid loodusele. B. mõte, et asja ei tohi võtta deduktiivselt, ratsionaalselt, vaid induktiivselt - üksikadjaliselt, sai varsti üldiseks didaktiliseks hüüdsõnaks.

R a t i c h i u s - R a t k e / 1571-1635/.

Ratchius omandas ülikooli hariduse Rostockis. Elades mõni aeg Amsterdamis tutvunes Baconi ideedega ja sattus peagi Baconi ideede mõju alla. Eriti huvitas teda induktiivne töötamisviis, mis oli tol ajal uudiseks. R. katsus teostada Baconi põhimõtteid didaktikas ja pedagoogikas, mis tal ka üsna hästi õnnestas.

1612 aastast algab ta kuulsus. Sel aastal töötab ta Frankfurdi Reichstagil juhatus anda:

1/Kuidas noor ja vana võib lühikese aja jooksul Hebreas, Ladina ja Kreeka keele ära õppida.

2/Kuidas seada emakeel kogu hariduse aluseks ja

3/Kuidas sisse seada riigis üks keel, üks kord ja ühtlane valitsus.

Reichstag ei võtnud tema ettepanekut küllalt tõsiselt, kuid üksikud Reichstagi liikmed olid temast siiski huvitatud.

Veimeri hertsoginna Dorothea kutsus R. oma lasteõpetajaks. Hertsoginna tahtis võimaldada talle ka ta plaanide teostamist.

Siin töötas R. mõni aeg kaunis hea eduga, kuid varsti peab lahkuma päämiselt oma halva iseloomu pärast. Ta oli salapärane, hoidis oma teadmisi kui nõiakunsti, sealjuures aga auahne ja tülinorija.

Mõne aja pärast annab Ludvig von Götten tema kasutada trükikoja ja kooli 500 õpilasega. Kuigi ka see töö vältas üürikest aega ja lõppes R. vangistamisega, sest ta oli ühes oma kirjatöös haavanud vürsti. Vanglast vabanedes pidi ta allkirjaga töötama, et elu lõpuni enam midagi ei kirjuta. Ehk küll R. praktiliselt suuri resultate ei saavutanud, ei vähenda see tema väärtust pedagoogika ajaloos.

Ratke pedagoogilised ja ülddidaktilised mõtted väärivad erilist tähelepanu. Ülddidaktikas toonitab ta järgmisi vaateid:

1/ Opetus peab sündima loodusepäraselt. Kõik õpetatagu esiteks emakeeles, see on loomulik, sest laps õpib esimesena emakeele.

2/ Käsitus olgu näilik. Lastele antagu võimalikult palju konkreetseid kujutlusi. Äärmisel juhul ainult peab leppima üksnes seletuste andmisega, näiteks abstraktse mõiste selgitamisel - nagu õiglus. Kuid niisugune mõiste on vaja ka teha nägelikuks seesmiselt

seletuse kaudu peab antama konkreetne ettekujutus.

3/Üldmõisted omandatagu induktiivselt konkreetsete näidete varal. Enne anti mõni üldmõiste, siis toodi seletusele lisaks veel mõni näide või jutt. Ratichius ütleb, et õpetus sündigu ümberpöörduvalt.

4/Uus omandatagu tuntu laudu.

5/Õpetuses mindagu kergemalt rakemale.

6/Midagi ei tohienne pähe õppida, kui sisu selge pole. Muidu omandatakse ainult sõnad, pealegi on omandamine raske kui sisust arusaamist pole.

7/Et kindel üldvaade tööst oleks, selleks tuleb korraldada kordamisi. Iga üksik tund annab raasuke si. Iseenesest nad ei liitu tervikuks, seda on aga vaja. Sellepärast on tarvilik, et õpetaja peatuks töö juures, võtaks raasukesed kokku tehtud töö kordamisega.

8/Ratichius pooldab kontsentrilist õpetusviisi. Alguses antagu teadusi lühidalt, pärast süstemaatiliselt, muidu on töö perepektiivita.

9/Kogu õppus sündigu koolis. Iseseisev töö olgu keelatud. Kool on töötamiskohaks. Kodune töö olgu ainult kordamiseks - kinnitamiseks.

10/Õpetama peab nii, et õpilased alati tunneksid õpetusest kasu. Iga tund lõppegu lastele selle tundmisega, et ta on püüdnud edasi ja saavutanud miski, ühe astme kõrgemale tõusnud.

11/Päevas olgu maksimum 4 tundi koolitööd.

12/Kogu õppus olgu kontsentreeritud. Üks aine esinegu tsentraalainena, kuna teised temale ainult tõienduseks on. Teised peavad suhtuma tsentraalainele, nii samegi kontsentratsioonile.

Tsentraalaineks soovitab Ratichius usuõpetust.

Nimetatud didaktiliselt mõtteis seisabki R. peatähtsus. Üldpedagoogikas jõudis R. otsusele, et ühtki kasvatusvõtet ei tohi tarvitusele võtta järeproovimata - usu peale.

Iga tõde, iga põhimõte omandatagu induktsiooni eksperimendi kaudu.

Siis seab ta veel üles huvitava üldnõuded koolide kohta :

1/Algkool olgu sunduslik.

2/Kool olgu emakeelne.

3/Kooli ja kodu vahel olgu tihe side.

4/Koolis valitsegu distsipliini ühtlus. Kõik pedagoogid toimigu solidaarselt omis nõudmisel ja karistusel.

Ka need vaated tõstavad R. esiplaanile. Tol ajal oli ta esimene pääsukene pedagoogide peres, kes kandis neid mõtteid.

A m o s C o m e n i u s . /1592-1670/.

Amos Comenius on silmapaistvam ja geniaalsem pedagoogide peres. Ta sündis Moraavias mõldri pojana, saavutas hea hariduse : alguses Ladina koolis, siis Herboni akadeemias ja lõpuks Heidelbergi ülikoolis. Peale akadeemilise hariduse omandamise reisis Comenis Lääne-Euroopas, peatas kauemat aega Amsterdamis ja Inglismaal. Nii sai ta hea koolihariduse ja väljamaareisil tutvunes moodsate ideedega.

Tagasi tulles Moraaviasse hakkas ta õpetajaks, tundes erilist huvi pedagoogika vastu. Sel ajal ilmutas ta suured tööd : J a n u a l i n g u a r u m r e s e r a t a / avatud üks keelte õppimiseks/.

" D i d a c t i c a m a g n a " / Suur didaktika/.

"Orbis sensualium pictus" / Nägelik ilm pildis/.

Esimene neist raamatust kujutab eneses metoodilist käsiraamatut eriti just Ladina keele õppimiseks. Ta on umbes meieaja aabitsa taoline.

Teine raamat on kirjutatud õpetaja jaoks. Siin esinevad Comeniuse üldpedagoogilised ja didaktilised vaated.

Kolmas raamat on lugemik, ühtlasi esimene illustreeritud õppe-raamat tol ajal, kus ta tahab pakkuda niisuguseid lugemispalasid, mis tutvustaksid lapsi piltlikult ilmaga.

Comenius oli nagu loodud pedagoogiks. Ta oli südamluk, seltskonnas ja laste seas armastatud. Ta ei piirdunud üksi teoretiseerimisega, vaid oli ka pedagoog - praktik. Ta lõi hulk koole kodumaal, isegi väljaspool kodumaad, nagu Inglismaal, Rootsis, Hollandis ja Venemaal, kuhu teda kutsuti koolide asutajaks. Tema omas needsamad ülddidaktilised vaated, mis Ratichiuski.

Kasvatuse siht. Kasvatuse ülesanne seisab inimese ettevalmistamises iseseisvale elule - igavikule. See oleks lõppsihiks. Lähema kasvatuse ülesanne oleks aga : arendada Jumalast antud omadusi, mõistust, tahtmist ja südant. Kool peab tegema inimesed tarkadeks, mõistlikkudeks tegevuses ja jumalakartlikkudeks. Kasvatus olgu kolmekülgne : peab haarama mõistust, tahtevaldkonda, südant.

Hinge mitmekülgsele vastaku ka hariduse mitmekülgsus. Opetus antagu nooreseas, see on põhjendatav loodusnähtusiga, sest ka loomad, linnud, taimed vajavad noorelt arenedes kasvatust. Rikkad ja vaesed, mehed ja naised, kõik peavad saama kooliõpetuse, kasvatuse. Ainult niisugune õpetus, kasvatus, mis sünnib süstemaatilisel, kavakindlalt, võib kanda tugevaid tagajärgi. Ka ema kasvatus olgu kavakindel, see olgu emakool. Järelikult kasvatus olgu kavakindel, just esimesest eluaastast peale.

Koolikord :

- 1/ Laps peab saama ümmarguse hariduse.
2. Ta peab lõpetama õppimise enne täisiga.
3. Opetus sündigu peksuta.
4. Opetus ärgu olgu naiiv - väline, vaid sügav - sisemine.

Füüsiline kasvatus. Kasvatajad peavad lapse kehaga tõsiselt arvestama. Nagu puu nõuab liigutusi, toitu, puhkust, nii peab ka luga teine olevus seda saama. Normaalne tööpäev oleks :

- 8 tundi töötegemiseks.
- 8 tundi puhkuseks ja ülejäänud
- 8 tundi toitmiseks ja liigutamiseks

Comeniuse ja Ratichiuse vaated on siin nii ühtuvad, et võiks arvata, et siin on tegemist plageerimisega, kuid Comenius oli selles liiga aus, et omandada mõtteid Ratichiuselt nimetamata. Teatavasti oli Comenis küll tahtnud Ratichiusega kokku saada, kuid viimane ei soovinud seda. Kõige tõenäolisem, et tol ajal juba need mõtted just kui õhus heljusid, ja et mõlemad pedagoogid oma ette tulid samasugusile otsusile. Täheandab, siin on tegemist mõttesugulusega, aga mitte mõtete laenamisega.

Didaktilised põhimõtted.

Comeniuse reeglid - kergeks, edukaks ja põhjalikuks õppimiseks
1/Õppimiseks valitagu õige aeg, kõige pealt noorus ja hommikune aeg.

2. Aratagu õpilases huvi aine vastu.
3. Õpitagu otsekohe vaid kasulikke asju.
4. Õppust hakatagu asjust, mitte sõnust.
5. Alatagu peale lihtsamatest elementidest.

6/Kergemalt, lähemalt ja tuttavamalt peab minema raskemale, kaugemale, tundmatule.

7.Ei ole vaja midagi arusaamatut pähe õppida.

8.õppimine sündigu järjekindlalt, tasahiljukesi, ei tohi olla ruttamist.

9.Kõik teadmised olgu seotud.

10.õppimine sündigu meelte kaudu, mitte sõnaliselt.

11.On vaja õppida asja, mitte sõnu.

12.Kinnitage õppimist kordamiste ja harjutuste abil.

13.Kõrvaldada kaootilised teadmised.

14.Väsitada võimalikult vähe lapsi, koolis olgu 4 tundi ja kodus 4 tundi tööd.

15.Kõik oskused omandatagu tegevuse kaudu.

16.Keeled õpitagu naturaalsel meetodil - tarvitamise kaudu.

Raamatud "Didactica magna" avaldab Comenius ka oma pedagoogilisi vaateid. Tarvilik on, et kõik inimesed omandaksid hariduse. Koolis olgu vähem tuupimist, aga rohkem õppimist, vähem kartust ja rumalust, selle asemele rohkem rõõmu ja tööarmastust. Inimene olgu igakülgsest arenenud: intellektuaalselt, kõlbliselt ja usuliselt, sest inimene on olevus, kel on antud kõik need arenemised. Inimene on Jumala kuju järele. Et Jumal on kõikteadja, siis on inimene teadmiste võimeline. Pealegi on antud inimestele püüd teadmiste järele. Ja kui inimesed on püüdnud teadmiste järele, siis ei jää ka midagi ta mõistuse eest varjule, sest inimesele on antud selleks ju meeled. Inimene on alatasa tegev, otsiv. Ta ei või olla tegevusetu, sest "tegevusetu oleks oleks enneaegne surm". Inimene on harmooniline, vooruslik olevus, sellepärast peab ta ka kõlbliselt arenema. Comenius seab eeskujuks Cicero, kes kogu aeg elu pühendas ühiskonnale.

Usuelu arendamisega arendab inimene oma tundeid. Et inimene on usuliselt arenev, see on jällegi sellest tingitud, et ta on loodud jumala pale järele. Igaks igatseb selle juure, kust ta on pärit. Inimene on Jumalast pärit, sellepärast on tal tung sinna. Isegi paganail on see püüe, sest nad kummardasid ka jumalaid.

Kõik peavad saama haridust.

Kes sündis inimeseks, see sündis ka selleks, et olla inimene. Need, kes on loodud inimeseks, peavad kõik saama inimväärtselise hariduse. Kuna alamad ja vaesemad võivad ka tähtsaiks tegureiks saada rahva elus, sellepärast pole vaja kedagi takistada.

Ka see asiolu, et mõned on vaimuannete poolest viletsad, ei õigusta meid neid eemale tõugata. Hariduse abil võib andevae-sust, nüridust eemaldada.

Ka haissugu peab omandama hariduse, sest nemad on loodud samuti Jumala pale järele. Nii mõnedki neist on loodud kõrgemate ülesannete jaoks, nagu valitsejaks, kunstniks, jne. Miks eemaldada neid siis raamatust ja laseme teha tegemist aabitsatega. Kergemeelsust ei või siin sugugi karta, see võib tekkida ennem vaimupimeduse järel. Raamatud, mis oleksid naissoole määratud, peavad juhtima neid headele tegudele ja jumala töö leidmisele.

Sama peab omandama haridust ka töölikklass. Kui kõik on haritud, siis muutub seltskonna elu palju paremaks, inimestele avaneb uus lõbuallik, nimelt raamatud. Raamatute kaudu leiavad inimesed lohutust.

Comenius võttis päevakorraks ka individuaalse kasvatuse küsimuse, mis meilegi ajal tekitab palju raskusi. Ta ütles, et kasvatuse ja õpetuse olgu kohane lapse iseloomule. Lapsi liigitab ta

iseloomult 6 liiki :

1. Teravad.	4. Järelandmatud, kangekaelsed.
2. Nürid.	5. Teaduse harrastajad.
3. Pehmed, leplikud.	6. Käsitöö harrastajad, tulevased praktikud.

Püüdlikkudele iseloomudele peab andma ainult vaimutoitu või valvama, et nad ei teeks endile liiga, mille tagahärjel nad võiksid nõrked.

Teravmõttelisi aga, pikaldasi ja sõnakuulelikke vaja ainult ergutada.

Tarku, uudishimulisi, kuid ninakaid ja sõnakuulmatuid ei nähta heameelega koolis, aga neist võrsuvad tähtsad inimesed, sest kõige metsikumaist hobustest saavad kõige paremad ratsahobused.

Sõnakuulelikkude, osalt uudishimuliste, kuid aeglaste ja nüri-mõistusliste laste vastu peab õpetaja olema lahke. Niisuguseid lapsi ei tohi koormata, nendega on vaja trööstivalt ümber käia, et neil tuju õppimiseks täiesti ei kaoks. Hiljem jõuavad nad sihile.

Kes on nüri-võitu ja omandab pikapeale, neil püsivad teadmised palju kauem mälus, kui neil, kes omandavad väga kergesti. Tuimadest lastest saab siiski asja, kui neis aga kangekaelsus puudub. Kui aga nüri-võitu lastele liitub veel jonnakus, kui nad on loomult tige-dad, rikutud, siis on raske nendega töötada. Comenius leiab ka niisugasel juhul väljapääsu tee. Ta ütleb, et looduses on olemas igale asjale vastumürk, nii ka niisugustele lastele peab vastu-mürk leiduma. Kõige pealt tuleb vastuhakkamine välja arstida. Kui see ka ei aita, siis võib jätta. Niisugust last võib võrrelda puupakuga, mis on kõver ja oksline ja millest ei saa teha midagi. Comeniuse arvates on niisuguseid tüüpe tuhande hulgas vast üks.

Comenius põhjendab oma didaktilisi ja pedagoogilisi põhilau-seid loodudnähtustega. Näiteks :

Haridust ei saa kellelegi väliselt juure pookida, see olgu sisemine töö.

Seda nähtust võib põhjendada näiteks linnu arenemisega. Ei arene enne küüned ega suled, vaid ikka sisemised organid. Kui aednik poogib puud, siis paneb ikka uue oksa kaugele puutüvesse tehtud avausse ja surub kinni, et mahl ei saaks välja jooksta. Oksa kokkukasv puutüvega sünnib sisemiselt. Samuti ei võta puu toitu välispinna, see on koore kaudu, vaid sisemiste pooride kaudu. Ka kasvataja ärgu pookigu haridust väliselt, vaid arendagu seda sisemiselt.

II. Kõik peab omandatama motoorselt, mitte ainult akustiliselt ja opti-liselt."

Põhjendus : Loodus arendab ja kinnitab end liigutuste varal. Kui lind haudub mune, siis pöörab ta igapäev neid, et nad ei soojeneks ainult ühelt poolt. Ja kui munast on saanud juba väikene linnu-poeg, siis harjutab ta kõiki liigutusi, et kätte saada täie jõu. Mida rohkem saab puu liigutada tuultest, seda rutem kasvavad ta juured sügavamale. Kõikidele taimedele on kasulik vihm, rahe, torm, väik jne. Nii on ka liikumine kasulik kasvatuses. Mida rohkem liikumist ja kordamist, seda kindlamini omandatakse pakutud tead-mised.

Nõnda tõestab Comenius ka kõiki teisi didaktilisi vaateid. Mõned analoogid on hästi tabavad, kuid vahest Comenius isegi vä-gistab loodust.

Comeniuse vaated kõlblise kasvatus teostamisele.

Noorsoole peab antama kõik voorused erandita, mis aus ja õiglane. Eriti rõhutab ta nelja voorust : mõistlikkust, mõõdukust, enesevalitsemist ja õiglust.

1. Mõistlikkust omandatakse heast õpetusest, mis õpetab asju ja nähtusi õieti hindama.

2. Mõõdukust. - Õpilased omandavad eluvältusel : õppusel, magamisel, söömisel, joomisel, puhkudel, jutuajamisel ja isegi vaikumisel. Kuldne reegel on, et ei tohi olla liialdusi.

3. Enesevalitsemist õpivad õpilased enesevallutamises, jooksumu taltsumutamises, oma pahameele, vihavaenu, kärsituse tunnete taltsumutamisel jne.

4. Õiglus on siis olemas, kui keegi teist ei haava, ülekohut ei tee, varest eemale hoiab ja on kohusetruu.

Teised voorused on ka head, aga mainitud voorused on nurgakiviks kõlblisel kasvatusel. Teistest voorustest tähtsamaks peab ta töökuust, sest töö arendab ausaid iseloomu ja annab vooruste sisendamiseks hulk tõukeid.

Vooruste sisendamisel peetagu silmas järgmisi juhtnõure :

1. Kõlbline õpetus alaku noorusest peale, siis kui laps pole veel omandanud pahu omadusi. Kui looduses on umbrohi, siis ei saa head vilja. Maad on vaja harida, et poleks umbrohu seemneid. Ka vooruste arendamine alaku siis, kui pole pahu kombeid.

2. Peab olema alaline vooruslik tegutsemine.

3. Lastel eluteed peab valgustama vanemate ja õpetajate eeskuju. Lapsed on kui ahvid, nad aimavad järele head ja halba, sellepärast peab alati andma head eeskuju. Niihasti elavad kui ka kirjanduslikud tüübid olgu eeskujulikud.

4. Õpetus olgu eluväärtusline.

5. Lapsi peab hoidma eemal halvast seltskonnast. Ei tohi olla kiusatusi halvade piltide ja juttude nool.

Et meie nägemine ei suuda kõike ära hoida, meil pole nii teravat silma, siis peab olema kord - distsipliin kõlblise kasvatus otstarbel.

Comeniuse vaated usulise kasvatus kohta.

Usuline kasvatus peab arendama südame haridust. Ka selle kasvatusel peab algatama noorest east. Mis olekssin siis eeskujuks?

Usuõpetus peab selgitama jumala mõiste, peab pakkuma tahtmusel käskude täitmist ja andma südamele jumalarõõmu. Usulist kasvatus võib võtta kahest seisukohast :

1. Sisemine kasvatus, see on süvenemine jumala mõistesse.

2. Väline kasvatus, see on kommete täitmine.

Comenius peab vajaliseks ka kommete täitmist, nagu kogu kiriku teenistuse jne. Inimene pole ju ainult vaimne olevus, vaid ka kehaline, sellepärast olgu usuline kasvatus kahekülgne, kuid tähtsam muidugi on süvenemine jumala mõistesse.

D i s t s i p l i i n .

"Kool distsipliiniga on kui veski veeta". Veski jääb seisma koolis tekib korralagedus. Distsipliin on hädatarvilik. Tekib küsimus, mikspärast vajame distsipliini, millal ja kuidas?

Distsipliini vajame selleks, et koolis üldist korda alal hoida. Õpilased juhtuvad tihti kooli korda rikkuma. Tehtud ei saa aga enam tegematuks teha. Distsipliini sihiks ei tohi olla kättemaksmine, pahe ärahoidmine, et seda teinekord enam ei juhtuks.

Karistus sündigu ärrituseta, vihata, rahulikult, isaliku tunde-
ga, et laps aru saaks sellest kui ravitsemisest haiguse ajal, võ-
taks karistust kui rohtu.

Millal vajama distsipliini? Karmimad abinõud tuleks tarvitu-
sele võtta ainult kõlvatute tegude puhul, mitte õppusel. Kui õppus
on hea, see kisub ise kaasa, pole vajagi karistusabinõusid. Löögid
ja kõrvakiilud ei suuda ju äratada armastust töö vastu. Kui lap-
sel pole isu õppimiseks, ei tohi karistada, vaid peram hoolitseda,
et laps ülekoormatud ei saaks.

Päikene annab ise meile eesküju. Kevadel, kui taimed noored
ja nõrgad, ei kõrveta päike neid armetult. Ka aednik hoolitseb
õrnalt noore taime eest.

Nõnda olgu ka lapseõpetus õrn, ärgu võetagu karne abinõusid
tarvitusele. Ergutamine olgu teistsugune, kas avaliku noomitusega
või kiitusega ja teiste eesküju näitamisega. Üks kord nädalas võiks
olla ka vaielusõhtud õpilaste keskel virkuse ja hoolsuse ilmutami-
seks.

Karmimaid abinõusid võib tarvitusele võtta vaid kõlvatusel, kang-
gekaelsusel, kui see teadlikult ja sihilikult sünnib, kergemeel-
suse puhul, või siis, kui on kõrk ümberkäimine kaasõpilastega, vale,
upsakuse jne. puhul.

Millised oleksid karistuse abinõud? Selle kohta peame võtma
eesküju loodusest. Päike annab sageli vaigust ja soojust, harva on
vihma ja tuult, õige harva aga pikset ja müristamist. Ka meie peame
nii talitama.

1. Õpetaja olgu ise eesküjuks. Kui aga õpetaja isik ei suuda
seda anda, siis on kõik asjata.

2. Võiksime veel kasutada noomitust, see peaks aga olema isa-
liku tundeaga. See tunne olgu märgatav õpilastele, vasta sel kor-
ral tekib vaenutunne.

3. Kui mõni õpilane on hirmus halva iseloomuga ja kui pehmed
abinõud ei aita, siis alles peame karmimaid tarvitama. Kahurid
hoitagu igaks juhuseks tagavaraks. Comenius on kategooriliselt
ihunuhtluse vastu. "Vitsad ja kepid on orjameelsuse tundemärgid".

Comeniuse koolisüsteem.

Kasvatus ja haridus on Comeniuse järele ainult siis korralik,
kui ta on korraldatud süstemaatiliselt. Comenius kujutas ette
kooli nelja astmena:

1. Emakool - sündimisest kuni 6 aastani. Ka siin ei tohi kasva-
tus olla tujude järele, vaid sihikindel ja plaanikindel.

2. Emakeele kool - 6 aastast - 12 aastani.

3. Ladina kool / gümnaasium / 12-18 aastani.

4. Ülikool / akadeemia / - 18 - 24 aastani.

John Locke. / 1632 - 1704. /

John Locke on tüübiline Inglise mõtteteadlane, niihästi oma
mõttekäigu kui vaadete sisu poolest. Ta võrsus kuulsast õigustead-
lase perekonnast ja saavutas hea hariduse. - Oxfordi ülikoolis.
Hiljem töötas ta laiaulatusliselt filosoofia, arstiteaduse, loodus-
teaduse alal. Kuid tal polnud mingit tahtmist karjääri lunna
nendel aladel. Peagi võttis ka krahv Shafesbury juures kodukooli-
õpetaja koha vastu. Ta oli sügavmõtteline isik ja aabades tegeli-
kule tööle, ei piirdunud üksi praktiliste ülesannetega. Tema sulest
ilmusid mitmed filosoofilised psühholoogilise ja pedagoogilise ise-

loomuga teosed, neist tähtsamad :

"Mõtted inimese teadmisest" ja "Mõtted kasvatuses". Nende töödega võitis Locke omale jäädava aukoha filosoofias ja pedagoogikas. Ta vaated on omapärased ja huvitavad, ning väärivad erilist tähelepanu. L. on sensualist, selle filosoofilise voolu pooldaja, mis väidab, et tunnetus sünnib vaid meelte kaudu.

"Nihil est in intellectu, quod non fuerit antes in sensu". Midagi pole meie mõistuses, mis polnud varem meie meeltes/.

Ta eitab, et meil on sünnipärased ideed, kõik on kogemusli- selt elust omandatud. Sünnilt on inimene vaid valge paberileht- tabula rasa, mille alles pärast kogemused täis kirjutavad. Inimene omandab ikka meelte kaudu kogemuste teel.

Ruumi- aja jne. mõisted tekkivad sisemise reflexi produktina. Inimene, kui vaimu ja kehaline olevus, on täiesti kasvatus- pro- dukt. Kasvatus loob isiku, seltskond kirjutab valgele lehele.

Millele peab kasvatus juhtima inimese ?

L. vaade ses suhtes on eudemonistline, s.t. elusihiks tema arva- tes on : elada nii, et olla õnnelik. Mõistus määrab, kuidas elada õnnelikult, kasvatus juhtigu sinna poole.

Et kõigil inimesil mõistus on, siis peaksid kõik olema õnne- likud. Aga L. ütleb, et on ka takistavaid tegureid ja need on meie tahted ja meie ihad. Inimmõistus ei jõua taltsutada omi tah- teid ja ihasid. Meie haaramine lähema lõbu järel, kuid see pole tihti kõige parem lõbu. Selle asemele, et kaugelt väärtusliku lõbu saavutada, inimene haarab ligidaloleva alaväärtusliku lõbu järe- le. Inimene ei ela mõistlikult, sellepärast pole ta ka õnnelik.

Kasvatuse ülesandeks on õpetada taltsutama omi püüdeid, võitu saavutama mõistusele võitluses lähemate lõbudega ja ihadega. Kogu kasvatusüsteem sellelt seisukohalt muutub distsipliiniks. Kõik olgu sihitud selle poole, et inimeses mõistus valitseks kõige üle, et inimene ei elaks ihade tõukes, vaid mõistusega.

Locke ideaal on gentleman, inimene, kes alati va- litseb enda üle, juba noorest east peale ja kes oskab ka selle tagajärjel valitseda ka teiste üle, ühiskonna üle. See on täiesti distsiplineeritud isik.

Peale sisemise terve jõu peavad gentlemanil ka head välis- omadused olema. Viimane nõue kasvas L. välja tema enese kasvatus- viisidest. Ta oli ju aristokraat perekonnast ja samuti olid ta kasvandikudeks aristokraadid. Loomulik, et L. niisugused nõu- ded kasvatuses ka üldiselt üles seab. Gentleman peab mõistma liikuda seltskonnas, võitma omale lugupidamise. Kuidas saa- vutada mainitud ideaali, selle üle kirjutab ta järgmiselt :

"Mõtted kasvatuses". Terves kehas olgu terve vaim, ja kes selle omab, sellel ei jää elus enam palju soovida. Inimene peab need mõlemad olema, kel üks neist puudub, see ei jõua kaugele. Kel aga mõlemad olemas, sel on ees õnnelik elutee, kui ta ise mõistab neid kasutada. L. ülistab kasvatust.

9/10 inimesest on kasvatuses produkt, 1/10 langeb loomu arvele.

Füüsiline kasvatus.

Parim kasvatuskoht on maal talus, parima kasvatuses annavad farmerid oma lastele. Maaelu ülistab ta mitmel põhjusil : laps on looduserüüpes, õpib elu tundma, on tegelikult töös. Laps ei tohi liiga soojalt riietada ei talvel ega suvel. Oleme harju- nud käima katmata päaga ja kätega, miks ei või harjutada käima palja jalu. Peame end karastama, mitte hellitama. L. soovitab

jalgu pesta külmas vees ja käia võimalikult palju palja jalu. L. on äärmiselt selleaja riidetuse vastu. Tol ajal olid moes kitsad riided, daamidil korsetid, kuna L. nõuab, et rinna juurest ei tohi riided iialgi kitsad olla, sest kopsud jäävad sel viisil haiglaseks.

V a i m l i n e k a s v a t u s .

Kõige võoruse alus ja allikas, kogu inimväärtus peitub selles, et inimene oleks võimne ära ütleva tahtest ja vastu seisma kalduvustele, käia seda rada, mis näitab mõistus, kuigi ihad tõukaksid teisele rajale. Et seda saavutada selleks seab L. järgmised nõuded üles :

Last peab õpetama noorelt käsu, korra järele käima, juba siis kui ta üsna õrn ja kui teda kerge painutada. Harjumus on tähtis tegur. Vanemad, kes lubavad lapse väiksuse tõttu temal toimida teisiti, need teevad juba algusest saadik lapsele kahju.

Kui lapsed väiksena saavad käia ihade järele, siis pole imeks panna, kui nad suurena ei suuda vastu panna ihadele, nad pole ju oma tahet arendanud. Et inimene harjuks oma üle vaaditsemise, alistumise mõistusele, selleks peab juba lapsepõlves mõistma alistuda targaile.

L. juhib tähelepanu mitmesugusile väärhähtusile. Juhtub laps kedagi lööma, öeldakse, "Ah, laps rumal lõi" ja lastakse sündida. Seega on ta vaivurikutud ja ta omandab halva harjumuse. Lapsel on himu end ehtida. Tema löbu ja rõõmu pärast lastakse seda sündida. Jällegi halb harjumus, ta kasvab vale ihade järele. Vanemad teevad seda heatahtlikult, aga see toob lapsele kahju. Halb harjumus võib tekkida ka toitude suhtes. Lapsele antakse süüa, millal ta tahab ja mis ta tahab. Teda ei õpetata ihasid taltsutatama.

L. peab seda suureks eksisammuks. Ühtegi asja ei tohi anda lapsele siis, kui tema tahab, vaid siis kui ta vajab. Mida rohkem laps nõuab, seda rohkem peab keelama. Kui vanem on leidnud, et lapsele pole vaja, mis ta nõuab, siis peab laps alistuma tema tarkusele. Vastasel korral harjub laps ihade järele käima, jääb nende pöörisesse, teda ei hakka elus mõistus juhtima.

Mõistus peab juhtima esimesist eluaastaist. Et aga lapse mõistus alguses arenematu on, siis täidab lapse mõistuse aset vanemate mõistus. Vanem olgu autoriteediks, alguses äratagu ta lapse ees aukartust, pärast armastuse ja sõpruse tundeid. Laps peab alistuma, sest alistuses meie õpime alistama, nagu õpetab Rooma vanasõna.

Lapse distsiplineeriaks on karistus ja ergutusabinõud.

Karistusvõimalused.

L. ei poolda hästi karistust, sest karistatud lastest saavad vaevalt head inimesed. Ta ei eita ka täiesti karistust, kuid käseb hoiduda nende eest, Kes ainult karistuse mõjul õpib hoiduma pahest, aga mitte mõistuse mõjul, sel ei kasva mõistus tunnete reguleerimiseks. Karistused rusuvad lapse hinge, neist saavad alandlikud, rusutud iskuud, mis ei sobi gentlemanile.

Paljud kasvatajad pidasid hõlpsamaks kehalise karistuse abinõuks, kuid L. tunnistab need kõige vähem kõlbuliseks, sest vitsad äratavad lapses vastikuse tunnet kasvataja vastu, loovad orjaliku iseloomu, saabub nõrgamõistusline hale olekus.

John Locke'i arvates on ju au ja lugupidamise igatsus ning enesehindamine kõige tugevamad ja paremad tõukejõud lapse distsiplineerimisel. Last ei tohi häbistada, eriti kaasõpilaste ees : kui talle midagi öelda, siis peab seda neljasilma all tegema.

Muidu langeb õpilane kaasõpilaste silmis. Kiita aga on vaja avalikult. Tema arvates äratas see lapses tahtmist uuesti kiiduosaliseks saada.

Selle abinõuga saab küllaldaselt lapsi distsiplineerida. Aga on ka juhuseid, kus on vaja karme abinõusid võtta tarvitusele. Kui laps on kangekaelne, siis peab teda peksma. Peksmist on vaja aegajalt nii kaua tarvitada, kuni laps meele muudab. Peab jõudma nii kaugele, et laps alistub mõistusele. Ka see on pahede allikaks, kui laps tahab omavoli tarvitada ja olla valitsejaks kõikide üle.

Kunagi ei tohi lasta last nii kaugele. Tal on küll õigus teatada oma tahetest, kuid mitte nõuda nende täitmist. Vanemad kuulaku vastutulelikult laste tahete avaldamist. Mis väärrib täitmist, seda täidetagu ilma pikema jututa, mis aga pole kohane, sellest ärgu lastagu teha juttugi.

Töö olgu lastekohane. Mõttetu on õpetada seda, millest pole lastel arusaamist. Ja kuigi ta kleepub lõpuks külge, pole sel lapse-eelus miskit väärtust.

Teadmiste rohkus olgu piiratud. Vaja ainult seda õpetada, mida elu otsekohe nõuab. Ta peab tarvilikuks: kirjutamist, lugemist, arvutamist, ajalugu, vastavaid kaastöid, mis vajab tegelikku elu. Eriti soovitav on veel tantsu, mis puudub meie tunnikavades. Gentleman peab harjuma ilusaid kehaliigutusi tegema. Muusika õppimises asub ta eitavale seisukohale. Tema arvates raiskavat noor inimene liig palju aega, et nii kaugele jõuda, et keegi ta kunsti hindaks. Ta asetab muusika viimasele kohale, kuna ratsasõit ja vehklemine on kõrges hinnas. Liigutusharjutused teevad keha painduvaks. Samuti kõrgelt hindab ta rännakuid ja reise ümber ilma. Locke on suurb mõtteteadlane, aga temas näeme ühtlasi ka väga praktilist inimest, sest inglase praktiline joon läbib kogu tema töö. L. eestmotiiviks on, et kogu kasvatus olgu sihitud sellele, et noorest kasvandikust võrsuks inimene, kes mõistab enese ja teiste üle valitseda.

J e a n J a q u e s R o u s s e a u (1712-1778) .

Rousseau isa oli kellasepp, ema suri sünnitamisel. Ta oli rahutu iseloomuga vanemate laps ja päris neilt kirglike iseloomu. Lapse eas mõjus suuresti tema tunnete arenemisele isa komme istuda kamina ääres ja rääkida pojale kadunud emast, sagedasti seltsis nuttes. Sarnased õhtud kujunesid kaunis romantilisteks.

Suuremaks saades hakkas ta kord tumalt suure isuga raamatuid lugema. Alguses sattusid talle romaanid pihku. Ta luges neid jõuvastusega. Hiljem huvitasid teda ajaloolised kirjeldused.

Nii mööduval aastal, kuni ta saab pastor Lambasier oma kasvatajaks. Need päevad olid Rousseau meelest õnnepäevad, aga peagi tuleb lõpp sellele õnneajale. Ta pannakse ametit õppima, gravööri juure, mis poisile ei meeldi. Vastumeelt töö viib poisi nii kaugele, et ta ühel päeval sealt põgeneb. Ta rändab mööda maid, mitmesuguseid ameteid pidades. Vahel on ta trükitööline, vahel kodukooliõpetaja jne. Niisugune korratu tormiline elu kestab mõni aeg ning viib Rousseau sageli raskeisse majanduslisesse seisukordadesse.

Aasta 1750 toob pöörde R. ellu. Sel aastal kuulutatakse akadeemia poolt teem auhindadele:

"Kuidas teaduse ja kunstide areng mõjus kõlblusele".

Ka R. kirjutab ja teos kroonitakse auhinnaga. See sündmus andis tõuke R. edaspidilisele kirjanduslisele tegevusele. Varsti ilmub tema teine teos:

"Seltskondline leping" ja siis "Emile"

Rousseau ei ole pedagoog, praktik, väljaarvatud üsna lühikere aeg, kus ta teenis kodukooliõpetajana. Ka ise polnud ta saanud süstemaatilist kooliharidust. Sellepärast pole ka ta mõtted ei praktilised ega küllalt süstemaatilised, vaid aforistilised, visklevad ja hüplevad.

Mõtteid teosest "Emile".

Rousseau asub tunnetusteoorias sensualistide seisukohale. Samuti nagu Lotke, ütleb ka Rousseau, et inimene omandab kõik teadmised meelte kaudu. Ilma tulles ei too laps enesega midagi kaasa, alles ümbritsevast ilmast hakkab ta meelte kaudu omandama teadmisi.

Lapsepõlv on mõistuse uneaeg.

Elusihiks peab ka Rousseau õnne. Õnnelikum on see, kel vähe muret, õnnatum see, kel vähe rõõmu. Mure allikaks on just inimeste üleliigsed tahtmised. Inimene peaks soovima jõukohaselt, siis alles võiks ta õnneteele pääseda.

Siit tuleb ka kasvatuse ülesande. Kasvatuse ülesandeks jääb jõu kogumine ja tahtmistest piiramine. Jõu tagajärjena osutub voorus, mis pole muud kui armastus ligemise vastu.

Tähendab, tuleb kasvatada jõudu, mitte voorust ja jõu tagajärjel saabub juba voorus. Kõlbline tahe on seega jõu sünnitus. Suuremad egoistid on ikka haiged, viletsad ja nõrgad. Kes on tugev, see tunneb ise igatsust teisi teenida. Voorus on abiandmine teistele, tahe oma jõuga kasu tuua. Päikesel on palju jõudu, ta annab sellest ka palju ära. Kunstnik vajab, et keegi teda kuulaks jne.

Kasvatustilised vaated.

Rousseau on üks suurematest individualistidest Stirneri ja Nietsche kõrval. Ta kaitseb südikalt inimese /isiku/ arenemisvabadust, siin ei tohi keegi survet avaldada. Kasvatus sünnib tavaliselt shablooni järel, mis nivilleerib inimest. Et kasvatuks ei muutuks shablooniks, sellepärast ei tohi ühel kasvatajal olla palju kasvandikke. Kui kasvatajal on palju õpilasi, siis sünnib nivelleerimine paratamatult keskmise õpilase kohaselt. Anderikastele lastele on takistuseks see, et nad peavad enam-vähem ühel tasapinnal seisma keskmiste õpilastega. Nõrgad kasvandikud ei jõua aga tihti nii kaugele, kui keskmised.

1/Ühele kasvatajale jätkub küllalt ühest kasvandikust, Rousseau annab kindla käsu kasvatajatele, et need ei vägistaks lapse isiksust, selle arenemist. Ta ütleb: "Austage lapse isikut, selle iga".

2/Laps peab arenema isetegevalt. Rousseau mõistab lapse isetegevuse all seda, et ei tohi olla käskusid ja nõudeid lapse suhtes. Kasvataja ei tohi õieti kasvatajagi, ta ülesanne on ainult hoiatada last kahjulikkuse ja hädahohtude eest. Ta peab olema passiivne. Kui aga laps ei hooli kasvataja hoiatusest, siis talitagu ta oma pea järel, küll looduss ise karistab.

Kasvataja ei tohi õpetada lapsele headust ja kurjust, laps ise peab õppima, vaja ainult hoiatada kurjuse eest. Laps ise

mõistab omatõude tagajärjel, ja näeb, et hoiatusi maksab võtta arvesse.

Näiteks laps kipub tule juure. Kui kasvataja ei luba, siis võib laps tema juuresolekuta siiski minna tule juure, juba uudishimu tõukab teda astuma selle sammu. Üksi olles võib ta aga saada palju kahju tulest, kuna see õnnetus kasvataja juuresolekul võib olla palju vähem. Kui ta tulest on saanud korra karistuse, siis teab ta juba tule kahjulikkust ja võtab ka vanemate ja targemate hoiatusi arvesse. Kui aga niisugune kasvatusviis kasvataja äranägemise järele võib muutuda liig kahjulikuks, siis astugu ta vahele. Näiteks uppumise korral. Elu peab last õpetama. Rousseau toonitab "loomulikkude tagajärgede printsiipi", mida paljud järeltulijad ja praeguse aja kasvatuseteadlased pooldavad.

Hea tundmus oma tegude vilja maitsemisel ergutab last headele tegudele, halb aga hoiatab.

3/Lapse arenemist ei pea kiirustama. "Ma ei salli noori õpetlasi ja vanu lapsi". Laps vanainimesena on karrikatuur. "Mida sa võid kahjuta homseks jätta, seda jätta täna tegemata", niisugune on selle pedagoogi soovitus. Laps peab oma arenemisele vastavalt vaimutoitu saama. Alles siis on vaja talle õpetada lugemist, kui tal omal selle järele isu tärkab. Kui aga lapsel ei tulegi isu, siis pole vajagi teda õpetada, tema isiksuse arenemine on siin ise sugune, ta ei vaja seda. Igatüüpi isiksuse arenemine määrab ise ära, mis tal vaja on. Kui keegi kõrvalistest isikutest hakkab määrama, mis kellelgi vaja on, siis on see isiksuse suretamine. Kasvataja ei tohi sundida midagi, ainult siis saab isik areneda omapäraselt.

4/Kogu kasvatus sündigu loodusepäraselt ja looduserüppes. "Heitke eemale raamatud ja seltskond, see rikub inimese, see hävitab inimese".

Inimese esimene ülesanne on olla inimene.

Kui ta on inimene, küll ta siis teised kohustused suudab täita, iga ülesandega hakkama saab.

I d e a a l i t e o s t a m i n e .

Rousseau leiab, et kool on nivelleeriv asutus, sellepärast eitab kooli kasvatust. Tema arvates on õiged kasvatajad vanemad. Nemad kasvatagu omi lapsi. Kes ei taha täita isakohuseid, ei tohi ka olla isa. Kuid leidub siiski juhuseid, et isa ei kõlba laste kasvatajaks, või on ta surnud, siis leidku oma lastele niisuguse isiku, kes täidab tema asemel õieti isakohuseid. Kuid kasvataja peab hoolitsema ainult ühe lapse eest, ühelgi ei tohi olla rohkem kui üks kasvandik, ainult siis võib ta end täiel määral pühendada kasvatuslistele ülesannetele.

Õpetus olgu kooskõlas lapse arenemisastmega.

1/ Esimene aste on sünnilt kuni keeleõmandamiseni. See on jõuetu, abitu olek.

2/ Teine aste on keeleõmandamisest kuni 12 aastani. See on füüsilise jõu arenemise ja vaimlise elu algjärguks.

3/ 12 aastast kuni 15 aastani on mõistuse ja külbluse aremise ajajärk.

4/ 15 aastast kuni täiseani on külblise iseloomu ja kirgede arenemise ajajärk.

Rousseau annab ka juhatusi, kuidas lapsega ümber käia igas kasvatusajajärgul.

1/ Esimesel astmel tuleb hoolitseda eestkätt lapse füüsilise arenemise eest. See on iseenesest lihtne hoolokanne, kus juures aga palju tuleb silmas pidada juba lapse toitmisel. Last peab toitma ema rinnaga. Vabandavaid põhjuseid äraütlemiseks Rousseau ei leia. Kõik kartused, et laps võiks mähkmeteta jääda kõveraks, on asjata. See on metsik tegu, kui takistatakse lapse liigutusi. Kehapuhtus ja karastus olgu korralik. Lapsel ei pea aga olema harjumusi. Last ei tohi orjastada harjumustele. Rousseau ütleb: "Ainuke harjumus, mis tuleks sisendada lastele, on see, et lapsel ühtegi harjumust poleks".

Keeleõppimisega ei tohi kiirustada, ka see sündigu loomulik arenemisteel.

2/ Teisel arenemisjärgul ei pea olema ka korralikku õppust, sest lapsel pole ju mõtlemisvõime veel arenenud, samuti puudub tal ka hea mälu. Korrapärase õppimisega kiirustaksime arenemist ja sellega vähendaksime lapse rõõmupäivi. Sel ajal ei tohi lapsele anda ühtegi raamatut, ainult loodusest võib ammutada midagi.

Rousseau ei arvesta meie tegelikkude elu nõuetega, tal pole ka tähtis, kas suudetakse ta mõtteid teostada, ta loob vaid ideale. Ka kõlblist õpetust ei pea olema selles ajajärgus, lapsel puudub arusaamine mõistest - halb ja hea, tal pole arusaamist sotsiaalseist vahekorrist. Pealegi ei tohi ju ka kõlblisi harjumusi sisendada, moraaliõpetust pole vaja. Siinukeseks abinõuks olgu eeskujud. Lapsele peab võimaldada rohkem liigutusi, silmad pidades eriti meelte arenemist, sest Rousseau kui sensuaalist toonitab väga meelte tähtsust.

3/ 12 aastast kuni 15 aastani on kohane õppimise aeg. Sellel ajajärgul võib juba asuda õppeainete juure. Rousseau nimetab: maatedust, kosmograafiat, füüsikat, käsitööd või põllutööd. Iseseisev otsimine või faktide kogumine loodusest, mitte raamatuist, see on meetod õppeainete omandamisel. Kõik õppeained olgu reaalsed, siis jääb ära ka teoretiseerimine, mida Rousseau täiesti eitab.

4/ Neljas ajajärk on kõlblise kasvatuse ajajärk. Siin toonitab Rousseau vajadust äratada häid tundeid, häid tahtmusi anda, häid vaatlusi ja häid töid, sest siin kujuneb inimene kõlbliseks olevuseks, kes peab omandama ilma- ja eluvaate. Laps peab tutvunema seltskonnaga, selles mõttes aitab palju kaasa - ajalugu, elulood, valmid. Nüüd tuleksid kõne alla ka usulised küsimused. Kasvandik peab saama mõistlikud usuvaated.

Rousseau ise oli deist. Deistide seisukohalt ei sega Jumal end ilma elusse. Ta on olemas, ta määrab ilmale sihi, ilm elab edasi seadusekohaselt. Jumal ise ei sega end vahele. Kui ta seda teeks, siis näitaks ta, et ta on loonud ilma halvasti. Kuid Jumal lõi ilma hästi, kus pole vaja teha parandusi.

Ilm elab teatud looduseadustel. Pole vaja otsida Jumalalt näpunäiteid, elu sünnib meie eneste teenete kohaselt. See on mõistuslik usuvaade ja seda peab õpetaja selgitama oma kasvandikule.

Sarnane Rousseau usuline vaade sünnitas tormi katoliiklaste seas. Rousseau pidi põgenema, et mitte sattuda tuleriidale. Sarnaselt kujunes Rousseau Emile, see on mehe kasvatus. Pisut teisiti sünnib aga Sofie, Emili tulevase abikaasa kasvatus. Sofie on kena, armas, tervo, tagasihoidlik ja kunsti armastaja, tõsine vaimu. töö pole talle kohane.

Mõttevisked "Emilii'st".

Rousseau ütleb: "Kõik on hea, mis tuleb jumala kätest, alles inimese kätes läheb halvaks."

Kui laps on sündides hea, et ta hukka ei läheks, pöörab ta ema poole, paneb lootused tema peale, et ta algusest peale lapse õige kasvatuse eest hoolitseks, sest algeline kasvatus on kõige tähtsam.

Meie sünnime nõrkadena, meie vajane abi. Meie sünnime rumaladena, vajame nõistust. Kõike seda peab andma mõistus. Meil on kolm kasvatajat: 1/ loodus - sisemiste jõudude kasvataja. Mõistuse arendajaks on 2/ teadus ja teised inimesed ja 3/ kogemusteks on elu ise.

Kõik need kolm tegurid töötavad kooskõlas, siis on inimesel sisemine rahu, vastasel korral mitte. Kuid inimene vajab ühtlust ja sisemist rahu.

Õige inimene on tegevusline olevus, iseenesest välja võrsunud tervik, kodanline inimene on vaid murruline üksus. Siin astub R. internatsionaalsele pinnale: "Rahvus ja kodakondsus kadugu leksikonist". Kui laps valmistatakse ette seltskondlisele tegevusele, siis on ta isiksus hävitatud. Kasvatuse siht on aga teine: Enne kasvatagu inimene, siis võrsugu rahvuslane ja kodanik, aga mitte nii, et rahvuslasest ja kodanikust saagu inimene.

N ä p u n ä i t e d e m a d e l e .

Elada ei tähenda ainult hingata, vaid tegutseda. See pole kõige rohkem elanud ilmas, kel palju aastaid turjal, vaid see, kes on palju läbi elanud. Inimene elab siin ilmas justkui orjakes. Teda orjastavad harjumused. Kui inimene sünnib, pannakse ta mähkmetesse, kui sureb, pannakse kirstu, seni kui elab, kõik asutused takistavad ja kitsendavad ta elu.

Laps karjub mähkimisel. Seda pole sugugi imeks panna. See on ainukeseks võimaluseks väljendada omi tahteid. Täiskasvanud oleks seda palju hüllemini teinud.

Enne hoolitsus lapse eest on hoopis teistsugune kui võõra hoolitsus. Kui ema toidab last oma rinnaga, siis on siin tähtis ka emaarastus. Ei pruugi vaadata ainult füüsilisest küljest, siia peab liituma ka moraalne argument.

Kui ema ise last kasvatab, siis juhtub aga tihti, et ta hakkab hellitama last. Kuid suurem protsent sureb hellitatud lastest. Ei tohi harjutada lapsi mõnusustele, milledega tihti vähe peab arvestama. Rohkem on elus elumõnususi. Kui laps võiksena ei õpi alistuma, siis võib ta türanniks muutuda. Ja harilikult ongi meie kasvatusviisi äärmust märgata: laps on kas türann või ori. Mõlemad on aga halvad. Sellele peaksid emad oma tähelepanu pöörama ja juhtima lapsi kuldset keskteed mööda.

N ä p u n ä i t e d i s a d e l e .

Enne kätest läheb laps isa kätte. Isad vabandavad tihti ajapuudusega. Rousseau ütleb: Kas kohustused oma lapse suhtes pavad jääma tähtmata? Kui emal pole jõudu toita, isal pole jõudu kasvatada, jääb laps kasvatusmaja hooliks. Kasvatuse alus on hävinenud.

Tegelikult on aga vanemad, harilikult isad rikkad, maksavad teistele, et need kannaks kohustused. Isa tahab raha eest osta oma lapsele uue isa! aga ta ei või ju asetada isa, ta on vaid toapoiss.

Kasvatuskohet.

Laps viidagu maaale, seal on parem õhk. Laps on kaugel siis linna mustadest kommetest ja harjumustest, mis on külgehakkavad. Maa! olgu kasvatus vaba.

Lapsi ei tohi ärritada, see mõjub palju halvemini kui niiske ilm. Kasvataja ülesanne on arendada lapse jõudu, sest nõrkus on halbuse ja kurjuse juur. Ta hoiatab lapse arenemise kiirustamise eest. Lapse sõnastik ärgu olgu suur. Pole hea kui lapsel on rohkem sõnu kui arusaamist. Kuni kahe aastani ealgu laps nii, et ta teadvus ei ütle talle, kuidas ta elab. Peale teist aastat ei maksa last enam hällitada. Väiksed õpitunnid, mõni muhk, haav on päris kasulikud. "Laske laps kukub kas või 100 korda päevas, seda rutem õpib ta tõusma, selle vastu on aga vaba, rõõmus jne." Olge inimlikud laste suhtes, armastage lapsi, miks tahate võtta nendelt kuldse lapsepõlve vabaduse, mis kaob nii ruttu.

Õppetunni - d.

Rousseau tahab anda kasvandikule õpetusi elamuste kaudu. Näiteks väljavõtte "Emilist".

Poiss teeb aia. Harib maapinna, külvab seemned mullapõue. Et seemned korralikult idaneksid, käib ta igapäev neid hooliga kastmas. Tal on tunne: see on minu kätetöö, olen selleks jõudu ja aega kulutanud, see on minu maa. Seemned on hästi idanenud ja oad kasvavad. Ühel päeval sinna minnes leiab ta, et kõik oad on välja kistud, kohta polegi tunda. Kurbus on suu, pisarad lämmatavad poisikese hääle. Kuhu on jäänud mu jõud, mille siia tööle rändas in"? Otsitakse süüdlast ja leitakse see ka. See on aednik, kes arvab end samuti selle maalapi omanikuks. Aednik oli külvanud juba varem sinna kõrvitsa seemneid, kuna Emil oli oma külviga aedniku töö hävitanud. Mõttevahetuse tagajärjel saab poisikene aru, et ka aednik oma jõu sinna oli matnud, ja et ta oli selle hävitanud. Siit sai ta õpetuse: "Üksteise vara ei tohi hävitada". Selle õpetuse sai Emile elamuste kaudu, mitte aga teoreetilise tunnina ja niisugune tund on Rousseau meelest väärt.

II tund.

Geograafiliste mõistete selgitamine.

Tunnis ülesandeks on seada, kuidas päikese varal orienteeruda ruumis. Päikese tõusu või loojaminemisega. Õpetaja viib Emile selle seletuse juure hoopis iseäralisel viisil. Ta ei anna poisile kohe vastust. Õpitakse tundma ilmakaari ja Emile jõuab otsusele, et mets on linnast põhja pool.

Teisel hommikul läheb õpetaja poisiga metsa jalutama. Varsti selgub, et nad on eksinud. Poissi on näljane ja väsinud ja hakkab nutma. Õpetaja küsib: "Armas Emil, kuidas meie nüüd välja pääseme"? "Ei tea, olen näljane". "Aga kas minu seisukord on parem?" "Parem vaja teed otsida".

Jõuab kätte lõunaaeg, nälg muutub veel piinavamaks. Õpetaja juhhib poisi mõtteid eilasel tunnil: "Eila vaatasime linnas metsa seisukohta, kui nüüd metsast linna seisukohta vaataksime, ehk siis leiaksime õige tee, mets oli põhjapool, tähendab linn on lõunapool."

"Kuidas saksime põhja ja lõuna sihi kätte? Poiss leiab lõuna sihi, tähendab, linn ka sealpool. "Lähme seda teed mööda". "Ah, nüüd näen ma juba linna, ruttu sõõma". Niisugune tund ei unune eluaeg. Alles kodus abstraktselt õpitud, oleks peagi ununenud, kuid omandatud nii elamuse, vaatluse teel tegevuse kaudu, jääb pika peale püsima, tähendab Rousseau.

H E I N R I C H P E S T A L O Z Z I :
(1746 - 1827).

P e s t a l o z z i e l u l u g u .
Järelehüüe mälestussambal Birris :

Meie isale Pestalozzi
Tänuulik Aargau.

Heinrich Pestalozzi
Sündinud Zürichis 12. jaanuaril 1746
Surnud Bruggis 17. veebruaril 1827.
Vaeste päästja Neuhofis
Rahva õpetaja Lienhard ja Gertrudis,
Stanzis vastelaste isa,
Burgdorffis ja Münchenaachsee's
Uue rahvakooli asutaja
Iverdönis inimsöö kasvataja
Inimene, kristlane, kodanik,
Kõik teistel, ei midagi endale!
Õnnistus tema nihele!

"Isa suri mul väga vara, juba kuuendast eluaastast peale puudusid mul kõik eeltingimised, milliseid vajab hädasti mehise jõu arenemise selles vanaduses. Parima ema hoolet kasvasin ma üles täiesti mammapojana, aastate viisi ei tulnud ma ahju tagant välja, nagu meil räägitakse, lühidalt, mul puudusid kõik abinõud ja tõuked mehise jõu, mehiste kogemuste, mehise mõtlemise ja mehiste harjumuste arenemiseks. Kuigi ma oma individuaalsete iseäralduste tõttu neid eriti varjasin".

Kasvatajateks olid ema, teenija Babel, vanaisa pastor, onu arst Gözze.

Algõpetuse sai vanaisalt. Hääd mälestused.

Kibedad mälestused Zürichi linna koolist. Teised lapsed hiritasid ja narritasid : Heinri Wunderli von Thorlikon".

Pestalozzi väljendus oma ja koolide kohta : " Koolid ei ole õieti midagi muud, kui kunstlikud masinad, mille abil hävitakse jäljetult kõik need jõud, kogemused, mis annud on lapsele loodus. Kujutelge ühekski minutiks kõike seda hirmsat vägivalda!

5-7 aastani antakse lastele täielik vabadus, võimaldatakse neile täielikult nautida loodust: lapsed tunnevad looduse jõude, nad on juba kaugele jõudnud selle vabaduse ja kauniduse nautimises. Kuid siis pärast 5-7 aastat õnnelikku elu, viiakse korraga teine loodus nende silmade ette, katkestatakse türahniliselt see arenemine, mis oli täis ilu ja vaba igasugustest sundmustest, kui lambaid kuhjatakse neid hulgana kitsasse kambrisse, halastamata paigutatakse terveteks tundideks, päevadeks, nädalateks, kuudeks ja aastateks viletsate, igavate ja üksluisete tähtede taha, sunnitakse neid elama elu, mis on otsekohe vastand endisele. Kas võib mõõgahoop, mis läbib tab kurjategija kaela ja elust surma viib, millegi poolest enam tema kehasse mõjuda kui lapse vaimu see üleminek ilusast looduse juhitud eluviisist ja arenemisest sellele viletsamaile õppimisele koolis?"

Pestalozzi õppis äärmiselt halvasti, armastas aga targutada, mis õpetajaid vihastas, ta ise aga ei hoolinud sellest suuremat,

tähenndas et "tähtsaim on inimesele pea, puudrit võib igast poest osta".

Lõpetanud linna kooli asus Pestalozzi kolledzi. Mälestused kolledzist: "Iseseisvus, rippumatus, häätegevus, eneseohverdamine ja armastus isamaa vastu olid meie hariduslike püüete lipukirjaks. Õpetus oli elav ja kaasakiskuv ja püüdis meis äratada ükskõiksust rikkuse ja välise au vastu. Meid õpetati uskuma, et kokkuhoidmine ja isiklike tarviduste piiramine võib väga hästi asetada rikkust, et ei ole sugugi vaja suurt varandust ega kõrget seisukohta seltskonnas, et olla õnnelik oma perekonna keskel ja vaba ühiskonnas. Meil olid väga põlvkondsed teadmised Kreeka ja Rooma ühiskondliku elu kõrgustest, kuid unistasime samasugusest ühiskondlikust korrast oma kodumaal. Tahe piiri panna kolblisele langusele oma kodumaal oli omane igale aatelisele kodanikule ja tungis esile südamest, mis oli täis armastust oma kodumaa vastu". Kuid sihukesel toidul, mis meile tol ajal ette kanti, puudus looduse mõte ja looduse jõu lihtsus ning süüetus, mis muiste isamaa vaimu, mida meie taastuletada soovisime aluseks oli.

Rousseau mõjust räägib ta nii: Niipea kui Emil ilmus, oli minu ebapraktiline unistav meel entusiastlikult haaratud samal määral ebapraktilise unistava raamatu (Traumbuch) poolt.

Rousseau mõjul hakkab Pestalozzi kombineerima plaane, kuidas paremini ja lihtsamaid õppeabinõusid rahva elutuppa juhtida.

Tegevusala valik: juristik, pastoriks, põllumeheks. Õpib põllumajandust, taluomaniku Tschiffeli juures, aududes mitmesuguseid plaane, kuidas Schveitsi põllumajandust tuutoovana teha.

Pestalozzi abuelius Anna Schultessiga Zürichist, tuntud nime all: die schöne und gelehrte Jungfer Schulthess. Kui sõbbannad talt küsisid: kuidas ta abtelligub sarnase koleda mehega, Ta oli vastanud: Tal on aga ilus hing".

Panga härra Schulthessi abiga ostetakse 1768 a. umbes 100 tiinuline koht "Neuhof", kus uuemoeliselt pidi hakatama juurevilja eriti nairid kasvatama. 1770 a. sündis poeg. Uuenduskatsed põllu- majandusalal äpardusid.

Pedagoogilised katsed - vaeste päästja Neuhofis 1774-1780.

Teravmõtteline teoreetik, aga õnnetu praktik. "Ta oli kõige hoolsuse ja ausa häätahtlikkuse peale vaatamata mitte sihuke mees, kes suudaks niisugust asutust juhtida. Ta näis üsna segane olema tötates toast tuppa, küüni, aeda jne. (J.J. Huber).

1780 a. rendib koha välja ja mahajäetult ja põlatult elab Neuhofis. Rahvas hüüdis teda: "Pestilenz" ja "Vogelscheu" ja rääkis, et kui ta kuhugi ilmub, siis linnud pidada kokkunult ära lendama sealt.

Oma languses kirjutas Pestalozzi teose: "Üksiklase õhtutunnid", mis külmalt publiku poolt vastu võeti. Vastu haigutas nälja surm.

Pestalozzi kirjanduslik tegevus 1781-1798.

Rahva õpetaja Lienhard ja Gertrudis.

Ergutajaks oli raamatukapleja Füssli vend - kunstnik. Pestalozzi iselausub selle kohta: "Mina ise ei tunnud oma raamatu põhimõtete väärtust, ega mõelnud, et ta õnnestanult ja värvikalt kujutab elementaarhariduse idee, mille ma 20-30 aastat hiljem onapedagoogiliste püüete aluseks seadsin."

Preisi kuninganna Luise : "Ma loen praegu Lienhard ja Gert-rudi, üht raamatut Pestalozzi sulest. Mul on mõnus olla selles Schveitsi külas. Kui oleks ma vaba, istuks kohe vankrisse ja tõtaks Pestalozzi juurde Schveitsi, et seda ülevat meest pisarsilmil ja kõgesurumisega tänada. Kui hästi ta mõistab inimsust. Jah, inimsuse nimel tänan ma teda!"

26.aug. 1792 a. Prantsuse rahvuskogu valib Pestalozzi prantsuse aukodanikuks.

Vaestelaste isa Stanzi. (1798-1799).

Umbruskonna elanikud pidasid teda õpetatud narriks ehk näljaseks spekulandiks. Ise ta kirjutab rõõmu joovastuses : "nüüd kustutan ma oma elu häbi, vnooruse vnoorus ärkab uuesti...." Poollagunenud klooster oli varsti täidetud üle saja lapsega. Need olid närused ja mustad, nahahaigustes, vaevatud parasiitidest, haiged füüsiliselt ja langenud kõlbliselt. Ülesanne oli raske. Pestalozzi ei tarvitanud kunstlikke abinõusi, vaid ümbritsev loodus, igapäised vabadused ja elav tegevus olid õppevahenditeks. "Ma tahtsin oma katsega näidata, et avalik kasvatus peab jälgima neid paremusi, mis kodune kasvatus pakub ja ainult sel teel omab ta väärtuse inimsu suhtes".

"Ma olen ^{minu} hõimikust õhtuni nende keskel. Kõik, mis hää nende ihule või hingele, tuli minult: mina rääkisin nendega, õpetasin ja aitasin neid, nende silmad vaatasid minu omadesse, nende käed haarasid minu oma järele, kui nad tarvitasid abi. Minu pisarad ühinesid nende pisaratega, minu naer saatis nende oma. Nad olid väljaspool ilma, nad olid väljaspool Stanzi, nad olid minuga ja mina olin nendega. Nende söök ja jook olid minu omad. Mul ei olnud midagi, mul ei olnud ei majapidamist, ega sõpru, vaid üksnes nemad...."

Hulguste ümbersünd.

Altdorfi põlemisel lapsed tõttavad teisi aitama. Isekeskis õpetavad ja aitavad üksteist. Pestalozzi on neile isaks saanud. Abinõudeks olid : armastus, lapse isiku austamine ja töö.

Prantslased taganedes austerialaste eest vallutasid Stanzi. Staap paigutati kloostrisse ja Pestalozzi pidi oma armutöö lõpetama.

Uue rahvakooli asutaja Burgdorffis ja Münchenbuchsees.

1799-1804.

Schveitsi direktorium 23.juulil 1799 otsustas anda Burgdorfi lossi Pestalozzi kasutada.

H.Krüsi jutustus : "Harilikul katsumisel koolmeistri kohale oleks Pestalozzi igal pool läbi kukkunud, Tema väljarääkimine oli kalk, ja mõned häälikud ebapuhtad, tema käekiri vaevalt loetav, õigekiri puudulik, vahemärgid enamasti puudusid. Grammatikast ta ei hoolinud. Aritmeetikas tundis arvutamise tehteid küll üldjoontes, aga mitmekohalised korrutamised ja jagamised olid vaevalt talle jõudu mööda olnud. Geomeetria teoreeme ta ei ole vist korragi elus katsunud tõestada. Joonistamisest ei maksa rääkida. Taimed, kivid ja teised looduseesemed pakkusid talle küll lõbu, kuid ta korjas neid kui laps. Laulus ka ei suutnud ta palju. Kuid selle juures tundis ta inimvaimu ja tema arenemise seadusi, inimese meelt ja tema elustamise ning ühendamise abinõusid ja tuhandetes asjades näg nähtustes nägi inimsu arenemise käiku."

J.Ramsauer : "Selget pilti selle kooli elust on raske anda. Kogu õpetus pidi tugenema kõnele, arvule ja vormile. Tunniplaan puudus. Opiti kella 8-11 ja 2-4. Kogu õppus seisis joonistuses, rehkenduses ja kõneharjutustes. Igaks joonista, mis soovis."

Küsimusest ja kordamisest polnud juttugi. Keelates ära oma abilistele kehalised karistused, jagas ta ise tihti paremale ja pahemale poole kõrvakiile.

A.Soyaux : Distsipliini kohta on maksev nõue, et noorusele võimalikult enam vabadust anda ja ära hoida ainult vabaduse kuritarvitamist. Vahekorrad on üsna lihtsad ja loomulikud. Ei tunta õpitud viisakust, ilusaid seste ja kõlavaid lauseid... Õpetajate ja õpilaste vahel valitseb õnnelik harmoonia.

Torlitz : Pestalozzi meetod oli äratanud tähelepanu Peterburist Neapolini. Ei möödunud üht päevagi, kui loss ei oleks täitunud võõrastega igalt maalt. Paljud nagu meiegi peatusid mitmed nädalad ja päevad siin Pestalozzi meetodiga tutvumiseks.

Kokkupõrge Napoleoniga tõi vägivaldse lõpu Burgdorfi tööle.

Inimsoo õpetaja Iverdõnis 1805-1825.

Kuuekümnelt aastasena asutab ta ilma instituudi ja kaheksakümne aastasena jätab varemetses.

Lõhis Vulliemin, ajaloolane : "Kaheksa aastatena astusin ma Pestalozzi kooli. Kujutage omale ette üsna kolemat meest, sassis juustega, nagu armides ja punaste plekkidega, habe torkav ja kamimata, ilma kaelasidemeta, päksid halvasti nõõbitud ja sukkade peale vajumas, mis omakorda kadusid suurtesse saabastesse, hüpleva kälguga, silmadega, mis välku löövad ja palvetada suudavad, nõojoontega, mis kord sügava t muret, teine kord tõelist õnnelisust väljendavad, kõnega, mis vahel veniv, vahel haarav, vahel kui laul või müra kõlab, sihuke on mees, keda meie nimetasime : isa Pestalozzi. Niisugusena nagu ma kirjeldasin, armastasime teda, kõik armastasid teda, nagu ta meid kõiki armastas. +

Õpetajad olid noored, neile ta alaliselt kordas : Teie peate last kasvatama, mitte vormima. Dressuur on loomade jaoks.

Mark Antoine Jullien : Kuna enamasti koolis õpilasi hoiti nõnda öelda luku ja haagiga taga, ilma õhuta ja valguseta, kus teugutsesis pedandid, oli Pestalozzi koolis kogu elu kasulikkude toimingute, meeldivate harjutuste, alalise usalduse ja rikkumata sõpruse ahel."

Pestalozzi ise : " Ma ei saa öelda, et oleksin ise kõik korda saatnud, mis näete. Niedere, Krüsi, Schmid ja t. oleksid mind välja naernud, kui ma tähendaks, et olen nende õpetaja. Ma ei suuda ei rehkendada ega kirjutada, ei tunne grammatikat, ei matemaatikat, ei ühtki teadust, iga mu õpilane teab enam kui mina, mina olen ainult asutuse ergutaja (Wecker), teised peavad korda saatma, mis mina mõtlen, mina olen ainult abinõu saatuse kätes."

1814 a. Preusi kuningas tahtis teda näha. Haigena sõidab ta Neuchatelli, lausudes : Kui minu kokkusaamine kuningaga ka ühele ainsamale lapsele parema õpetuse võimaldab, olen ma rikkalikult tasutud.

Hollandi kuninga viisiit . -Blochmanni jutustus.

Kokkusaamine Aleksander I.

Schmidti panflett : Seesmine lagunemine.

Kõik teistele, midagi endale.

Märtsist 1925 kuni veebruarini 1927 Neuhoftis poja-poja hoolet.

Liigutav juhus Beuggeni algkoolis. Asutuse juhataja Zeller kutsus teda oma kooli, lapsed laulsid : "Tähtede taga" ja annetasid loorberi pärja. Ta pani pärja lapse pähe sõnadega : mitte minule, vaid süütusele kuulub pärj". Suri Bruggis 17.II.1827 a.

Hauakiri oma käega kirjutatud : "Tema haua! saab õitsema roos, vaade mille peale paneb ka need silmad nutma, mis tema kannatusel kuivaks jäid."

Sophie Müller - Rauchenstein : Teda nimetati narriks, kuid kokku saamisel vaatas ta nii armsasti, ta näis mulle inglina.

P e s t a l o z z i t e e n e d .

Pestalozzi 1/tõi koolitöösse uue vaimu, 2/ andis kasvatusel uue mõtte, 3/ formuleeris üsna uue meetodi, 4/nõjutas ette uue sihi kasvatuses, mida teised vast tumedalt aimasid.

Pestalozzi mõju kooli vaimule . Tema erilise teene seisab selles, et ta oma kirjutuste ja tegevusega tegi silmanähtavaks mõtte, et koolis peab valitsema sümpaatia, kui kasvatus protsessi parata-mata eeltingimus.

Kool ei tohi olla kodule vastandiks. Kui hää saab mul olema hauas, kui mul korda läheks nii tihedalt siduda loomust ja kunsti rahva hariduses, kui vägivaldselt on tänapäev lahutatud.

Michelet : Ema on maine Looja. Ta on oma lastele eeskuju ja õpetus. Taa tõstab ja uuendab sugu. Mis oleks kui kool oleks emaks? Kui ta kõigile lastele teeks seda, mis ema oma lastele? See oli Pestalozzi suureks unistuseks. Rabelais kasvatas kuningat, Montaigne vürsti, Locke ja Rousseau aadelit, Pestalozzi inimsust.

Pestalozzi kasvatus mõte seisab selles, et arendada lapses jõu allikad, mis loodusest antud. "Terve kasvatus sümboliseerub mulle, puuna, mis istutatud vete lähedale. Inimene sarnaneb puule. Lapses peituvad kõik võimed, mis elu vältusel peavad lahti lõõma. Õpetaja ei aida uut jõudu, ei andeid ega hinge elusse, vaid peab üksnes hoolitsema, et kahjulikud nähtused ei takistaks loomulikku arenemist. Kõlblised, mõistuslised ja praktilised inimjõud

PEAvad kasvama seest, aga mitte kunstlike abinõudega toidetama, kunstlike profektidega asetatama. Nii, usku vaja kultiveerida, lähtudes meie isiklikust usu aktist, aga mitte mõtiskelust usu kohta, armastus peab tugenema meie armutegudele, aga mitte peenetele sõnadele armastusest, mõte - meie mõtlemisele, aga mitte teiste mõtete omandamisele, teadmised meie isiklikele uurimistele, aga lõpmata lobisemisele kunsti ja teaduse resultaadidest." Pestalozzi teene seisab selles, et ta rõhutas vajadust kasvatus rajada lapse loomulikule arenemisele.

Monro : Pestalozzi esimene selgitas ja sundis ka teisi tunnustama vajadust vaadelda pedagoogilisi probleeme lapse vaimu arenemise seisukohast. Ta ei olnud esimene, kes selle mõtte väljendas, vaid tänu temale, pedagoogiline ilm võttis mainitud mõtte omaks.

Uus meetod. Kooliõpetajaiks tol ajal olid külaväht, müürsepp, puusepp, sõdur-invaliid, lesk naine jne., kelle elukutse ei nõudnud kogu aega ega annud küllaldaselt ülespidamist. Koolimaju ei olnud vaid õpetaja pidi oma eluruumist selleks aset leidma. Õpetati aabitsat, ristiusu algõpetust, Heidelbergi katekismust ja Taaveti lauluraamatut. Peale lugemise harjutuste õpiti pähe usu tekste. Distervegi jutustus: iga õpilane luges pksikult, ühtlase lugemise meetod oli alles tundmata. Üksteise järel tulid õpilased õpetaja laajuurde. Ta nimetas üksikuid tähte ja näitas neid, laps korrutas nime-tust. Sellele järgnes harjutus. Siis käsitati sõnu täht tähe järel. Nii laps tutvunes tähtedega ja pisi tasa õppis lugema. See oli raske, väga raske meetod. Harilikult kulused aastad, enne kui omandati enam-vähem rahuldav lugemise oskus, palju ei suutnud saavutada seda nelja aasta jooksul. Too oli imiteeriv ja puht mehaaniline töö mõlemate poolte jaoks. Harva mõeldi tarvidusest loetavat mõista.

Lapsed korrutasid venitava hälliga Pühakirja tekste, salme ja katekismuse sisu. Sõnade tähendusest, mille helid nad pisi-tasa mälusse kinnitasid, ei teadnud peaaegu midagi. Nad õppisid pealiskaudselt ja samuti pealiskaudne oli arusaamine. Lauluõpetusega ei olnud lugu parem. Õpetaja laulis salmi ette nii kaua, kui lapsed suutsid korrata, -viisi, ehk õigemini, õpetaja järele ta maha piik-suda. Niisugused olid õppetingimused meie koolis XVI, XVII ja XVIII sajanguil. Õpetus piirdus ühe, kahe ainega ja õpetamine sündis väga viletsal mehaanilisel viisil.

Jõu allika leidmine lapse hinges: õppus ei ole muud, kui kunst aidata kaasa loomulikule püüdele areneda.

Krüsi jutustus tema valikust õpetaja kohale : Jõudis kätte eksami päev. Üks vanem kandidaat ilmutas omi teadmisi. Tal kästi läbi lugeda üks peatükk uuest testamendist ja kirjutada paar rida, mis kestis pool tundi. Kututi mind ette. Eksamineerija pani minu ette genealoogia tabeli Aadamist Aabrahamini lugemiseks. Siis andis teritamata anisule, paludes midagi kirjutada. "Mida kirjutada" - küsisin mina. "Kirjutage meie Isa palve", või mis tahate " oli vastuseks. Kuna mina ei tunnud ei lause õpetust, ega õigekirjutust ehk vähemärke, siis võite ette kujutada sirgeldamise taga järgi. Selle-ga oli eksam tehtud ja meie lahkusime. Kui meid uuesti sisse kutsu-ti, siis tähendas eesistuja, et kumbki meist ei olla liiga tugev teadmistes, üks oli tugevam lugemises, teine - kirjutamises ja et minu võistleja oli 40 aastane, minul aga 18 aastat, siis anti ees-õigus minule : mina võivat kergemini omandada puuduvad teadmised. Peale selle, minu elamu oli sündsam koolile, kui minu võistleja oma. Seepärast valiti ka mind koolmeistriks. Kahtlemata tundsin ma end õnnelikuna täis tänu sarnasele ootamata otsusele, kuigi mul põhjust polnud kiidelda oma palgaga, mis ei ületanud paari franki nädalas, minu võistleja asus politsei teenistusse ja sai 2 franki nädalas enam kui mina.

Pestalozzi uuendused : 1/ koolis kodune vahekord, 2/asjalik tund : tapeet, 3/ peast arvutamised, 4/kirjutus ja joonistus, ele-mentidest alates, sünteetiliselt, 5/keelte õppuse asjade kasutamine 6/maateadus ja loodusteadus tegelikel nähtusil, 7/laulmine ja võimlemine uuel alusel, 8/deduktsiooni asemel induktsioon, alates üksikasjust, mitte reeglitest.

Spencer : Pestalozzi idee, mis tänapäev võidab oli; lapse arendamisega tuleb hällist alata.

Õpperaamatud. Heaks õpperaamatuks pean ma ainult seda, mida võib kasutada vilumata õpetaja peaaegu sama eduga, kui vilunud ja andekas.

Neumann: "Vaba pedagoogiliste teooriate ettevalmistamisest on Pestalozzi oma õppeviisiga, oma pedagoogiliste meetodite tegeliku katsumisega praeguse aja eksperimentaal-pedagoogika eelkäijaks olnud.

Uus siht : Seda, mis Rousseau nõudis teoreetiliselt Emile jaoks Pestalozzi nõuab igale lapsele kui vaena ta ka ei oleks /piiratud mõistusega/, Euroopa oma õpetuse süsteemiga on sattunud eksiteele ehk õigemini kaotanud tee. Ühelt poolt on ta tõusnud äärmisse kõr-gusse teadustes ja kunstides. Teiselt poolt on ta kaotanud rahva hulkade loomuliku kultiveerimise aluse. Meie kontinent tuletab meelde kuju nähtud prohveti poolt: tema kuldne pea ulatas pilvedeni, aga rahva haridus, mis oma õlgadel pidi kandma kuldse pea, sarnaneb kehale ja jalgadele savist. Ainumaks pääseteeks on rahvaharidus. Pilt kolmekordsest majast.

Fichte : Pestalozzi elusihiks oli armastus vaese mahajäetud rahva vastu. Tema armastus oli sedavõrd õnnistatud, et ta enam leidis kui otsis : ainuma päästeabinõu kogu inimsusele.

Ziegler : kui küsida, milles seisab õieti Pestalozzi suurus, siis peab ütleva : mitte tema meetodis, mida ta küll ise tihti tähtsaimaks peab, mitte tema nõudmises kasvatust "loodusekäigu" järele kujundada, mitte tema "vaatluses" ja selle kolmes elemendis - arv, kuju ja sõna. Ka mitte selles mis ta kasvatajana ja õpetajana tegelikult korda saatnud - vaid tema tõeline suurus väljendub tema pedagoogika sotsiaalses vaimus, tunnetuses, et sotsiaalsed küsimused on ligidalt seotud tõelise inimharidusega, idees püüda inimsugu tema parimate jõudude äratamise ja kinnitamisega, aidata teda kasvatusel eneseabile."

Rein : Pestalozzi kuulub loomupärast individuaalse kasvatuse teeleidjate (Pfadfindern) ja terve sotsiaalse hariduse rajajate (Bahnbrecher) hulka. Tema suurus ei seisa mitte neis tagajärgedes mis tema kui kasvataja ja kui meetodiker saavutas, olgugi, et üksikud mõtted väga väärtuslikud on, vaid ta leidis ülesse sisemise kontakti kasvatuse ja sotsiaal küsimuse vahel, individuaal pedagoogika arendas sotsiaalpedagoogikaks. Rahvaharidus nii alt kui seest on tema elu ja õpetuse teemiks."

Natorp : Pestalozzi keeras Euroopa koolivankri ümber ja juhtis teistele roobastele, kuna ta : 1/tõstis hariduse inimsuse põhiõiguste hulka ja 2/rahvakooliõpetajate seisusele kõrge väärtuse andis. Selles halastuses seisis kogu ta isiksus, selles usus oli ta kristlane, selles armastuses seisis tema pedagoogiliste ideede ilmanõutav jõud.

"Armastusel on jumalik jõud, kui ta on tõeline ega karda risti"- Pestalozzi sõnad.

Kiri Iverdoni ausambal : ma elasin kui kerjus, et kerjustele näidata, kuidas nad inimestena peavad elama".

Amiel : 29. okt. 1874. Ma lugesin Pestalozzi elu. Milline hirmus lugu. Kõnastajad on paratajata kannatajad. Ainult valu sünnitab uusi ideid

F r i e d r i c h F r ö b e l (1782-1852).

Fröbel oli kooliõpetaja poeg. Tema suri kui poeg oli 9 kuune, nii jäi ta emaarmastuse ja hoolena. Isa hoolitses võhe oma poja eest, mispärast lapsekool puudulikuks jäi.

Ta õpib linnakoolis. Lõpetades selle saadetakse metsniku juure ametit õppima. Poisikehel aga tärkab huvi teaduse vastu. Metsniku juures õppides jätkab ta õppimist iseõppimise teel, kuni ta niikaugele jõuab, et Jena ülikooli astub.

Ülikoolis satub ta tolleaegse noorsoo idooli-filosoof Schellingi mõju alla : Schelling on tuntud kui natuur-filosoof, kes loodust jumalab ja arvab, et loodus on võrsunud kõegemast alusest, mille väljenduseks on ajalooline protsess. Ta võtab loodust panteistlikult võrdluseks toob ta taime seemne, milles juba algusest on peidetud terve taim, kuid mis alles ajajooksul kasvab, lahti lõhub ja avaldab mitmekesisusi kuni viljani.

Fröbel oli kasvanud ja elanud looduselapsena. Temale eriti meeldisid Schellingi vaated.

Aastal oli Fröbelile saatustlikuks. Olles alles üliõpilane satub ta kokku oma sõbra Gruneriga, kes oli Frankfurdis õpetajaks. Viibides sõbra juures külastab ta selle kooli ning viibib laste hulgas. Gruner märkas kohe F. talenti lastega ümberkäimises ja soovitas talle ülikoolist välja astuda, sest ta olla sündinud kooliõpetaja. F. tegi oma sõbra nõuandmise järele, esimesed katsed vaimusta-

sid teda nii, et ta oma autobiograafias kirjutab :Kui ma esimest korda viibisin 30-40 poisikese keskel, oli mul hea, ma olin ütlema- ta õnnelik, justkui kala vees."

Sõbra soovitusel tutvuneb F. niihästi Pestalozzi mõtetega kui ka ta enesega.

1808-1810 viibis ta Pestalozzi juures Jverdenis. Siistärkab tas tahe plikooli haridust lõpule viia. Opib Göttingenis ja Berliinis, avaldab erilist huvi filosoofiliste sinete vastu ja satub kohe filosoofi Fichte ja Grause mõju alla. Fichte õpetuses huvitab teda mõte isetegevast arenevast minast, mõte, et kogu kosmose areng sünnib sisemiselt.

Niisugune vaade toob teda uutele mõtele kasvatuste aduses.

Grause õpetuse sisuks oli, et inimene läbib oma arenemises kõik need astmed, mis inimsugu on läbi teinud. Lapsel on just sama arenemiskäik, mis oli inimsool. Ainukene vahe seisab selles, et laps teeb kiirelt läbi selle arenemise, mille inimsugu tegi läbi miljonite aastate vältusel. Kogu areng on väljajõudmine jumaluse ni elu siht on jõudmine jumala valgustuse ni.

Ka need mõtted annavad suuna F. mõtete konstruksioonile. Lõpetanud ülikooli asub ta koolitööle. Ta töötab Burgdorffis vaestelaste koolijuhatajana. Siin püüab ta teostada juba kristalliseerunud mõt- teid. Teda huvitab eriti laste areng nooremas eas - algkooli ja eel- kooli aeg. Tema arvates vajavad lapsed selles vanaduses omaks are- nemiseks tööd ja mängu.

Töö olgu mänguga ja mäng tööna. Lapsel pole veel arusaamist töö- sisest tööst, sellepärast töö olgu mänguna, kuid mäng olgu kasulik.

Et teda huvitas eriti väikeste laste arenemine, siis ei jäänud tal tähelepanemate see kurb nähtus, et paljud lapsed olid päris hoo- leta, vanematel polnud võimäik korraldada nende kasvatust. Tema jõuab arvamisele, et ühiskond peab siin appi tulema. Tuleb luua mi- dagi, mis asendaks pere ja mis annaks rohkem kui harimata vanemad suudavat pakkuda.

Ühes päeval astudes mööda Blankenburgi tänavat näeb ta aias hulga lapsi mängivat ja ta jõuab otsusele : see koht, kus lapsed peavad aega viitma, on lasteaed. Nii jääbki tema asutuste hüüdsõnaks "Kindergarten". Mõte on tekkinud, nimi on antud ja peagi asub ta mõtte teostamisele. Sellel on hiilgavad resultaadid, lasteaedade arv kasvab tuhandeteni. Igal ilmakaarel hakatakse käima Fröbeli mõtte järele.

Sellega sai Fröbel lasteaia loojaks. Kuid ekslik oleks arvamine, et tema teend ainult sellega piirduvad. Ta on sügavmõttelisem kas- vatusteadlane: põhjalikult õppis tundma laste elu, sai hea filosoof- filise hariduse ja suutis valgustada pedagoogilisi küsimusi pare- mini, kui paljud teised. Oma mõtteid ilmutas ta teoses : "Menschen- erziehung" 1826.

F r ö b e l i v a a t e d .

Kasvatussiht. Fröbel jagab Krause panteistlist vaadet, et kõige asjade aluseks on jumalus. Selle väljendumine ongi ilma, kõigi asjade ja ka inimese areng. Inimese areng ja ülesanne on teha ju- malikku alust juhtivaks jõuks oma elus. Kasvatuse siht on viia inimest jumalikule, pühale elule. Et Fröbel pööldas sihukest pan- teistlist vaadet, see asiolu viis teda kokkupõrkele kirikuga, mis ähvardas saatuslikuks muutuda kogu lasteaedadele. Fröbeli üldine kasvatuse juhtnõor on kahes lauses formuleeritud :

1/Üksusest läbi mitmuse keerulisemale üksusele.

2/Seemiselt läbi välimise rikastatud seemisele.

Esimese kausegatahab ta öelda, et kogu ilm liigub nii, nagu näit. taim. Taime seeme kujutab üksuse. Sellest ilmub mitmus /vars, oksad jne/. See annab resultaadina üksuse - vilja, mis on aga juba keerulisem üksus kui seeme. Nii on lugu ka vaimu arenemisel. Mingisugune mõte sünnitab mitmesugused mõtted, need süstematiseeruvad ja jõuame jälle ühele arvamisele, mis saadud läbi mitmuse.

Teises juhtnõoris toonitab ta, et elu hakkab seest miski tahtena, mis astub kontakti välisega. Inimene vaatab, otsib, uurib, räägib.

Välisega kontaktis olles tuleme tagasi minasse, inimese mina rikastub. Nende üldjuhtnõoride järel käies tuleb kasvatust nii korraldada et 1/ei alataks kohe keerulisest peale, vaid lihtsalt läbi mitmete vaatluste jõutakse keerulisemale üksusele. 2/Ei hakataks mitte väliselt last mõjutama, vaid seesmiselt tunde aluseks võttes ja seletusi.

Lapsel on sees 4 jumalikku instinkti, milledega tuleb alati arvestada : 1/usu, 2/töötegevuse, 3/kunsti ja 4/teaduse instinkt.

Laps arenedes sammub läbi kolm astet: 1/Väetikeste iga-füüsiline areng. 2/Lapse iga - vaimu võimete võrsumine, 3/Opilase iga - süsteemaatiline õppimine.

Neil kolmel astmel tuleb alati arvestada nimetatud nelja instinkti dega.

1/Usuinstinkt on juurdunud sügavale ja ilmutab end instinktiivses sugulustundes kaasilmaga, sest oleme ju ühest jumalikust alusest pärit. Kasvatus selgitagu seda instinkti. Juba põhjuste otsimine näitab, et see instinkt meis on. Meie ei lepi ainult faktidega, tahame algust, loojat leida. Oleme jumalalapsed ja tahame teada saada oma elu alust. Usutundes tunneme ka vendlust teiste olevustega. Ei loom ega taim pole meile sel viisil võõras, oleme ju pärit ühest alusest ja seega sünnib usutunne kogu loodust armastama. Fröbel hindab seda tunnet väga, sest ülim õnn on elada sümpaatilistes tunnetes loodusega. Ka seda peab selgitama kasvatus, kuid kõige paremini suudab seda teha armastaja pere. Armastusest vanemate vastu laienab sümpaatia kogu olevuste vastu looduses, sel teel me sulame enam ja enam ühte loodusega - jumalusega. Sellepärast on tähtsaim ülesanne arendada lapses usuinstinkti.

2/Jumal teeb ja loob vahetpidamata. Ka inimene kui jumalik olevus, tahab sarnaselt tegutseda, temas on arenenud töö ehk tegevuse instinkt. Inimene ei tegutse alati kasu pärast, see oleks temast alatu, vaid jumaliku instinkti tõukel. Juba lapsena tahab inimene omale tegevust seda näitab meile selgesti tutvunemine lapse hingeeluga. Kui lapsele võimaldatakse tegevust, siis on ta õnnelik, vastasel korral aga õnnetu.

F.pani tähele poisikest, kes sammus ohjad peos saha taga isa kõrval justkui peategelane. Ometi polnud siin kasu tema tööst, sest isa oli juhtija, aga see sünnitas lapsele head meelt.

Kui instinkti, mis on juurdunud inimesse ei arendada võõriti või ei hävitata hoopis, siis paisub ta järjest. Inimene tahab loojana tegutseda. Kui aga last ei lasta tegutseda, siis suretatakse temas jumalik instinkt. Kuid meie peame seda instinkti austama ja arendama. Lastetoast viidagu välja kõik, mida laps ei tarvita ja toodagu asemele niisugune materjal, millest laps saab miski luua. Näit. savi, liiva ja muud ehitusmaterjali. Laps töötab heameelega ja arendab seeläbi loomulikult tegevuse instinkti.

3/Kunsti instinkt. Meis kõigis on tung väljendada oma sisemist ilma helides, värvides jne. Ka see instinkt annab end juba varakult tunda. Laps armastab hällist laulu kuulata, varsti katsub ta kaasa teha. Samuti tekib tal tahtmine joonistada jne., igas loomingus katsub laps end väljendada. Lastele sobivad hästi tantsud, laulmängud

Sellepärast soovitab F. lastetoas alati laulu tarvitada, ema ei tohi hälli juures ilalgi vaikida, vaid peab ikka laulma.

Kui kunstiinstinkti õieti arendada, siis muutub see loovaks instinktiiks, vastasel korral aga atrofeerub.

5/Teaduse instinkt avaldub selles, et inimene tahab rikastada oma teadmisi, ka see instinkt paneb end varakult maksma. Juba väike laps tahab ikka ja ikka uusi teadmisi saada. Kui ta soove rahuldatakse, siis on ta õnnelik. Laps tihti lõhub asju kas või mängukannidest. Näiteks võtab nukult silmad peast. Seda ei tee ta lõbu pärast, vaid ta otsib uusi teadmisi. - Tegelikus elus toimetatakse sageli väga valesti. Laps tahab oma teadmisi rikastada, aga ta tõugatakse eemale. Laps hakkab karjuma, see on õigluse kisa. Tihti suretatakse see instinkt, mis aga pärast valusalt tunda annab. Fröbel ütleb.: "Kellelgi pole õigust lapse küsimusele mitte vastata". Iga vanema kohus on lapse küsimustele õige vastus anda ja kui tal omal nii suuri teadmisi pole, siis küsi gu teiselt, aga laps peab saama vastuse. Sel teel muutub laps teadushimuliseks. Ka kool toimetab tihti valesti, ka tema suretab lapses seda instinkti. Esimese klassi lastel on suur teadusehimu, kuid tihti muutuvad lapsed aastate jooksul tänamaks. Nähtavasti on kool siih instinkti suretajaks.

F. hakkas põhjasi otsima, miks kool on suretajaks ja leidis põhjuse, et õpilasi ei lasta küllalt küsida. Küsitakse õpilasi selle asemel, et neil lasta küsida. Koolisüsteem ei arvesta küllalt laste loomulikkude sisemiste tarvetega. Parandust on tingimata vaja, aga kuidas? F. realiseeris omad mõtted lasteaedade näol, aga kuidas edasi toimetada, sellele meie selget vastust F. ei saa.

3. Õpetamise ülesanne. Õpetamise ülesanne on tundma õppida ennast, loodust ja jumalat kui ühendavat alust. Et ennast tundma õppida, selleks aitab palju kaasa usuõpetus, mis F. arvates on tähtsaim õppeaine. Et aga ilma tundma õppida, siis peab inimene uurima looduseõpetust, millele veel kaasa aitab matemaatika. Keeled ja kirjandus õpetavad jumalat ja inimeste vaimuelu tundma. Tähtsaks peab ta ka mängu ja käsitööd.

Õpetamise printsiibid: 1/Käsitus olgu kausaalne. Asjades olgu esikohal ühtluse leidmine ja sisemise side otsimine. 2/Käsitus olgu isetegev. 3/Käsitus olgu nägelik, sest täielik ja rikkalik elu areneb ainult elust rikkast vaatlusest ja lõomistest.

Füüsiline kasvatus: F. hindab kõrgelt füüsilist kasvatust. Keha kuulaku hinge sõna ja olgu kui mänguriist artisti käes. Hing on kunstnik ja keha mänguriist. Paremaks abinõuks füüsilisel kasvatusel on lihtne elu, elu selle printsiibi järele, et ükski keha tarviduste rahuldamise abinõu ei pea muutuma iseseisvaks sihiks. Näit, riie on keha katteks, kuid meie ei riietu keha tarviduse pärast, vaid otsekohe riiete pärast. Inimene aga peaks olema lihtsalt jahoolitsema keha tarviduste eest. Et keha füüsiliselt hästi areneks, selleks peab inimene ka mitmekülgseid harjutusi tegema.

Lasteaiad. F. näeb lasteaedu asutustena noortele lastele, enne kooliaega. Lasteaedades oleks peategevuseks mängud tööde näol, kus abinõuks on igašugused liigutused, laulud ja kõned. Tuntud on F. 6 kingitust, mida ta soovitab kinkida lastele: 1/6 värvilist palli juba siis kui laps on alles hällis. 2/kera, silinder ja kuup 2-3 a. lapsele. 3/kuup mis on jaotatud 8 väikseks kuubiks. 4/8 telliskivi mis oleks puust. 5/27 kuupi, milledest on 21 terved, kuna 3 on jaotatud 6 priismaks ja 3 jaotatud 12 priismaks. 6/27 telliskivi, neist 21 tervet, 3 kuueks ruuduks, 3 pikuti pooleks - paljudeks. Nende kingituste mõte on: ANDA LASTELE EHITUSMATERJALI; ET TA VEEDAKS KASULIKULT AEGA;

Joh. Fr. H e r b a r t /1776 - 1841/.

Herbarti isa oli ametnikuks Oldenburgis. Ta tundis erilist huvi filosoofiliste küsimuste vastu. Ema oli väga andelas muusikas ja nõnda päris laps juba sünnilt head kalduvused. Herbart saab hea koduse ja kooli hariduse, mida täiendab veel Jena ülikoolis, Seal kuulab ta Kanti, Fichtet ja uurib pedagoogilisi küsimusi. Ta tutvaneb ka Pestalozziga. Käib ta tööd vaatamas. Peale ülikooli lõpetamist töötab ta 3 a. koolipöllul ja a.1884 saab Göttingenis professoriks. a.1889 kui Kant sureb, valitakse ta Königsbergi ülikooli professoriks. Ta on vääriline järeltulija Kandile. Herbarti sulest on ilmunud mitmed tähtsad teaduslised tööd : 1/Metafüüsika peapunktid. 2/Psükoloogia õpperaamat. 3/Üldise pedagoogika tuletatud kasvatussihist. 4/Pedagoogika loengute kava.

Praktiliselt on Herbart väga vähe pedagoogika alal töötanud, tema on rohkem pedagoog-filosoof. Aga tema mõttekäik on siiski praktiline, tugenev realsetele nähtustele.

Filosoofiline ja psükoloogiline positsioon.

Herbart valgustab sügavalt filosoofilisi, psükoloogilisi ja pedagoogilisi vaateid. Ta on parem filosoof pedagoogide keskel, ja parim pedagoog filosoofide keskel. Ilmavaate poolest on ta kriitiline realist.

Nagu suits näitab tuld, nii ka meie aistingud näitavad tegelikult olevaid asju." See mis on tegelikult, on lihtne ja kindel. On kindlad muutmata üksused - reaalsed, neil pole mitmeid omadusi, vaid ainult mitmed suhted - tajumised. Ka hinges pole mingisuguseid võimeid, ta on tabula rasa. Saabudes siia ilma, astub hing kontakti teiste asjadega, Esimesed suhted on aistingud, neist võrsuvad kujutlused, kui suhtumise resultaad. Kogu teadmised on algelementide suhted. Nii on mälu kujutluse suhe, ka fantaasia pole muud, kui kujutluste suhtumine, samuti Herbarti vaate järele on ka tundeelu ja tahteelu tekkinus kujutluste suhtumisest.

Näide, kuidas võib tahe tekkida: poiss läheb tänavat mööda ja näeb poeknal apelsiine. Tal tekib tahe neid osta. Poleks tal olnud kujutluste tekkimist, suhtumist, poleks ka tahet tekkinud. Kujutlusist kasvab kõik, ka meie mina suhtumine välisilmale. Sellepärast nimetatakse Herbarti intellektualistiks, kes asetab intellekti kõige alamuste aluseks.

Kasvatuslised küsimused. Elusiht. Inimene peab suutma otsustada mis on hea ja mis on halb. Seda aga otsustab maitse nagu iludustki. Selle juures on inimeses reguleerivate jõududena 5 aadet : 1/Sisemise vabaduse aade. Meie hindame heaks kõik, mis kindlustab meie sisemist vabadust. 2/Täielikkuse aade, meie hindame kõrgemini täielikumad. 3/Heatahtlikkuse aade. Meie hindame kõrgelt kõike, kes püüavad suhtuda teisele heatahtlikult. 4/Seaduslikkuse aade, meie ei taha kellelegi luba anda seadusest üleastumiseks. 5/Oiguse aade, et igauks saaks tasu tehete järele, et ei tasutaks kurja heaga ja head kurjaga. Need aaded määravad ka kõlbluse aade. Kõrgem kõlblus seisab neist aateist läbiimbumises. Et kasvataja suudaks omi ülesandeid korralikult täita, peab ta olema ise saanud põhjaliku ettevalmistuse. Alati ei või kasvataja loota loomu annile, kui tal see olemas on vaid peab tugema teoreetilisele ettevalmistusele. Praktika ja teooria koos loovad hea õpetaja. Õpetajal on 3 abinõu tarvitada : õpetus, kasvatus, distsipliin.

Tähtsaim neist on ÕPETUS, see on õieti kujutluste andmine.

Millised kujutlused lapsele antakse, sellest oleneb nii lapse tunde kui ka tahte elu. Sellepärast peab õpetaja olema äärmiselt ettevaatlik milliseid kujutlusi ta annab kasvandikkudele.

Ainult kasvatav õpetus on väärt, sest kujutluste andmisega loome isiksuse. 2/Teine abinõu on KASVATAMINE, lapse hoiatamine, mis seisab selles, et tõsta lapse enese silmis ta mina väärtust, enese lugupidamist. 3/ Kolmas abinõu on DISTSIPLIIN, valitsemine. Peamõtteks on siin - sisendada lastele häis ja kindlaid harjumusi, luua kindel iseloom, sellele viivad järeelvalve, kindlad käsud ja keelud, ahvardus tarbekorral ja kohalised karistused, sest tema arvates on võimata läbi saada kurva kunstita - südant tõsiselt kasvata.

Herbart lõi uue metoodoloogilise liikumise.

Tema didaktilised põhimõtted: 1/Kasvandikus peab äratama kahe-
gust huvi, - aine vastu empiirilist ja apertseptiivset.
2/Õpetuses olgu kõik seotud, ei tohi olla hüppeid ega kohal tampimist.
3/Õpetus ürgu olgu liiga elementaarne. 4/Käsitamine olgu nägelik.
5/Õpetamisel äratatagu vahel ka aktiivset tähelepanu, aga nii, et kas-
vandik märkaks ikkagi töö vastu huvi. 6/Õpetamisel olgu mitmekülgne
huvitus: empiiriline, sümpaatiline, spekulatiivne, sotsiaalne, esteeti-
line, usuline jne. Kusjuures iga huvitus veel mitmekülgne oleks,
aga need mitmekülgsed huvitused olgu ühtlustatud, et õpetus ei kaju -
neks visketeks. Seepärast vaja teha igal tunnil selge kokkuvõte,
assotsieerida uued teadmised endistega, koordineerida, süstematisee-
rida ja sünteseerida.

Herbert Spencer (1820-1903).

Spencer oli pedagoogi poeg, kes tundis suurt huvi loodusteaduse vastu. Ka poeg andus isa mõjul juba noorelt looduse vaatlemisele.

Tolleaja mõtete valitsejaks oli DARWIN ja polnud sugugi imeks panna, kui S. Darvini jüngeriks sai. Ta mõtted olid niivõrd kiindunud sellesse teadusevalda, et ta juba 15. a ilmutas originaalse teose mineraloogia alalt. Ta saavutas katkendilise hariduse. Keskkool jäi lõpetamata keelte mitteoskuse tõttu, aga ta püüdis omal alal iseõppi-
mise teel edasi.

Loodusteaduslistelt küsimustelt siirdusid ta mõtted sotsiaalsete, filosoofiliste ja lõpuks ka pedagoogiliste küsimuste juurde. Tema su-
lest ilmusid teosed: 1/Sotsiaalne statika. 2/Psühholoogia põhijooned.
3/Mõistuse ja kõlbluse ning keha kasvatus. 4/Sünteesilise filosoofia
süsteem.

SPENCERI ILMAVAADE: S. jagab mõtet, et ilmaelu liikumine sünhib
kahe astetõukel: 1/Ühetaoline muutub järjest mitmetaoliseks. 2/Sise-
mine kohaneb välimisele. Inimene on olevus, kes annab eneses kõige
rohken kohanemisvõimet välistingimustele.

ELUSIHT on õnne saavutamine. Seda on katsutud saavutada aga valel
teel ja sellepärast on ta olnud kättesaamatu. Siin on süüdi kasvatus.
On kõik aeg toimetatud nii, nagu seda teeb asjatundmatu aednik: ta
tahab saada ilusaid õisi, pühib õitelt tolmu, aga unustab koguni juur-
tele toidu andmise ja neil lilledel pole ometi elu ega iga. Mõistlik
aednik hoolitseb juurte eest. Kogu kultuuris on väärsamm tehtud.
On hoolitsetud selle eest, mis ehib elu, aga mitte juurte eest, mille
le tugeneb elu. See positsioon tuleb ümber muuta. - Mida siis õpe-
tada? Koolis õpitakse kunsti, keelt, mis lubavad seltskonnas hiilgada,
kuid mida elus sageli vaja pole. Tema seab esikohale nõuded, et
vaja õpetada eestkätt seda, mis võimaldab täit elu. Täiselu seisab
tegevuses enesekaitsemiseks, elutarvete muretssemises, tuleva soo kasva-
tusest, kodanikkude kohuste täitmises ja mõistlikus vabaaja kasutamises
Seepärast tuleks õppeained üsna teisiti järjestada. Nendejärjekord
tähtsuse poolest oleks sihuke: 1/Füsioloogia, inimene peab kõige
pealt oma oma organismi ehitust tundma enesekaitseks, 2/Loogika, mate-
maatika, mehaanika, füüsika, keemia, astronoomia, geoloogia, bioloogia,
sotsioloogia, mis annavad juhatusi elutarvete muretssemiseks.

3/Füsioloogia, psükoloogia, eetika, mis õpetavad hoolitsema järeltuleva soo eest. 4/Ajalugu ja seaduste tundmine, mis valmistavad kodanikke ette nende kohuste täitmisele. 5/Kunstid ja kirjandus, mis sünnivad vabaaja meelelahutuseks.

Õpetamisviis. - Õpetamisviisis pakub ta väga vähe originaalset. Tarõhutab juba varem nimetatud mõtteid, nagu: liikuda selgelt tumedamale, konkreetsele abstraktsel jne.

Kehaline kasvatus. - Kehalisel kasvatusel tuleks tähele panna: toitu, harjutusi, riietumist. Tavaliselt lastele ei soovitata liha-toite jne. S.ei salga seda vaadet, vaid seab üles nõude, et lapsed küllaldaselt lihatoite saaksid, sest lihasööjad on ikka targemad kui taimetoitlased, seda võib tähele panna ka loomariigis. - Harilikult püütakse hoolitseda keha karastuse eest, riietatakse lapsed õige kergelt, kuid S. ei jaga seda vaadet. Riided peavad olema soojad, nad peavad keha soojuse alalhoidjad olema. Seda peetakse harilikult toidu ülesandeks. Toit ärgu olgu aga kütteks, vaid keha ülesehitamiseks, tõendab Spencer. - Ta pooldab kehalisi harjutusi ja rõhutab, et naised harjutaksid võimlemist, ka nemed peaksid arendama muskulatuuri.

Vaimutöö koormatus. - Spencer leiab, et igal asjal on omad piirid. Loodus on peenike kalkulaator, tema ei lase midagi petta: kui meie võtame tenalt rohkem kui tema anda suudab, siis nõuab ta selle enesele tagasi. Inimene võib töötada ainult jõukohaselt. Kui organism ei luba, peame kas töö katkestama, või jõudu juure muretsema või tööd vähendama, et oleks tasakaal kulu ja tulu vahel. Kasvatajad peavad hoolitsema selle eest, et kasvandik ei koormaks end, sest niisugusel korral võiks ta kaotada elurõõmu, ühtlasi sellega ka töögimu ja seltskond saab uue närbunud õie, kelle pole eluõnne.

KÄESOLEVA SAJANGU PEDAGOOGILISED VOOLUD:

Meie ajal on 4 päävoolu ehk 4 pedagoogilist aadet liikumas: 1/ Üks neist on mõte, et kooli kasvatus töö kui ka õpetus peab olema rajatud lapse hingeale, sellepärast saagu laps erilise uurimise objektiks. Tema hingeale ei või mitte võtta täiskasvanu hingeale kohaselt, kõik olgu "Lapse enesest". Seda liikumist nim. PEDAGOOGILISEKS liikumiseks - /pes. - G.k. sõna laps/. Laps olgu uurimisobjektiks. Selle liikumise isaks peetakse ameeriklast STANLEY HALL'i, kes korraldas erilisi laialdasi uurimisi eelkooliealiste ja kooliealiste laste suhtes. Niisugused uurimused on maad võtnud ka mitmel pool Euroopas. Näit. prof. Meumann Saksamaal, prof. Binet Prantsusemaal, prof. Lazurski Venemaal. jne.

Pedagoogiliste uurimuste iseäraldus seisab selles, et laps võetakse uurimusele loomulikkudes tingimustes - korraldatakse loomulik eksperiment. Siin on abiks mitmesug. pedagoogilised meetodid: isegi fotograafia ja kino meetode tarvitatakse siin. Sarnased pedagoogilised uurimused aitavad palju kaasa kasvatus ülesannete lahendamiseks ja viimasel ajal ka didaktika ülesannete lahendamisele.

Üldpõhimõtteks on siin, et ühtki mõtet ei tule tarvitusele võtta kaalutult üksnes deduktiivselt. ratsionaalselt, vaid uuritult empiirilisel - katseliselt. Alles siis võib kontrollida, kuivõrd sünnib ta lipukirjaks kasvatuses. 2/ Teiseks domineerivaks mõtteks on, et kasvatus ja kool tuleb rakendada ühiskondlikkude ülesannete täitmisele, kool peab pidama lapse sotsiaalset arenemist silmas, kuivõrd kasvab temast kasulik seltskonna liige. Kool aidaku kaasa, et iga üksik kasvandik töötaks solidaarselt, siis võib ta ka kollektiivis kasulik olla. Kool on ühiskonna ülalpidada, selle eest peab ta ka ühiskonna teenistuses olema. Selle voolu algatajaks oli prof. NATORP, kes andis välja teose "Sotsiaalne pedagoogika".

Selles teoses väitab ta, et inimene on ühiskondline olevus algusest lõpuni, et ta ei saa olla üksikuna ega pole ka olnud. Inimene vajab oma arengus ühiskonda, muidu ta ei saa areneda, ta mõte ei tööta küllalt edukalt. Aina seal, kus on mõtete hõõrumine, tekib säde, leitakse töeteri. Ühiskond võib üksnes siis olla tugev, kui teda miski tsementeerib.

Noorsugu viibib hulga aastaid koolis. Selle aja jooksul peab kasvataja sisendama neisse niisuguseid mõtteid, mis aitavad arendada ühistunnet, et ühistunne tõuseks kõrgemale arenemisastmele, kui individuaalsed tunded. Ainult üksmeelega, solidaarselt võib rahvas midagi korda saata.

Kool seob inimest üksteisega. Nad lähenevad siin rohkem kui kuskimujal. Paremad sõbrad jäävad ikka koolipõlvest, koolis võib laste vahel olla parem vahekord kui kodus, sest kooselu aastate vältusel avaldab sügava mõju.

Kool peab kogu rahva ühte sulatama, selleks vaja ühtlast kooli. Alghariduse aste olgu täitsa ühtlane, kogu riigi rahvale. See on ka Eesti kooli kavas. Algekool olgu sunduslik ja ühtlane igale rahvaliikmele. Peale algkooli on juba erinemine lubatav, sest kogu rahvas ei saa teha üht tööd, see on erinemine elukutse järele. Teise järgu üldhariduslikku kooli lähevad need, kes valmistavad end ette intellegentsemale elukutsele. Neile on veel praeguse üldharidusliku kooli teise astme kutsekoolid, nagu ülikool, tehnikum, konservatoorium jne. Natorpi mõtted on lõõnud läbi kogu maailmas.

III. Töökool. Selle voolu algatajaks oli Müncheni linna koolinõunik Kerschenshteiner. Tema on omased Natorpi mõtted, kuid ta leiab, et rahva kisub lõhki see, et ühed on käsitöölised ja teised haritlased. Ühed töötavad ühel alal ülemäära, teised teisel alal. Mõlemate vahel on ajajooksul tekkinud suur kuristik. Rahvas, käsitöölised ei saa aru haritlastest - vaimutöö tegijaist ja ümberpöörduvalt. Haritlasi võrreldakse rahva peasjuga, kuna rahvas on kehaks. Et tähelepanu kontsentratsioon liigub kahes suunas, siis on pea nagu kehast laulatud. Sellisele peab tulema lõpp, Füüsilise töö tegijad peavad tegema ka vaimlist tööd ja haritlased füüsilist tööd. Niisugusel juhusel saavad kõik üksteise tööst aru ja kaob kuristik. Füüsilise töö tegijale on võimaline töö vahelduseks, elu ketgem, vaheldusrikkam. Samuti on füüsiline töö vahelduseks haritlasele.

Igale üksikule isikule peitub selles võit, seda enam kasu peitub selles aga kogu rahvale. Nõnda õpime üksteise tööd hindama kaua.

Ühekülgselt arendades intellekti saame ka ühekülgselt arenenud inimese. Peale selle ei oma teoreetilised teadmised, mis omandatud puht mõistuslikult, kuigi suurt eluväärtust. Et teadmist teostada, peab ta teo kaudu omandatud olema, kui muskulatuur on tegevuses.

Eriti radikaalselt on hakatud töötama sel põhimõttel Saksamaal ja just pärast revolutsiooni. Otsiti kaotuse põhjust ilmasõjas ja jõuti otsusele, et põhjus peitub selles, et kool polnud valmistanud sugugi teo inimesi, vaid teoreetikuid. - Saksamaal on kohati mindud niikaugele, et klassides on hoopis teistsugused sisseseaded. Klass ei tuleta meelde klassitööd, õppekooli, vaid töökoda, töökooli. Tööga õpetatakse ja distsiplineeritakse. Töökooli põhimõte on toonud enesega kaasa palju uusi mõtteid, näiteks eitab täiesti õppekava, tunnikava jne. Õpetajat ei tohi segada tema tegevuses ei kell, ega tunnikava ega õppekava, see oleneb töökäigust ja laste võimetest.

IV. LASTEKODUD - M A R I E M O N T E S S O R I põhimõtteil.

M. Montessori on geniaalne naispedagoog. Montessori on hea haridusega. Ta on Rooma ülikoolis füsioloogia professoriks ja aratiteaduse doktor. Enne elukutse valikut töötas ta Ameerikas prof. Segali õpilasena.

Prof. Segal teeb tegemist nõrgaandelistega lastega, uurib neid, mõtleb välja kitmesuguseid abinõusid defektiivsete laste arendamiseks ja korraldab vastavaid kooli. - Seal töötades märkas M., et ratsionaalsetel meetodidel on võimalik arendada nõrgaandelisi lapsi ja jõuda lõpuks peaaegu sama kaugemale kui normaal lastega. Siin tekib tal mõte - kuid mis sihini võiks välja jõuda siis, kui need ratsionaalsed meetodid normaalsete laste juurde võtta tarvitusele. Ja ta hakkabki katseid korraldama. Tähelepanekuid tehes, jõuab ta lõpuks otsusele, et kõige rohkem tuleb rõhku panna meelte arenemisele. Mont. tuleb mõttele, et kui teadus on praegu nii kaugemale jõudnud, siis võlgname tänu katseriistadele, tänu mikro- ja teleoskoobile. Siit teeb ta järelduse:

On vaja kõik meeled viia nii kaugemale, et meie peabemini tajukime kui praegu. Meil on silmad, aga meie ei näe kuigi palju, meil on kõrvad, aga meie kuuleme vähe, kõik õrnad helid lähevad kaotsi. Meil on palju huvitavat kui meie arvame, meil ainult puuduvad teravad, hästi arenenud meeled, et ilma täies ulatuses tunnetada. Esimene mure oleks meil arendada meeli. Raske on kujutada inimest, kelle meeled räägiksid 10 korda rohkem kui praegu. Kui rikkalik, võiks olla ta hingeelu. Ja Mont. hakkabki rõhku panema meelte arendamisele. Ta on hulk mitmesuguseid võtteid sel alal tarvitusele võtnud. Oma mõtted selle kohta ilmutas ta teoses: "Selbständige Erziehung".

Aga veel teine mõte tekkis tal nõrgameelsete laste kokkupuutudes. Ta leidis et sotsiaalsed halvad tingimused on just selle põhjuseks, et nõrgameelsete laste % nii suur. Sest kui laste eest ei saa keegi hoolitseda, siis võivad nad kergesti oma vaimu läbi kehalise tervise rikkuda. Niisuguse sotsiaalse pahe arstimiseks paneb ta ette luua lastekodu, kus asjatundja direktriis reguleerib laste tööd, et lapsed hoolitseta ja järelvalveta aega ei raiskaks. Ta asutab Roomas lastekodu 4-8 a. põhimõttel, et ta olgu lastele töölislikeks koduks. Siin antakse lastele võimalus korraldada end nii, et nad rühmades veedaksid lõbusalt aega. Mööbluks on kodu mööbel / kerged toolid, laud / . Ka koolis olgu kerge mööbel, sest mööbel pole distsiplineerimisabinõu, et ta raske peab olema. Lapsi õpetatakse kodu korraldama. Nelja aastalised peavad juba oskama laua ääres teenida. Et lapsed oskavad õrna asjadega ümber käia, seda on just Montessori näidanud. Ta nõuab kindlat distsipliini, kuid meie ei pea distsiplineerima sõnaküllimisele vaid tööle, tegevusele. Kasvata ja ärgu olgu pealetülkkiv lastele, ta juhatagu neid, - juhataja - direktriis.

Kui tuleb tegemist teha niisugustega, kes üldse ei tunnista ühiskondlikult korda, siis peab nende kui haigete peale vaatama. 1/ Neid vaja isoleerida. Meie isoleerime ju ka haigeid tervetest, aga meie ei tee seda hoolimatult, vaid võtame haige erilise hooli alla, hoolitseme tema eest rohkem kui terve eest. Niimoodi peame talitama ka sel juhul, kui mõni koguni ei taha tunnista ühiskondlikku korda. Hoolimata klassist väljasaatmine sünnitab halva vahekorra. Kui üks õpilane kord niisugust külmust ja hoolimatust tunda saab, siis õpib ta varsti ka teistega sarnaselt ümber käima. 2/ Distsiplineerivalt mõjub vaikustund. Lapsed peavad istuma vagusi. Vaikus mõjub teritavalt kuulmisele. Vaikus hakkab lastele rääkima. Vaikused nimetatakse kellegi õpilase nime ja kästakse teda midagi teha, aga see peab sündima äärmisel vaikusel. Sarnaselt õpib laps enese üle valitsema, end taltsutama ja kui ta juba enese üle oskab valitseda, siis võib loota, et ta korralik ühiskonna liige saab.